<u>અસ્વીકરણ:</u> સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

<u>DISCLAIMER:</u> The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========

[૨૦૨૦] ૯ એસ. સી. આર. ૨૪૫

મુકેશ સિંહ

વી.

દિલ્હી રાજ્ય (નાર્કોટિક શાખા)

(૨૦૧૮ની વિશેષ રજા અરજી (ફોજદારી) ડાયરી No.૩૯૫૨૮)

ઓગસ્ટ ૩૧, ૨૦૨૦

[અરુણ મિશ્રા, ઇન્દિરા બેનર્જી, વાઇન સરન,

એમ. આર. શાહ અને એસ. રવિન્દ્ર ભટ્ટ, જેજે.]

નાર્કોટિક ડ્રગ્સ એન્ડ સાયકોટ્રોપિક સબસ્ટન્સ એક્ટ, ૧૯૮૫–માહિતી આપનાર–પોલીસ અધિકારી જે પોતે ફરિયાદી છે તે તપાસ કરે છે–ટ્રાયલ, જો દૂષિત થાય તો; અને આરોપી જો નિર્દોષ જાહેર થવાનો હકદાર હોય તો–વિરોધાભાસી મંતવ્યો–આ બાબત

શરૂઆતમાં ત્રણ ન્યાયાધીશની બેન્ચને મોકલવામાં આવે છે– આગળ પાંચ ન્યાયાધીશની બેન્ચને મોકલવામાં આવે છે–ધાર્યું:સી. આર. પી. સી. ની યોજના હેઠળ, પોલીસ અધિકારીને સંજ્ઞેય ગુના માટે માહિતી પ્રાપ્ત કરવા, તેને રેકોર્ડ કરવા અને પછી તેની તપાસ કરવા પર કોઈ પ્રતિબંધ નથી–તેનાથી વિપરીત, એસ. એસ.૧૫૪, ૧૫૬ અને ૧૫૭, સી. આર. પી. સી. પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીને લેખિતમાં આવી માહિતી ઘટાડવાની અને ત્યારબાદ તેની તપાસ કરવાની મંજૂરી આપે છે.૫૧, એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ, સી. આર. પી. સી. ની જોગવાઈઓ, જ્યાં સુધી તે તેની જોગવાઈઓ સાથે અસંગત ન હોય ત્યાં સુધી, આ અધિનિયમ હેઠળ જારી કરાયેલા તમામ વોરંટ અને ધરપકડ, દરોડા અને જપ્તી પર લાગુ થશે–એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ પ્રકરણ V હેઠળ અનુસરવામાં આવનારી વિશેષ પ્રક્રિયા સાથેનો એક વિશેષ અધિનિયમ હોવાથી, માહિતી આપનાર/ફરિયાદી પર એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ હેઠળ ગુનાઓની તપાસ માટે પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી તપાસકર્તા તરીકે કાર્ય કરવા પર કોઈ ખાસ પ્રતિબંધ નથી. તદુપરાંત, તે પરવાનગી આપે છે–અધિનિયમ હેઠળ જ આપવામાં આવેલી સુરક્ષાને ધ્યાનમાં રાખીને.૫૮, કાયદાનો કોઈ સામાન્ય પ્રસ્તાવ હોઈ શકતો નથી કે દરેક કેસમાં જ્યાં માહિતી આપનાર તપાસકર્તા હોય,

ત્યાં સુનાવણીને દૂષિત કરવામાં આવે અને આરોપી નિર્દોષ જાહેર થવાનો હકદાર હોય–વધુમાં, સંબંધિત માહિતી આપનાર દ્વારા કરવામાં આવેલી તપાસ નિષ્પક્ષ હતી કે નહીં તે હંમેશા સુનાવણીના સમયે નક્કી કરવામાં આવે છે–માત્ર માહિતી આપનાર તપાસકર્તા હોવાને કારણે જ તપાસને અન્યાયી અથવા પૂર્વગ્રહગ્રસ્ત માનવી જોઈએ, તે જરૂરી નથી.–બાબતનો નિર્ણય કેસ–દર–કેસના આધારે થવો જોઈએ–મોહન લાલ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય (૨૦૧૮) ૧૭ એસ. સી. સી. ૬૨૭ માં વિરોધાભાસી નિર્ણય અને તેનાથી વિપરીત દ્રષ્ટિકોણ લેતો અન્ય કોઈ નિર્ણય લેવામાં આવતો નથી. સારો કાયદો અને નકારી કાઢવામાં આવે છે–ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૭૩–ss.૨(o), ૧૦૦,૧૫૪,૧૫૬,૧૫૭,૧૭૩,૪૬૫–ભારતનું બંધારણ–Art.૨૧–પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨–ચિત્ર (e) થી s.૧૧૪.

દંડ પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૩–એસ. એસ.૨(ઓ), ૧૫૪,૧૫૬,૧૫૭–યોજાયેલ:પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીને યુ/એસ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે છે.૨(ઓ) લેખિતમાં સંજ્ઞેય ગુનાનો આરોપ લગાવતી માહિતીને ઘટાડવી પડશે જેને એફ. આઈ. આર. તરીકે ઓળખવામાં આવે છે અને તેણે માહિતીની વધુ તપાસ કરવી જરૂરી છે, જે લેખિતમાં ઘટાડવામાં આવે છે.

શબ્દો અને અભિવ્યક્તિઓ–s માં "માહિતી".૧૫૪, સીઆરપીસી–યોજાયેલઃકોઈપણ લાયકાત વિના "માહિતી" અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ સૂચવે છે કે પોલીસે તેની વાજબીપણું અથવા વિશ્વસનીયતાથી અસંતુષ્ટ હોવા છતાં માહિતી રેકોર્ડ કરવી પડે છે–ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૯૭૩ –s.૧૫૪.

નાર્કોટિક ડ્રગ્સ એન્ડ સાયકોટ્રોપિક સબસ્ટન્સિસ એક્ટ, ૧૯૮૫.૪૧, ૪૨, ૪૩, ૪૯, ૫૦, ૫૧, ૫૨, ૫૩, ૫૪, ૫૫, ૫૭, ૫૭એ, ૬૭,૬૮–વોરંટ જારી કરવાની પ્રક્રિયા; જાહેર સ્થળે જપ્તી અને ધરપકડ; પ્રવેશ; વાહન રોકવું અને શોધ કરવી, વ્યક્તિઓ–કાયદાની યોજના–ચર્ચા.

નાર્કોટિક ડ્રગ્સ એન્ડ સાયકોટ્રોપિક સબસ્ટન્સિસ એક્ટ, ૧૯૮૫.૪૧, ૪૨, ૪૩, ૪૪, ૫૩ – યોજાયો હતોઃકલમ ૫૩ કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકારને, કેસ હોય તે પ્રમાણે, એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ હેઠળના ગુનાઓની તપાસ માટે પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીની સત્તા સાથે ડ્રગ્સ નિયંત્રણ, મહેસૂલ અથવા આબકારી વિભાગના કોઈપણ અધિકારીને અથવા અન્ય કોઈ વિભાગ અથવા આવા અધિકારીઓના કોઈપણ વર્ગને રોકાણ કરવા માટે અધિકૃત કરે છે–તે એવું નથી કહેતું કે આવા તમામ અધિકારીઓ એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ હેઠળ ગુનાઓની

તપાસ માટે પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીની સત્તા સાથે રોકાણ કરવા માટે કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકારને અધિકૃત કરે છે.૪૧, ૪૨, ૪૩, અને ૪૪–દંડ પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૩.

નાર્કોટિક ડ્રગ્સ એન્ડ સાયકોટ્રોપિક સબસ્ટન્સિસ એક્ટ, ૧૯૮૫.૫૦, ૫૨, ૫૮ – કાયદા હેઠળ આંતરિક સલામતી–ચર્ચા.

નાર્કોટિક ડ્રગ્સ એન્ડ સાયકોટ્રોપિક સબસ્ટન્સિસ એક્ટ, ૧૯૮૫.૩૫, ૫૪ – સાબિતીનો વિપરીત બોજ–યોજાયોઃઆ કાયદા હેઠળની ધારણા એસ. એસ. મુજબ આરોપી વિરુદ્ધ છે.૩૫ અને ૫૪–પુરાવાના વિપરીત ભારણના કિસ્સાઓમાં, કાર્યવાહી પર અસ્તિત્વમાં રહેલા પ્રારંભિક ભારણને સંતોષ્યા પછી જ ધારણા કામ કરી શકે છે–ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૮–દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦ –s.૩૦૪B–દંડ પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૩ –s.૧૫૭–ભારતનું બંધારણ–Art.૨૧

સંદર્ભનો જવાબ આપતા કોર્ટે

ઠરાવ્યું કે૧.૧ મોહનલાલના કિસ્સામાં, આ અદાલતના વિવિધ બે ન્યાયાધીશ બેંચો દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલા વિરોધાભાસી મંતવ્યોની નોંધ લીધા પછી, ભગવાન સિંહ અને મેઘા સિંહના કેસમાં તેમજ પંજાબ રાજ્ય વિરુદ્ધ બલદેવ સિંહ (૧૯૯૯) ૬ એસ.સી.સી. ૧૭૨; ભાસ્કર રામપ્પા મદાર અને સુરેન્દરના કેસમાં, આ અદાલતે

અવલોકન કર્યું અને ચુકાદો આપ્યો કે જ્યાં માહિતી આપનાર/ફરિયાદી અને તપાસકર્તા સમાન હોય તેવા કેસમાં, સુનાવણી દૂષિત થાય છે અને આરોપી નિર્દોષ જાહેર થવાનો હકદાર છે.જો કે, ત્યારબાદ મોહનલાલના કેસમાં આ અદાલતનો નિર્ણય જ વરિંદર કુમારના કેસમાં આ અદાલતની અન્ય ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચ સમક્ષ વિચારણા માટે પડ્યો હતો, જેના માટે મોહનલાલના કેસમાં બે માનનીય ન્યાયાધીશો પણ હતા અને એવું જોવા મળ્યું છે કે જ્યાં સુધી ફરિયાદી પક્ષ તરફથી ચૂકનો સંબંધ હતો ત્યાં સુધી મોહનલાલની હકીકતો ખરેખર અત્યંત કહેવાતી હતી અને તે પૃષ્ઠભૂમિમાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે આ મુદ્દાને કેસની હકીકતો પર નિર્ણય લેવા માટે છોડી શકાતો નથી, જે ભારતના બંધારણની કલમ ૨૧ હેઠળ આરોપીના નિષ્પક્ષ સુનાવણીના અધિકારને અવરોધે છે.વરિન્દર કુમારના કેસમાં આ અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલા અવલોકનોના પ્રકાશમાં કે મોહનલાલના કેસમાં આ અદાલત દ્વારા નિર્ધારિત કાયદો સંભવિત રીતે લાગુ થશે અને મોહનલાલમાં નિર્ધારિત કાયદા પહેલા બાકી રહેલા ફોજદારી કાર્યવાહી, ટ્રાયલ અને અપીલને અસર કરશે નહીં, એટલે કે તે જ સંભવિત રીતે લાગુ થશે, તેમ છતાં આ અદાલતે આ અદાલતને તેના પોતાના ગુણદોષ પર મોકલવામાં આવેલા મુદ્દા પર વિચાર કરવો

પડશે.એવું લાગે છે કે મોહનલાલ કેસમાં પણ અદાલતે Cr.P.C ની સંબંધિત જોગવાઈઓ પર વિગતવાર વિચારણા કરી ન હતી, જેના હેઠળ તપાસ અધિકારી દ્વારા તપાસ હાથ ધરવામાં આવી શકે છે, ખાસ કરીને કલમ ૧૫૪,૧૫૬ અને ૧૫૭ અને અન્ય જોગવાઈઓ, એટલે કે, કલમ ૪૬૫ Cr.P.C અને ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૪. ઉપરોક્ત નિર્ણયમાં પણ, આ અદાલતે પૂર્વગ્રહના પાસાને સ્થાપિત કરવા અને જો માહિતી આપનાર/ફરિયાદી દ્વારા તપાસ હાથ ધરવામાં આવી હોય તો આરોપી દ્વારા સાબિત કરવા પર વિચાર કર્યો ન હતો, જે આરોપી સામે કેસ સાબિત કરવા માટે ફરિયાદી પક્ષ વતી તપાસ કરવાના સાક્ષીઓમાંથી એક હશે.આ અદાલતે એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની યોજના અને રિવર્સ બોર્ડના સિદ્ધાંત બંને પર વિગતવાર વિચારણા કરી ન હતી અને/અથવા ખોટો અર્થઘટન કર્યું ન હતું.[પરિચ્છેદ ૮.૧.૪] [૨૭૯–E–H; ૨૮૦–A–E]

૧.૨ સંજ્ઞેય ગુના કલમ ૧૫૪ Cr.P.C એ જોગવાઈ કરે છે કે કોઈ પણ ગુનાહિત ઘટનાને લગતી માહિતી, જો મૌખિક રૂપે પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીને આપવામાં આવે, તો તે માહિતી તેના દ્વારા અથવા તેના નિર્દેશ હેઠળ લેખિતમાં નોંધવી જરૂરી છે.કલમ ૧૫૬ Cr.P.C એ જોગવાઈ કરે છે કે પોલીસ સ્ટેશનનો હવાલો

ધરાવતો કોઈપણ અધિકારી મેજિસ્ટ્રેટના આદેશ વિના કોઈપણ સંજ્ઞેય ગુનાની તપાસ કરી શકે છે.તે વધુમાં જોગવાઈ કરે છે કે આવા કોઈ પણ કેસમાં પોલીસ અધિકારીની કોઈ પણ કાર્યવાહી પર કોઈ પણ તબક્કે આ આધાર પર સવાલ ઉઠાવવામાં આવશે નહીં કે આ કેસ એવો હતો કે જેની તપાસ કરવા માટે આવા અધિકારીને આ કલમ હેઠળ સત્તા આપવામાં આવી ન હતી.સંજ્ઞેય ગુના તેથી, પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી પર ફરજ છે કે તે સંજ્ઞેય ગુનાની માહિતીને લખે અને તેની તપાસ શરૂ કરે.કલમ ૧૫૭ Cr.P.C ખાસ જોગવાઈ કરે છે કે, જો પ્રાપ્ત થયેલી અથવા અન્યથા માહિતી પરથી, પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીને કોઈ ગુનાની શંકા કરવાનું કારણ હોય, જેની તપાસ કરવા માટે તેને કલમ ૧૫૬ હેઠળ સત્તા આપવામાં આવી છે, તો તે તરત જ પોલીસ અહેવાલ પર આવા ગુનાની નોંધ લેવા માટે સશક્ત મેજિસ્ટ્રેટને તેનો અહેવાલ મોકલશે અને કેસની હકીકતો અને સંજોગોની તપાસ કરવા માટે અને જો જરૂરી હોય તો, ગુનેગારની શોધ અને ધરપકડ માટે પગલાં લેવા માટે સ્થળ પર વ્યક્તિગત રીતે આગળ વધશે.તેથી, કલમ ૧૫૭ Cr.P.C ને ધ્યાનમાં લેતા, માહિતી પ્રાપ્ત કરવા પર અથવા અન્યથા (ગુપ્ત માહિતી, હોસ્પિટલમાંથી અથવા ટેલિફોનિક સંદેશ જેવા અન્ય સ્રોતોમાંથી હોઈ શકે છે), તે પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી એવા પોલીસ

અધિકારી પર મૂકવામાં આવેલી જવાબદારી છે કે તે માહિતીની નોંધ લે અને પોતે લેખિતમાં અને ત્યારબાદ કેસની હકીકતો અને સંજોગોની તપાસ કરે અને જો જરૂરી હોય તો ગુનેગારની શોધ અને ધરપકડ માટે પગલાં લે.એક ઉદાહરણ લો, જો કોઈ પોલીસ સ્ટેશનનો પ્રભારી અધિકારી રસ્તા પરથી પસાર થાય અને કોઈ મૃતદેહ અથવા ઘાયલ વ્યક્તિ મળી આવે જે બાદમાં મૃત્યુ પામે અને આવી પરિસ્થિતિમાં લેખિતમાં ઔપચારિક ફરિયાદ આપવા માટે કોઈ મૃતદેહ નથી, અને જ્યારે પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીને ગુનો થયો હોવાની શંકા કરવાનું કારણ હોય, ત્યારે તેણે માહિતી/ફરિયાદના રૂપમાં લેખિતમાં તેને ઘટાડવું પડશે.આવી સ્થિતિમાં, તે કેસની વધુ તપાસ કરવાથી બાકાત નથી.આવી સ્થિતિમાં તેમને તપાસ કરવા પર પ્રતિબંધ નથી.એવું પણ બની શકે છે કે પોલીસ સ્ટેશનનો પ્રભારી અધિકારી પોલીસ સ્ટેશનમાં હોય અને તેને ટેલિફોનિક સંદેશ મળે, તે હોસ્પિટલમાંથી હોઈ શકે છે, અને લેખિતમાં ઔપચારિક ફરિયાદ આપવા માટે કોઈ સંસ્થા નથી, આવા પોલીસ અધિકારીએ તેને લેખિતમાં ઘટાડવાની જરૂર છે જે પછીથી એફ. આઈ. આર./ફરિયાદમાં રૂપાંતરિત થઈ શકે છે અને તે પછી તે સ્થળ પર દોડી જશે અને મામલાની વધુ તપાસ કરશે.આવી ઘણી પરિસ્થિતિઓ હોઈ શકે છે.તેથી જ, કલમ ૧૫૪,૧૫૬ અને

૧૫૭ Cr.P.C અમલમાં આવે છે.કલમ ૧૭૩ Cr.P.C હેઠળ, તપાસ પૂર્ણ કર્યા પછી પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીએ મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ અંતિમ અહેવાલ/આરોપપત્ર દાખલ કરવું જરૂરી છે.આમ, Cr.P.C ની યોજના હેઠળ, એવું ન કહી શકાય કે પોલીસ અધિકારીને સંજ્ઞેય ગુના માટે માહિતી પ્રાપ્ત કરવા, તેને રેકોર્ડ કરવા અને પછી તેની તપાસ કરવા પર પ્રતિબંધ છે.તેનાથી વિપરીત, કલમ ૧૫૪,૧૫૬ અને ૧૫૭ પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીને સંજ્ઞેય ગુનાની માહિતીને લેખિતમાં ઘટાડવાની અને ત્યારબાદ તેની તપાસ કરવાની મંજૂરી આપે છે.પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીને સીઆરપીની કલમ ૨ (ઓ) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યા છે. પી. સી. અને તેમાં, જ્યારે પોલીસ સ્ટેશનનો પ્રભારી અધિકારી સ્ટેશન–હાઉસથી ગેરહાજર હોય અથવા માંદગી અથવા અન્ય કારણોસર તેની ફરજો નિભાવવામાં અસમર્થ હોય, ત્યારે સ્ટેશન–હાઉસમાં હાજર પોલીસ અધિકારી જે આવા અધિકારીની બાજુમાં હોય અને કોન્સ્ટેબલના હોદ્દાથી ઉપર હોય અથવા જ્યારે રાજ્ય સરકાર નિર્દેશ આપે ત્યારે અન્ય કોઈ પોલીસ અધિકારી હાજર હોય.લલિતા કુમારી વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ સરકારના કેસમાં આ અદાલત દ્વારા અવલોકન અને ચુકાદા મુજબ, કલમ ૧૫૪ માં વપરાયેલ શબ્દ "રહેશે" એ પોલીસ અધિકારીને એફ. આઈ. આર.

નોંધતા પહેલા પ્રારંભિક તપાસ કરવા માટે કોઈ વિવેકબુદ્ધિ છોડતો નથી. કોઈપણ લાયકાત વિના "માહિતી" અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ એ પણ સૂચવે છે કે પોલીસે તેની વાજબીતા અથવા વિશ્વસનીયતાથી અસંતુષ્ટ હોવા છતાં માહિતી રેકોર્ડ કરવી પડે છે.તેથી, પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીએ લેખિતમાં સંજ્ઞેય ગુનાનો આરોપ લગાવતી આવી માહિતીને ઘટાડવી પડે છે જેને એફ. આઈ. આર. તરીકે ઓળખવામાં આવે છે અને ત્યારબાદ તેણે માહિતીની વધુ તપાસ કરવી જરૂરી છે, જે લેખિતમાં ઘટાડવામાં આવે છે.[પરિચ્છેદ ૯–૯.૨] [૨૮૭–B–H; ૨૮૮–A–H]

લલિતા કુમારી વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ સરકાર (૨૦૧૪) ૨ SCC ૧: [૨૦૧૩] ૧૪ એસ. સી. આર. ૭૧૩–પર આધાર રાખ્યો હતો.

૧.૩ એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની કલમ ૬૭ કલમ ૪૨ માં ઉલ્લેખિત કોઈપણ અધિકારીને કોઈ પણ તપાસ દરમિયાન એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની જોગવાઈઓ અથવા તેના હેઠળ બનાવેલા કોઈ નિયમ અથવા આદેશનું ઉલ્લંઘન થયું છે કે કેમ તે અંગે પોતાને સંતોષ કરવાના હેતુથી કોઈપણ વ્યક્તિ પાસેથી માહિતી માંગવા માટે અધિકૃત કરે છે/પરવાનગી આપે છે.એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની કલમ ૬૮ એવી જોગવાઈ કરે છે કે એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની કોઈપણ જોગવાઈ અથવા તે હેઠળ બનાવેલા

કોઈપણ નિયમ અથવા આદેશ હેઠળ તેમનામાં નિહિત સત્તાઓનો ઉપયોગ કરતા કોઈ પણ અધિકારીને તે કહેવાની ફરજ પાડવામાં આવશે નહીં કે તેમને કોઈ પણ ગુનાના કૃત્ય વિશે કોઈ માહિતી ક્યાંથી મળી હતી.ઉપરોક્ત યોજના અને એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની જોગવાઈઓ પરથી એવું લાગે છે કે એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ પોતે જ એક સંપૂર્ણ સંહિતા છે.કલમ ૪૧ (૧) મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ અથવા પ્રથમ વર્ગના મેજિસ્ટ્રેટ અથવા આ વતી રાજ્ય સરકાર દ્વારા વિશેષ રીતે સત્તા આપવામાં આવેલા બીજા વર્ગના કોઈપણ મેજિસ્ટ્રેટને એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ હેઠળ કોઈ પણ ગુનો કર્યો હોવાનું માનવાનું કારણ હોય તેવી કોઈપણ વ્યક્તિની ધરપકડ કરવા માટે અથવા દિવસે અથવા <આઇ. ડી. ૧> દ્વારા તપાસ કરવા માટે વોરંટ જારી કરી શકે છે–કલમ ૪૧ ની કલમ ૨ કેન્દ્રીય આબકારી વિભાગોના રાજપત્રિત દરજ્જાના કોઈપણ અધિકારીને અધિકૃત કરે છે, જેને કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા સામાન્ય અથવા વિશેષ આદેશ દ્વારા આ માટે સત્તા આપવામાં આવી છે, અથવા મહેસૂલના કોઈપણ અધિકારીને.પોલીસ અથવા રાજ્ય સરકારના અન્ય કોઈ વિભાગ કે જેને સામાન્ય અથવા વિશેષ આદેશ દ્વારા આ માટે સત્તા આપવામાં આવી હોય, જો તેની પાસે કોઈ પણ વ્યક્તિ દ્વારા આપવામાં આવેલી વ્યક્તિગત જાણકારી અથવા માહિતી પરથી

વિશ્વાસ કરવાનું કારણ હોય અને લેખિતમાં લેવામાં આવે કે કોઈ પણ વ્યક્તિએ એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનો કર્યો છે, તો તે તેના ગૌણ પરંતુ શિપાઈ, સિપાહી અથવા કોન્સ્ટેબલથી ઉચ્ચ દરજ્જાના કોઈપણ અધિકારીને આવી વ્યક્તિની ધરપકડ કરવા અથવા દિવસે કે રાત્રે અથવા પોતે આવી વ્યક્તિની ધરપકડ કરવા અથવા મકાન, વાહન અથવા સ્થળની તલાશી લેવા માટે અધિકૃત કરે છે.કલમ ૪૨ મુજબ, કેન્દ્રીય આબકારી વિભાગના કોઈપણ અધિકારી.કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા સામાન્ય અથવા વિશેષ આદેશ દ્વારા અથવા રાજ્ય સરકારના સામાન્ય અથવા વિશેષ આદેશ દ્વારા રાજ્ય સરકારના મહેસૂલ, દવાઓ, દવાઓ કોઈપણ દરવાજા અને આવા પ્રવેશમાં કોઈપણ અવરોધ દૂર કરો; આવી દવા અથવા પદાર્થ અને તેના ઉત્પાદનમાં ઉપયોગમાં લેવાતી તમામ સામગ્રી અને કોઈપણ અન્ય વસ્તુ અને કોઈપણ પ્રાણી અથવા વાહન કે જેને તે આ અધિનિયમ હેઠળ જપ્ત કરવા માટે જવાબદાર હોવાનું માનવાનું કારણ ધરાવે છે તેને જપ્ત કરો અને કોઈપણ દસ્તાવેજ અથવા અન્ય વસ્તુ કે જેને તે માનવાનું કારણ ધરાવે છે તે આ અધિનિયમ હેઠળ દંડનીય કોઈપણ ગુનાનો પુરાવો આપી શકે છે અથવા આ અધિનિયમના પ્રકરણ વી. એ. હેઠળ જપ્ત અથવા ફ્રીઝ અથવા જપ્ત કરવા માટે જવાબદાર કોઈપણ ગેરકાયદેસર રીતે હસ્તગત કરેલી

મિલકત ધરાવવાનો પુરાવો રજૂ કરી શકે છે; અને અટકાયત અને તપાસ કરી શકે છે, અને જો તે યોગ્ય લાગે તો કોઈપણ વ્યક્તિની ધરપકડ કરી શકે છે જેને તેણે કોઈ ગુનો કર્યો હોવાનું માનવાનું કારણ છે. આ કાયદા હેઠળ દંડનીય. કલમ ૪૨ની પેટા–કલમ ૨ મુજબ, આવા અધિકારીએ પેટા–કલમ ૧ હેઠળ લેખિતમાં લેવામાં આવેલી માહિતીની નકલ અથવા તેના વિશ્વાસના આધારો ૭૨ કલાકની અંદર તેના તાત્કાલિક અધિકારી ઉપરી અધિકારીને મોકલવા પડે છે. [પરિચ્છેદ ૯.૩.૧– ૯.૩.૪][૨૯૫–ઈ–એચ; ૨૯૬–એ–જી]

૧.૪ એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ હેઠળ જ આંતરિક સલામતી પૂરી પાડવામાં આવે છે, જેમ કે, કલમ ૫૦ અને ૫૨.એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની કલમ ૫૦ એવી જોગવાઈ કરે છે કે જ્યારે કલમ ૪૨ હેઠળ વિધિવત અધિકૃત કોઈ અધિકારી કલમ ૪૧,૪૨ અથવા ૪૩ની જોગવાઈઓ હેઠળ કોઈ વ્યક્તિની શોધ કરવા જઈ રહ્યો હોય, ત્યારે તે કલમ ૪૨માં ઉલ્લેખિત કોઈપણ વિભાગના રાજપત્રિત અધિકારીની હાજરીમાં અથવા નજીકના મેજિસ્ટ્રેટને તપાસ કરવા માટે વ્યક્તિને જાણ કરશે અને જો આવી વ્યક્તિ ઈચ્છે તો તે આવી વ્યક્તિને બિનજરૂરી વિલંબ કર્યા વિના કલમ ૫૦ની પેટા–કલમ ૧માં ઉલ્લેખિત નજીકના રાજપત્રિત અધિકારી પાસે લઈ જશે.કલમ ૫૦ની પેટા–કલમ ૫ મુજબ, જ્યારે કલમ ૪૨ હેઠળ વિધિવત

અધિકૃત અધિકારીને એવું માનવાનું કારણ હોય કે વ્યક્તિને નજીકના ગેઝેટેડ અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટ પાસે કોઈ પણ માદક દ્રવ્યો અથવા માદક પદાર્થ, અથવા નિયંત્રિત પદાર્થ અથવા વસ્તુ અથવા દસ્તાવેજ સાથે છૂટા થવાની સંભાવના વિના તપાસ માટે લઈ જવું શક્ય નથી, ત્યારે તે આવી વ્યક્તિને નજીકના ગેઝેટેડ અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટ પાસે લઈ જવાને બદલે, ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૯૭૩ની કલમ ૧૦૦ હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવેલ વ્યક્તિની શોધ માટે આગળ વધી શકે છે.કલમ ૫૦ની પેટા–કલમ ૬ એવી જોગવાઈ કરે છે કે પેટા–કલમ (૫) હેઠળ તપાસ હાથ ધરવામાં આવે તે પછી, અધિકારી એવી માન્યતાના કારણો નોંધશે કે જેના કારણે આવી તપાસની જરૂર પડી અને સિત્તેર કલાકની અંદર તેની એક નકલ તેના તાત્કાલિક અધિકારી ઉપરી અધિકારીને મોકલશે.એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની કલમ ૫૨ આદેશ આપે છે કે કલમ ૪૧,૪૨,૪૩ અથવા ૪૪ હેઠળ વ્યક્તિની ધરપકડ કરનાર કોઈપણ અધિકારીએ ધરપકડ કરાયેલ વ્યક્તિને આવી ધરપકડ માટેના આધારોની જાણ કરવી.કલમ ૫૨ની પેટા–કલમ ૨ વધુમાં જોગવાઈ કરે છે કે કલમ ૪૧ની પેટા–કલમ ૧ હેઠળ જારી કરાયેલા વોરંટ હેઠળ ધરપકડ કરાયેલ દરેક વ્યક્તિ અને જપ્ત કરાયેલ વસ્તુને બિનજરૂરી વિલંબ કર્યા વિના મેજિસ્ટ્રેટને મોકલવામાં

આવશે, જેમના દ્વારા વોરંટ જારી કરવામાં આવ્યું હતું.કલમ ૫૨ની પેટા–કલમ ૩ મુજબ, કલમ ૪૧,૪૨,૪૩ અથવા ૪૪ની પેટા–કલમ ૨ હેઠળ ધરપકડ કરાયેલી અને જપ્ત કરાયેલી દરેક વ્યક્તિને બિનજરૂરી વિલંબ કર્યા વિના નજીકના પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી અથવા કલમ ૫૩ હેઠળ સશક્ત અધિકારીને મોકલવામાં આવશે.તે પછી પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી દ્વારા તપાસ હાથ ધરવામાં આવશે.એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની કલમ ૫૧ મુજબ, એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની જોગવાઈઓ લાગુ થશે, કારણ કે તે એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની જોગવાઈઓ સાથે અસંગત નથી, એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ હેઠળ જારી કરાયેલા તમામ વોરંટ અને ધરપકડ, દરોડા અને જપ્તી માટે લાગુ થશે. તેથી, કલમ ૫૨ સુધી, સત્તાઓ કલમ ૪૧,૪૨ અથવા ૪૩ હેઠળ યોગ્ય રીતે અધિકૃત અધિકારીઓ પાસે નિહિત છે અને ત્યારબાદ જ્યાં સુધી તપાસની વાત છે, તે પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી દ્વારા હાથ ધરવામાં આવે છે.[પરિચ્છેદ ૯.૩.૫– ૯.૩.૭][૨૯૬–એચ; ૨૯૭–એ–જી]

૧.૫ એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની કલમ ૫૩ એવું નથી કહેતી કે એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ હેઠળ ગુનાઓની તપાસ માટે પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીની સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે

અધિકૃત એવા તમામ અધિકારીઓ એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની કલમ ૪૧,૪૨,૪૩ અને ૪૪ હેઠળ અધિકૃત અધિકારીઓ સિવાયના હશે. એવું લાગે છે કે વિધાનસભાએ તેના વિવેકબુદ્ધિથી ક્યારેય એવું વિચાર્યું નથી કે કલમ ૪૧,૪૨,૪૩ અને ૪૪ હેઠળ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવા માટે અધિકૃત અધિકારીઓ એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ હેઠળ ગુનાઓની તપાસ માટે પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી ન હોઈ શકે. તપાસમાં તપાસ અને જપ્તીનો પણ સમાવેશ થાય છે.જેમ કે તપાસ પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી દ્વારા હાથ ધરવામાં આવે છે અને અન્ય કોઈ નહીં અને તેથી હેતુપૂર્વક કલમ ૫૩ કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકારને, જે પણ કેસ હોય તે રીતે, ડ્રગ્સ નિયંત્રણ, મહેસૂલ અથવા આબકારી વિભાગના કોઈપણ અધિકારીને અથવા અન્ય કોઈ વિભાગ અથવા આવા અધિકારીઓના કોઈપણ વર્ગને એનડીપીએસ અધિનિયમ હેઠળ ગુનાઓની તપાસ માટે પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીની સત્તાઓ સાથે રોકાણ કરવા માટે અધિકૃત કરે છે. કલમ ૪૨ કલમ ૪૨ માં ઉલ્લેખિત કોઈપણ અધિકારીને વોરંટ અથવા અધિકૃતતા વિના પ્રવેશ, તપાસ, જપ્તી અને ધરપકડ કરવાની સત્તા પ્રદાન કરે છે, જેમાં મહેસૂલ, ડ્રગ્સ નિયંત્રણ, આબકારી, પોલીસ અથવા રાજ્ય સરકાર અથવા કેન્દ્ર સરકારના અન્ય કોઈ વિભાગના અધિકારીનો

સમાવેશ થાય છે, અને અહીં ઉપર અવલોકન કર્યા મુજબ, કલમ ૫૩ કેન્દ્ર સરકારને કેન્દ્રીય આબકારી, નાર્કોટિક્સ, કસ્ટમ્સ, મહેસૂલ ગુપ્ત માહિતી વિભાગ અથવા કેન્દ્ર સરકારના અન્ય કોઈ વિભાગના કોઈપણ અધિકારીને રોકાણ કરવા માટે અધિકૃત કરે છે.અથવા તપાસ માટે પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીની સત્તા ધરાવતા આવા અધિકારીઓનો કોઈપણ વર્ગ.આવી જ સત્તાઓ રાજ્ય સરકાર પાસે છે.કલમ ૪૨ અને ૫૩માં એકમાત્ર ફેરફાર એ છે કે કલમ ૪૨માં "પોલીસ" શબ્દ છે, જો કે કલમ ૫૩માં "પોલીસ" શબ્દ નથી.એક સ્પષ્ટ કારણ છે કે પોલીસ માટે આવી જરૂરિયાત વાજબી નથી કારણ કે તે હંમેશા સી. આર. હેઠળ વ્યાખ્યાયિત "પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી" ની વ્યાખ્યા અનુસાર પોલીસ સ્ટેશનનો પ્રભારી અધિકારી હોઈ શકે છે. તેથી, એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ ખાસ કરીને માહિતી આપનાર/ફરિયાદીને એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ હેઠળના ગુનાઓની તપાસ માટે તપાસકર્તા અને પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી બનવા પર પ્રતિબંધ મૂકતો નથી. તેનાથી વિપરીત, અહીં ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ તે મંજૂરી આપે છે.તેનાથી વિપરીત દ્રષ્ટિકોણ અપનાવવો એ કલમ ૫૩ અને એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની સંબંધિત જોગવાઈઓમાં સુધારો કરવો

અને/અથવા એવું કંઈક ઉમેરવું જે ત્યાં નથી, જે સ્વીકાર્ય નથી. [પરિચ્છેદ ૯.૩.૮– ૯.૫][૨૯૮–D–H; ૨૯૯–A–C]

૧.૬ હવે જ્યાં સુધી આરોપી વતી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ કલમ ૩૫ અને ૫૪ હેઠળ પુરાવાનો ઊલટો બોજોપુરાવાનો ઊલટો બોજો ધરાવે છે અને તેથી જો માહિતી આપનાર જેણે પોતે આરોપી પાસેથી વાંધાજનક સામગ્રી જપ્ત કરી છે અને તે પછી તે પોતે કેસની તપાસ કરે છે, તો આરોપીના મનમાં એવી આશંકાની તમામ શક્યતાઓ રહેશે કે નિષ્પક્ષ તપાસ થશે નહીં અને સંબંધિત અધિકારી પોતાનું નિવેદન/જપ્તી સાબિત કરવાનો પ્રયાસ કરશે અને તેથી ભારતના બંધારણની કલમ ૨૧ હેઠળ સ્થાપિત "નિષ્પક્ષ તપાસ" નો ઇનકાર કરવામાં આવશે, તે નોંધવું જરૂરી છે કે શું એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલી તપાસ આરોપીના મનમાં શંકાની તમામ શક્યતાઓ રહેશે. સંબંધિત માહિતી આપનારની તપાસ નિષ્પક્ષ હતી કે નહીં તે હંમેશા સુનાવણીના સમયે નક્કી કરવામાં આવે છે.સંબંધિત માહિતી આપનાર/તપાસકર્તાને સાક્ષી તરીકે ટાંકવામાં આવશે અને તેની હંમેશા ઉલટતપાસ કરવામાં આવશે.એવા કિસ્સાઓ હોઈ શકે છે કે જેમાં ફરિયાદી પક્ષનો કેસ પણ માત્ર માહિતી આપનાર/માહિતી આપનાર–કમ–તપાસકર્તાની જુબાની પર આધારિત ન હોય પરંતુ

કેટલાક સ્વતંત્ર સાક્ષીઓ અને/અથવા તો અન્ય પોલીસ સાક્ષીઓ પણ હોઈ શકે છે.પોલીસ કર્મચારીઓની જુબાનીને અન્ય કોઈપણ સાક્ષીની જુબાનીની જેમ જ ગણવામાં આવશે અને સ્વતંત્ર સાક્ષીઓ દ્વારા સમર્થન વિના તેની જુબાની પર વિશ્વાસ કરી શકાતો નથી તેવો કોઈ કાયદો નથી.ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૪ના ઉદાહરણ (ઈ) અનુસાર, કાયદામાં જો કોઈ સત્તાવાર કાર્ય કરવામાં આવ્યું હોવાનું સાબિત થયું હોય, તો તે નિયમિત રીતે કરવામાં આવ્યું હોવાનું માનવામાં આવશે.સરકારી અધિકારીઓને તેમની પ્રામાણિકતા સાથે અથવા તેમની સત્તાની મર્યાદામાં કામ ન કરવાના વિરુદ્ધમાં કોઈ પુરાવા ન હોય તો શ્રેય આપવો જોઈએ.એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની કલમ ૪૨,૪૩ અથવા ૪૪ હેઠળ સશક્ત કોઈ પણ વ્યક્તિ ઉશ્કેરણીજનક અથવા દુર્ભાવનાપૂર્ણ રીતે કાર્ય કરે છે તેવા કિસ્સાઓમાં, કાયદાએ પોતે જ કલમ ૫૮ મુજબ સજાની જોગવાઈ કરી છે અને તે કલમ ૫૮ હેઠળનો ગુનો છે જે એક સંજ્ઞેય ગુનો છે અને આવા ગુનાની તપાસ "પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી" દ્વારા કરવી જરૂરી છે, સિવાય કે જે અધિકારીએ કલમ ૪૨,૪૩, અથવા ૪૪ હેઠળ પ્રવેશ, તપાસ, જપ્તી અથવા ધરપકડ કરવાની સત્તાનો ઉપયોગ કર્યો હોય, કારણ કે કુદરતી રીતે આવા કેસમાં તે સૂચિત આરોપી હશે અને તેથી તેને તપાસ કરવાની અને

તેના પોતાના કારણમાં ન્યાયાધીશ બનવાની મંજૂરી આપી શકાતી નથી.જો કે, જ્યાં સુધી એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ હેઠળ ગુના માટે આરોપી સામેની તપાસની વાત છે, તે જ સામ્યતા લાગુ ન થઈ શકે.જ્યાં સુધી મોહનલાલમાં પેરા ૧૩માં આ અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલા અવલોકનોની વાત છે કે પુરાવાના વિપરીત ભારણની પ્રકૃતિમાં, ફરિયાદી પક્ષની જવાબદારી તેના ચહેરા પર દર્શાવવાની રહેશે કે તપાસ નિષ્પક્ષ હતી, તેની સત્યતા વિશે શંકા ઉભી કરી શકે તેવા કોઈ સંજોગો વિના ન્યાયી, એ નોંધવું જોઈએ કે આ અધિનિયમ હેઠળની ધારણા એનડીપીએસ અધિનિયમની કલમ ૩૫ અને ૫૪ મુજબ આરોપીની વિરુદ્ધ છે. આમ, સાબિતીના વિપરીત બોજના કિસ્સામાં, ફરિયાદી પક્ષ પર અસ્તિત્વમાં રહેલા પ્રારંભિક બોજને સંતોષ્યા પછી જ ધારણા કામ કરી શકે છે.રિવર્સ બોજ માત્ર એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ અને ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ જેવા વિશેષ કાયદાઓમાં જ અસ્તિત્વમાં નથી, પરંતુ તે આઈ. પી. સી.–કલમ ૩૦૪ બી નો પણ એક ભાગ છે અને દંડ સંહિતાની જોગવાઈઓ અનુસાર આવા તમામ ગુનાઓની તપાસ થવી જોઈએ અને પરિણામે માહિતી આપનાર પોતે કલમ ૧૫૭ હેઠળ ઉપરોક્ત ગુનાઓની તપાસ કરી શકે છે. [પરિચ્છેદ ૧૦–૧૦.૩] [૨૯૯–D–H; ૩૦૦–એ–જી]

કરમજીત સિંહ વિરુદ્ધ રાજ્ય (દિલ્હી વહીવટીતંત્ર) (૨૦૦૩) ૫

એસસીસી ૨૯૧:[૨૦૦૩] ૩ એસ. સી. આર. ૨૫; દેવેન્દ્ર પાલ સિંહ વિરુદ્ધ રાજ્ય (એન. સી. ટી. દિલ્હી) (૨૦૦૨) ૫ એસ. સી. સી. ૨૩૪:[૨૦૦૨] ૨ એસસીઆર ૭૬૭–પર આધાર રાખ્યો હતો.

૧.૭ તેથી, માહિતી આપનારની વિશ્વસનીયતા પર શંકા કરવાનું કોઈ કારણ નથી અને માહિતી આપનારએ કેસની તપાસ કરી છે તે આધાર પર જ ફરિયાદી પક્ષના સમગ્ર કેસ પર શંકા કરવાનું કોઈ કારણ નથી.માત્ર શંકા અથવા આશંકાના આધારે સમગ્ર ફરિયાદી પક્ષની દલીલ નકારી શકાય નહીં. જ્યારે સુધી આરોપી પૂર્વગ્રહને સાબિત ન કરે, તે નિર્દોષ જાહેર કરી શકાતો નથી..પૂર્વગ્રહ અથવા પૂર્વગ્રહનો પ્રશ્ન સ્થાપિત થવો જોઈએ અને અનુમાન લગાવવું જોઈએ નહીં.પક્ષપાતનો પ્રશ્ન દરેક કેસની હકીકતો પર નક્કી કરવો પડશે.એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ એ વિશેષ હેતુ ધરાવતો અને કલમ ૬૮ સહિતની વિશેષ જોગવાઈઓ સાથેનો એક વિશેષ કાયદો છે, જેમાં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની કોઈપણ જોગવાઈ અથવા તે હેઠળ બનાવેલા કોઈપણ નિયમ અથવા આદેશ હેઠળ તેમનામાં નિહિત સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને કામ કરતા કોઈ પણ અધિકારીને તે કહેવાની ફરજ પાડવામાં

આવશે નહીં કે તેમને કોઈ પણ ગુના માટે ક્યાંથી કોઈ માહિતી મળી હતી.તેથી, એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ પ્રકરણ પ હેઠળ અનુસરવાની વિશેષ પ્રક્રિયા સાથેનો એક વિશેષ અધિનિયમ હોવાથી, માહિતી આપનાર દ્વારા પોતે તપાસ હાથ ધરવા સામે કોઈ ઓક્ક્સ પ્રતિબંધ નથી અને અધિનિયમ હેઠળ જ પૂરી પાડવામાં આવેલ સુરક્ષાને ધ્યાનમાં રાખીને, કલમ ૫૮, કાયદાની કોઈ સામાન્ય દરખાસ્ત મૂકી શકાતી નથી કે દરેક કેસમાં જ્યાં માહિતી આપનાર તપાસકર્તા છે, ત્યાં સુનાવણી દૂષિત થાય છે અને આરોપી નિર્દોષ જાહેર થવાનો હકદાર છે.તેવી જ રીતે, આઈ. પી. સી. હેઠળના ગુનાઓના સંદર્ભમાં પણ, કેસની તપાસ કરનાર માહિતી આપનાર/ફરિયાદી સામે કોઈ ઓક્ક્સ પ્રતિબંધ નથી.માત્ર એવા કિસ્સામાં કે જ્યાં આરોપી માહિતી આપનાર–કમ–તપાસકર્તા દ્વારા પૂર્વગ્રહ અને/અથવા અયોગ્ય તપાસને સ્થાપિત અને સાબિત કરવામાં સક્ષમ હોય અને ફરિયાદી પક્ષનો કેસ માત્ર માહિતી આપનાર–કમ–તપાસકર્તાની જુબાની પર આધારિત હોય, એટલે કે તે રીતે ફરિયાદી પક્ષ અન્ય સાક્ષીઓ, ખાસ કરીને સ્વતંત્ર સાક્ષીઓ પર આધાર રાખતો નથી, તે કિસ્સામાં, જ્યાં ફરિયાદીએ પોતે તપાસ હાથ ધરી હતી, તે મામલાના આવા પાસાને રેકોર્ડ પરના પુરાવાઓનું

મૂલ્યાંકન કરતી વખતે ચોક્કસપણે યોગ્ય મહત્વ આપી શકાય છે. [પેરા ૧૧] [૩૦૦–એચ; ૩૦૧–એ–એફ]

રાજસ્થાન રાજ્ય વિરુદ્ધ રામચંદ્ર (૨૦૦૫) ૫ એસ. સી. સી. ૧૫૧:[૨૦૦૫] ૩ એસ. સી. આર. ૪૯૬; ભારત સંઘ વિરુદ્ધ વિપન કુમાર જૈન (૨૦૦૫) ૯ એસ. સી. સી. ૫૭૯; રાજ્ય વિરુદ્ધ વી. જયપોલ (૨૦૦૪) ૫ એસ. સી. સી. ૨૨૩:[૨૦૦૪] એસસીઆર ૩૩૦; ભાસ્કર રામપ્પા મદાર વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્ય (૨૦૦૯) ૧૧ એસસીસી ૬૯૦: [૨૦૦૯] ૫ એસ. સી. આર. ૨૫૬–પર આધાર રાખ્યો હતો.

૧.૮ સંદર્ભનો જવાબ નીચે મુજબ છેઃ

આઈ. ભગવાન સિંહ વિરુદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્ય; મેઘા સિંહ વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય; અને પોલીસ નિરીક્ષક, એન. આઈ. બી., તમિલનાડુ વિરુદ્ધ રાજંગમના કેસોમાં આ અદાલતના અવલોકનો અને આ અદાલત દ્વારા આરોપીઓને આ આધાર પર નિર્દોષ જાહેર કરવામાં આવ્યા છે કે માહિતી આપનાર અને તપાસકર્તા એક જ હોવાથી, તેણે સુનાવણીને દૂષિત કરી છે અને આરોપી નિર્દોષ જાહેર થવાનો હકદાર છે, જેને તેમના પોતાના તથ્યો સુધી મર્યાદિત ગણવામાં આવે છે.એવું ન કહી શકાય કે ઉપરોક્ત નિર્ણયોમાં, આ અદાલતે કાયદાની કોઈ પણ સામાન્ય દરખાસ્ત મૂકી છે કે દરેક

કેસમાં જ્યાં માહિતી આપનાર તપાસકર્તા હોય ત્યાં આરોપી પ્રત્યે પક્ષપાત થાય છે અને સમગ્ર કાર્યવાહીના કેસને નકારી કાઢવો જોઈએ અને આરોપી નિર્દોષ જાહેર થવાનો હકદાર છે.

II. એવા કિસ્સામાં કે જ્યાં માહિતી આપનાર પોતે તપાસકર્તા હોય, તેના દ્વારા જ એમ ન કહી શકાય કે તપાસ પૂર્વગ્રહ અથવા સમાન પરિબળના આધારે દૂષિત છે.પૂર્વગ્રહ અથવા પૂર્વગ્રહનો પ્રશ્ન દરેક કેસની હકીકતો અને સંજોગો પર આધારિત હશે.તેથી, માત્ર તે માટે કે માહિતી આપનાર તપાસકર્તા છે, એ આધાર પર જ તપાસ અન્યાયી અથવા પક્ષપાતગ્રસ્ત માનવી શકાય નહીં અને તેથી એકમાત્ર આધાર પર કે માહિતી આપનાર તપાસકર્તા છે, આરોપી નિર્દોષ જાહેર થવાનો હકદાર નથી.આ બાબતનો નિર્ણય કેસ–ટુ–કેસ આધારે થવો જોઈએ.મોહનલાલ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય (૨૦૧૮) ૧૭ એસ. સી. સી. ૬૨૭ના કેસમાં આ અદાલતનો વિરોધાભાસી નિર્ણય અને તેનાથી વિપરીત અભિપ્રાય ધરાવતો અન્ય કોઈ પણ નિર્ણય કે માહિતી આપનાર તપાસકર્તા ન હોઈ શકે અને આવા કેસમાં આરોપી નિર્દોષ જાહેર થવાનો હકદાર છે તે સારો કાયદો નથી અને તે ખાસ કરીને નકારી કાઢવામાં આવે છે.[પરિચ્છેદ ૧૨] [૩૦૨–B–G]

મોહનલાલ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય (૨૦૧૮) ૧૭ SCC ૬૨૭:

[૨૦૧૮] ૯ એસસીઆર ૧૦૦૬–૨૬બાતલ.

ભગવાન સિંહ વિરુદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્ય (૧૯૭૬) ૧ એસ. સી. સી. ૧૫; મેઘા સિંહ વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય (૧૯૯૬) ૧૧ એસ. સી. સી. ૭૦૯; પોલીસ નિરીક્ષક દ્વારા રાજ્ય, એન. આઈ. બી., તમિલનાડુ વિરુદ્ધ રાજંગમ (૨૦૧૦) ૧૫ એસ. સી. સી. ૩૬૯; વરિંદર કુમાર વિરુદ્ધ હિમાચલ પ્રદેશ રાજ્ય (૨૦૨૦) ૩ એસ. સી. સી. ૩૨૧:[૨૦૧૯] ૨ એસસીઆર ૭૦૭; મેનકા ગાંધી વિરુદ્ધ ભારત સંઘ (૧૯૭૮) ૧ એસસીસી ૨૪૮: [૧૯૭૮] ૨ એસસીઆર ૬૨૧; એચ. એન. રિશબુદ વિ. દિલ્હી રાજ્ય AIR ૧૯૫૫ SC ૧૯૬:[૧૯૫૫] ૧ એસ. સી. આર. ૧૧૫૦; મનુ શર્મા વિરુદ્ધ રાજ્ય (દિલ્હીની રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્ર) (૨૦૧૦) ૬ એસ. સી. સી. ૧:[૨૦૧૦] ૪ એસસીઆર ૧૦૩; રોમિલા થાપર વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (૨૦૧૮) ૧૦ એસસીસી ૭૫૩:[૨૦૧૮] ૧૧ એસસીઆર ૯૫૧; હેમા વિ. રાજ્ય (૨૦૧૩) ૧૦ એસસીસી ૧૯૨: [૨૦૧૩] ૩ એસ. સી. આર. ૧; બાબુભાઇ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય (૨૦૧૦) ૧૨ એસ. સી. સી. ૨૫૪:

[૨૦૧૦] ૧૦ એસસીઆર ૬૫૧; રફીક અહમદ વિરુદ્ધ યુ. પી. રાજ્ય (૨૦૧૧) ૮ એસસીસી ૩૦૦:[૨૦૧૧] ૧૧ એસસીઆર ૯૦૭; વિલી (વિલિયમ) સ્ટેની વિ. મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય [૧૯૫૫] એસસીઆર ૧૧૪૦; સુનીલ કુમાર બેનર્જી વિ. પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય (૧૯૮૦) ૩ એસસીસી ૩૦૪:[૧૯૮૦] ૩ એસ. સી. આર. ૧૭૭; એસ. જીવનથમ વિ. રાજ્ય (૨૦૦૪) ૫ એસ. સી. સી. ૨૩૦:[૨૦૦૪] ૧ પૂરક.એસસીઆર ૬૦૭; વિનોદ કુમાર વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય (૨૦૧૫) ૩ એસસીસી ૨૨૦:[૨૦૧૫] ૧ એસસીઆર ૫૦૪; સુરેન્દર વિ. હરિયાણા રાજ્ય (૨૦૧૬) ૪ એસસીસી ૬૧૭:[૨૦૧૬] ૧ એસસીઆર ૧૭૪; જમુના ચૌધરી વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય (૧૯૭૪) ૩ એસસીસી ૭૭૪: [૧૯૭૪] ૨ એસસીઆર ૬૦૯; કાશ્મીરી દેવી વિ. દિલ્હી વહીવટીતંત્ર., (૧૯૮૮) પૂરક.એસસીસી ૪૮૨: [૧૯૮૮] એસસીઆર ૭૦૦; વિનય ત્યાગી વિરુદ્ધ ઇરશાદ અલી (૨૦૧૩) ૫ એસસીસી ૭૬૨:[૨૦૧૨] ૧૩ એસ. સી. આર. ૧૦૦૫; નિરંજન સિંહ વિરુદ્ધ યુ. પી. રાજ્ય [૧૯૫૬] એસસીઆર ૭૩૪; પરમજીત સિંહ

વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય (૨૦૦૭) ૧૩ એસસીસી ૫૩૦: [૨૦૦૭] ૧૧ એસ. સી. આર. ૭૭૬; રેખા વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૨૦૧૦) ૧૫ એસ. સી. સી. ૭૨૫; ભારત સંઘ વિરુદ્ધ ટી. નાથામુની (૨૦૧૪) ૧૬ એસ. સી. સી. ૨૮૫:[૨૦૧૪] ૧૨ એસસીઆર ૨૯૭; હરદિપ સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય (૨૦૦૮) ૮ એસસીસી ૫૫૭:[૨૦૦૮] ૧૨ એસસીઆર ૩૧૧; પંજાબ રાજ્ય વિરુદ્ધ નૂર આગા (૨૦૦૮) ૧૬ એસસીસી ૪૧૭:[૨૦૦૮] ૧૦ એસસીઆર ૩૭૯; પંજાબ રાજ્ય વિરુદ્ધ બલદેવ સિંહ (૧૯૯૯) ૬ એસસીસી ૧૭૨:[૧૯૯૯] ૩ એસસીઆર ૯૭૭; યુ. પી. રાજ્ય વિ.ભગવંત કિશોર જોશી, AIR ૧૯૬૪ SC ૨૨૧:[૧૯૬૪] ૩ એસસીઆર ૭૧–નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

સમ્રાટ વિ. ખ્વાજા નઝીર અહમદ, AIR ૧૯૪૫ PC ૧૮ –

ઉલ્લેખ કર્યો છે.

<u>સંદર્ભિત ચુકાદા</u>

[૨૦૧૮] ૯ એસ. સી. આર. ૧૦૦૬ એ પેરા ૧ ને નકારી કાઢ્યું

[૨૦૧૯] ૨ એસ. સી. આર. ૭૦૭ નો સંદર્ભ પેરા ૨ માં આપવામાં આવ્યો છે

(૧૯૭૬) ૧ એસ. સી. સી. ૧૫ નો સંદર્ભ પેરા ૩.૧ માં આપવામાં આવ્યો છે.

(૧૯૯૬) ૧૧ એસ. સી. સી. ૭૦૯ નો સંદર્ભ પેરા ૩.૧ માં આપવામાં આવ્યો છે

(૨૦૧૦) ૧૫ એસ. સી. સી. ૩૬૯ નો સંદર્ભ પેરા ૩.૧ માં આપવામાં આવ્યો છે

[૧૯૭૮] ૨ એસ. સી. આર. ૬૨૧ નો સંદર્ભ પેરા ૩.૩ માં આપવામાં આવ્યો છે.

[૧૯૫૫] ૧ એસ. સી. આર. ૧૧૫૦ નો સંદર્ભ પેરા ૩.૭ માં આપવામાં આવ્યો છે.

[૨૦૧૦] ૪ એસ. સી. આર. ૧૦૩ નો સંદર્ભ પેરા ૩.૭ માં આપવામાં આવ્યો છે.

[૨૦૧૮] ૧૧ એસ. સી. આર. ૯૫૧ નો સંદર્ભ પેરા ૩.૧૨ માં આપવામાં આવ્યો છે

[૨૦૧૩] ૩ એસ. સી. આર. ૧ નો સંદર્ભ પેરા ૩.૧૨ માં આપવામાં આવ્યો છે

[૨૦૧૦] ૧૦ એસ. સી. આર. ૬૫૧ નો સંદર્ભ પેરા ૩.૧૨ માં આપવામાં આવ્યો છે

[૨૦૧૧] ૧૧ એસ. સી. આર. ૯૦૭ નો સંદર્ભ પેરા ૩.૧૧૬ માં આપવામાં આવ્યો છે.

[૧૯૫૫] એસ. સી. આર. ૧૧૪૦ નો સંદર્ભ પેરા ૩,૧૭ માં આપવામાં આવ્યો છે

[૧૯૮૦] ૩ એસ. સી. આર. ૧૭૯ નો સંદર્ભ પેરા ૫.૯ માં આપવામાં આવ્યો છે

[૨૦૦૪] એસ. સી. આર. ૩૩૦ પેરા ૫.૯ પર આધાર રાખે છે.

[૨૦૦૪] ૧ પૂરક.એસ. સી. આર. ૬૦૭ નો સંદર્ભ પેરા ૫.૯ માં આપવામાં આવ્યો છે

[૨૦૦૯] ૫ એસ. સી. આર. ૨૫૬ પેરા ૫.૯ પર આધારિત હતું.

[૨૦૧૫] ૧ એસ. સી. આર. ૫૦૪ પેરા ૫.૯ નો સંદર્ભ આપે છે.

[૨૦૧૬] ૧ એસ. સી. આર. ૧૭૪ નો સંદર્ભ પેરા ૫.૯ માં આપવામાં આવ્યો છે

[૧૯૭૪] ૨ એસ. સી. આર. ૬૦૯ નો સંદર્ભ પેરા ૫.૧૦ માં આપવામાં આવ્યો છે.

[૧૯૮૮] એસ. સી. આર. ૭૦૦ નો સંદર્ભ પેરા ૫.૧૦ માં આપવામાં આવ્યો છે.

[૨૦૧૨] ૧૩ એસ. સી. આર. ૧૦૦૫ નો સંદર્ભ પેરા ૫.૧૦ માં આપવામાં આવ્યો છે

[૧૯૫૬] એસ. સી. આર. ૭૩૪ નો સંદર્ભ પેરા ૫.૧૦ માં આપવામાં આવ્યો છે.૨.

[૨૦૦૭] ૧૧ એસ. સી. આર. ૭૭૬ નો સંદર્ભ પેરા ૫.૧૦ માં આપવામાં આવ્યો છે.૨.

(૨૦૧૦) ૧૫ એસ. સી. સી. ૭૨૫ એ પેરા ૫.૧૦ નો ઉલ્લેખ કર્યો છે.૨.

[૨૦૧૪] ૧૨ એસ. સી. આર. ૨૯૭ નો સંદર્ભ પેરા ૫.૧૦ માં આપવામાં આવ્યો છે.૨.

[૨૦૦૮] ૧૨ એસ. સી. આર. ૩૧૧ એ પેરા ૬.૬ નો સંદર્ભ આપ્યો છે.૨.

[૨૦૦૫] ૩ એસસીઆર ૪૯૬ એ પેરા ૬.૬ પર આધાર રાખ્યો હતો.૩.

(૨૦૦૫) ૯ એસસીસી ૫૭૯ એ પેરા ૬.૬ પર આધાર રાખ્યો હતો.૩.

[૨૦૦૮] ૧૦ એસ. સી. આર. ૩૭૯ નો સંદર્ભ પેરા ૬.૭ માં આપવામાં આવ્યો છે.

[૧૯૯૯] ૩ એસ. સી. આર. ૯૭૭ નો સંદર્ભ પેરા ૮.૧ માં આપવામાં આવ્યો છે.૪.

[૧૯૬૪] ૩ એસ. સી. આર. ૭૧ નો સંદર્ભ પેરા ૮.૨ માં આપવામાં આવ્યો છે.૧.

[૨૦૧૩] ૧૪ એસ. સી. આર. ૭૧૩ પેરા ૯.૨ પર આધાર રાખે છે.

[૨૦૦૩] ૩ એસસીઆર ૨૫ એ પેરા ૧૦ પર આધાર રાખ્યો હતો

[૨૦૦૨] ૨ એસસીઆર ૭૬૭ એ પેરા ૧૦ પર આધાર રાખ્યો હતો.

ક્રિમિનલ એપેલેટ જ્યુરિસડીક્શનઃ૨૦૧૮ની વિશેષ રજા અરજી (ફોજદારી) ડાયરી નંબર ૩૯૫૨૮.

૨૦૧૩ની ક્રિમિનલ અપીલ નંબર ૧૫૯૮માં નવી દિલ્હી ખાતે દિલ્હી હાઈકોર્ટના ૦૮.૦૪.૨૦૧૬ ના ચુકાદા અને આદેશમાંથી.

સાથે

૨૦૧૯ની વિશેષ રજા અરજી (ફોજદારી) સંખ્યા ૫૬૪૮,૫૮૯૪ અને ૮૪૯૯.તુષાર મહેતા, એસ. જી., અમન લેખી, એ. એસ. જી., એ. કે. શ્રીવાસ્તવ, સિનિયર એડ., કનુ અગ્રવાલ, એ. કે. શ્રીવાસ્તવ, સુશ્રી શ્રદ્ધા દેશમુખ, શિવાની મિશ્રા, રિત્વિઝ ઋષભ, શાંતનુ શર્મા, મનન પોપલી, સૌરભ મિશ્રા, રજત નાયર, બી. વી. બલરામ દાસ, ઉદિત અતુલ કુમાર, ઉજ્જ્વલ સિંહા, મહક હુરિયા, અદનાન સિદ્દીકી, સુશ્રી લક્ષિકા સચદેવા, પ્રસાદ, પુનીત જૈન, સુશ્રી

ક્રિસ્ટી જૈન, હર્ષ જૈન , હર્ષિત ખાંડુજા, અભિનવ દેશવાલ, સુશ્રી સુગમ ગુપ્તા, પંકજ શર્મા (સુશ્રી પ્રતિભા જૈન માટે) અજય ગર્ગ, મનીષ શંકર, અશ્વિની કે સૂદ, સુશ્રી વનિકા બજાજ, સુશ્રી તિર્પટી ગોલા, સૈયદ ઇમ્તિયાઝ અલી, રાજીવ શંકર દ્વિવેદી, એડ.હાજર પક્ષો માટે.

કોર્ટનો ચુકાદો

M.R.SHAH, J.

૧. (૨૦૧૮) ૧૭ એસ. સી. સી. ૬૨૭ માં નોંધાયેલા મોહનલાલ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્યના કેસમાં આ અદાલતના નિર્ણયની શુદ્ધતા પર શંકા વ્યક્ત કરીને એવો મત વ્યક્ત કર્યો હતો કે જો પોલીસ અધિકારી દ્વારા તપાસ હાથ ધરવામાં આવે છે, જે પોતે ફરિયાદી છે, તો સુનાવણી દૂષિત થાય છે અને આરોપી નિર્દોષ જાહેર થવાનો હકદાર છે, શરૂઆતમાં ૧૭.૦૧.૨૦૧૯ ના આદેશ દ્વારા આ બાબત ત્રણ ન્યાયાધીશોની બનેલી મોટી બેન્ચને મોકલવામાં આવી હતી.ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે ૧૨.૦૯.૨૦૧૯ ના આદેશ દ્વારા આ બાબત પર વિચાર કરવા માટે પાંચ ન્યાયાધીશોની મોટી ખંડપીઠે નિમણૂક કરી છે.એટલા માટે, વર્તમાન મામલાને પાંચ ન્યાયાધીશોની બનેલી બેન્ચ સમક્ષ મૂકવામાં આવે છે.

૨. શરૂઆતમાં, એ નોંધવું જરૂરી છે કે મોહન લાલ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતનો નિર્ણય એ અભિપ્રાયને ધ્યાનમાં રાખીને કે જો પોલીસ અધિકારી દ્વારા તપાસ હાથ ધરવામાં આવે છે, જે પોતે ફરિયાદી છે, તો સુનાવણી દૂષિત થાય છે અને આરોપી નિર્દોષ જાહેર થવાનો હકદાર છે, ત્યારબાદ વરિંદર કુમાર વિરુદ્ધ હિમાચલ પ્રદેશ રાજ્ય ૨૦૧૯ (૩) સ્કેલ ૫૦ = (૨૦૨૦) ૩ એસ. સી. સી. ૩૨૧ અને આ અદાલતની ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચ [જેમાંથી બે માનનીય ન્યાયાધીશો પણ આ કેસમાં બેન્ચમાં હતા] મોહનલાલ (સુપ્રા) એ ચુકાદો આપ્યો હતો કે મોહનલાલ (સુપ્રા) ના કેસમાં આ અદાલતનો નિર્ણય સંભવિત રીતે લાગુ થશે, એટલે કે, મોહનલાલ (સુપ્રા) માં નિર્ધારિત કાયદા પહેલા તમામ બાકી ફોજદારી કાર્યવાહી, ટ્રાયલ અને અપીલ કેસની વ્યક્તિગત હકીકતો દ્વારા સંચાલિત રહેશે.વરિન્દર કુમાર (ઉપરોક્ત) ના કિસ્સામાં સંબંધિત અવલોકનો નીચે ઉલ્લેખિત અને વિચારણા કરવા માટે છે.

૩. આરોપી વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી સુશીલ કુમાર જૈન–દેવેન્દ્ર સિંહે તેમની રજૂઆતના સમર્થનમાં નીચેની રજૂઆતો કરી છે કે મોહન લાલ (સુપ્રા) ના કેસમાં આ અદાલત દ્વારા યોગ્ય રીતે ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે જ્યાં ફરિયાદીએ પોતે તપાસ હાથ ધરી

છે ત્યાં સમગ્ર સુનાવણી દૂષિત થઈ જશે અને આરોપી નિર્દોષ જાહેર થવાનો હકદાર હશેઃ

૩.૧ મોહનલાલ (ઉપરોક્ત) નો નિર્ણય મૂળ બંધારણીય પાયા અને ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતો પર આધારિત છે. ઉપરોક્ત નિર્ણયના પેરા ૫ માં, આ અદાલતે આ મુદ્દા પર ખાસ વિચાર કર્યો કે શું ફોજદારી કાર્ય ન્યાય, નિષ્પક્ષતા અને નિષ્પક્ષ તપાસના સિદ્ધાંતો સાથે સુસંગત હોઈ શકે છે , જો માહિતી આપનાર અને તપાસ અધિકારી એક જ વ્યક્તિ હશે અને આવા કિસ્સામાં, શું આરોપી માટે પૂર્વગ્રહ દર્શાવવો જરૂરી છે, ખાસ કરીને એનડીપીએસ અધિનિયમ જેવા કાયદા હેઠળ, પુરાવાઓનો વિપરીત બોજ વહન કરે છે.ઉપરોક્ત નિર્ણયમાં, આ અદાલતે એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની કલમ ૩૫ અને ૫૪ હેઠળ પુરાવાના વિપરીત ભારને વિગતવાર ધ્યાનમાં લીધો હતો. તે પછી, આ અદાલતે કલમ ૨૧ હેઠળ આરોપીઓને નિષ્પક્ષ સુનાવણીની બંધારણીય બાંયધરીની વિગતવાર વિચારણા કરી હતી, જે તેના "નિષ્પક્ષ તપાસ" માં સામેલ છે.ત્યારબાદ આ અદાલત દ્વારા એવું નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું છે કે પુરાવાના વિપરીત ભારણની પ્રકૃતિમાં, ફરિયાદી પક્ષની જવાબદારી તેના ચહેરા પર દર્શાવવાની રહેશે કે તપાસ નિષ્પક્ષ, ન્યાયી હતી

અને તેની સત્યતા વિશે શંકા ઉભી કરી શકે તેવા કોઈ સંજોગો ન હતા.વધુમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે જો તપાસ પોતે જ અયોગ્ય છે, તો આરોપીઓને પૂર્વગ્રહ દર્શાવવાની જરૂર પડવી એ જોખમથી ભરેલું હશે અને પોલીસમાં મનસ્વી સત્તાઓ સોંપવામાં આવશે, જે ખોટી અસર તરફ દોરી શકે છે. ત્યારબાદ, આ અદાલતે ફકરા 17 અને 29 માં તપાસકર્તા અને તપાસની ભૂમિકા તેમજ જવાબદારીઓ પર વિચાર કર્યો.ત્યારબાદ ત્યારબાદ, આ અદાલતે ભગવાન સિંહ વિરુદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્ય (1976) 1 SCC 15; મેઘા સિંહ વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય (1996) 11 SCC 709; અને રાજ્ય દ્વારા પોલીસ નિરીક્ષક, એન. આઈ. બી., તમિલનાડુ વિરુદ્ધ રાજંગમ (2010) 15 SCC 369 ના નિર્ણય પર આધાર રાખ્યો. , આ અદાલતે ખાસ નિરીક્ષણ કર્યું અને ચુકાદો આપ્યો કે જો તપાસ પોલીસ અધિકારી દ્વારા હાથ ધરવામાં આવે છે, જે પોતે ફરિયાદી છે, તો સુનાવણી દૂષિત છે અને આરોપી નિર્દોષ જાહેર થવાનો હકદાર છે.ઉપરોક્ત નિર્ણયમાં, એવું ખાસ અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે મામલાને વ્યક્તિગત તથ્યો પર નિર્ધારિત કરવા માટે છોડવાથી માત્ર સત્તાનો સંભવિત દુરુપયોગ જ નહીં થાય, પરંતુ વધુ મહત્ત્વની વાત એ છે કે પોલીસ, આરોપી, વકીલ અને અદાલતોને અનિશ્ચિતતા અને મૂંઝવણની સ્થિતિમાં મૂકી દેશે, જેને ટાળવી પડશે.ત્યારબાદ

એવું માનવામાં આવે છે કે નિષ્પક્ષ તપાસ જે નિષ્પક્ષ સુનાવણીનો પાયો છે, તે આવશ્યકપણે એવું માને છે કે માહિતી આપનાર અને તપાસકર્તા એક જ વ્યક્તિ ન હોવા જોઈએ.ન્યાય માત્ર થવો જ જોઈએ નહીં, પરંતુ કરવામાં આવ્યો હોય તેવું પણ દેખાવું જોઈએ. પૂર્વગ્રહ અથવા પૂર્વનિર્ધારિત નિષ્કર્ષની કોઈ પણ શક્યતાને નાબૂદ કરવી પડશે, ખાસ કરીને સાબિતીનો વિપરીત બોજ ધરાવતા કાયદાઓમાં ;

૩.૨ મોહનલાલ (ઉપરોક્ત) માં જે કારણોની તરફેણ કરવામાં આવી છે તે પ્રકરણ V–"પ્રક્રિયા" માં વિધાનસભા દ્વારા સહજ અને અંતર્ગત છે, જે કલમ ૨૧ના હેતુ માટે "કાયદા દ્વારા સ્થાપિત પ્રક્રિયા" હશે;
૩.૩ જેમ કે હવે મેનકા ગાંધી વિરુદ્ધ ભારત સંઘ (૧૯૭૮) ૧ એસ. સી. સી. ૨૪૮ના કેસમાં નિર્ણય પછી નક્કી કરવામાં આવ્યું છે કે કલમ ૨૧ હેઠળ કાયદા દ્વારા સ્થાપિત પ્રક્રિયા "કોઈ પણ પ્રક્રિયા" ન હોઈ શકે પરંતુ તે ન્યાયી અને વાજબી પ્રક્રિયા હોવી જોઈએ અને તેથી આરોપીનો ન્યાયી અને સ્વતંત્ર તપાસ અને સુનાવણીનો અધિકાર, સ્વાભાવિક હોવાને કારણે તેમને બંધારણીય રીતે સુસંગત બનાવવા માટે ન્યાયી પ્રક્રિયાની પુષ્ટિ ન કરતા કાયદામાં "વાંચી" લેવામાં આવ્યો છે; આરોપી વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે

ત્યારબાદ આપણને એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની "યોજના" તરફ લઈ ગયા છે, ખાસ કરીને કલમ ૮ (સી) અને કલમો ૧૫ થી ૨૨.તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે કલમ ૫૪ એવી ધારણાને જન્મ આપે છે કે આરોપીએ આ કાયદા હેઠળ ગુનો કર્યો છે અને આરોપીના કબજામાં "મળી આવેલા" પર પુરાવાનો ઊલટો બોજોપુરાવાનો ઊલટો બોજો મૂકે છે અને જેનો તે સંતોષકારક રીતે હિસાબ કરવામાં નિષ્ફળ જાય છે.જ્યાં સુધી વિપરીત સાબિત ન થાય ત્યાં સુધી કલમ ૩૫ અદાલતને દોષિત માનસિક સ્થિતિ માટે આદેશ આપે છે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે આ રીતે "વસૂલાત" અને "કબજો" એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ હેઠળ તપાસનું એક મહત્વપૂર્ણ અને મહત્વપૂર્ણ પાસું બની જાય છે. જો આરોપી પાસે પ્રતિબંધિત પદાર્થ "મળી આવે", તો કલમ ૫૪ ગુનાની ધારણાને જન્મ આપે છે અને કલમ ૩૫ દોષિત માનસિક સ્થિતિની ધારણાને જન્મ આપે છે.અધિકારી અથવા દરોડા પાડનાર પક્ષ જે વસૂલાતને અસર કરે છે તે ઉપરોક્ત હકીકતના સાક્ષી છે જે ગુનો ગણાશે અને તેથી ઉપરોક્ત પાસાની તપાસ સ્વતંત્ર એજન્સી દ્વારા હાથ ધરવી પડશે.તપાસ એ એક પ્રણાલીગત પ્રક્રિયા છે અને માફ કરાયેલ નિષ્કર્ષ નથી જે માહિતી આપનાર દ્વારા દાખલ કરાયેલ એફ. આઈ. આર. બનાવે છે જે પોતે વસૂલાતને ગોસ્પેલ સત્ય તરીકે ગણવામાં આવે છે.

૩.૫ આરોપીઓના હિતોનું રક્ષણ કરવા માટે, આ કાયદાએ એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ હેઠળ આંતરિક સલામતી પૂરી પાડી છે. આ કાયદામાં વિવિધ અધિકારીઓ દ્વારા એટલે કે કલમ ૪૨ અને ૫૩ હેઠળ સશક્ત અધિકારીઓ દ્વારા વસૂલાત અને તપાસ કરવાની જરૂર છે.કલમ ૪૨ હેઠળ અધિકારીની ભૂમિકા "પ્રવેશ", "શોધ", "જપ્તી" અને "ધરપકડ" સુધી મર્યાદિત છે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે કલમ ૪૨ હેઠળ અધિકારીને તપાસની કોઈ સત્તા નથી;

૩.૬ તે કલમ ૫૨ (૩) હેઠળ કલમ ૪૨ હેઠળ ધરપકડ કરાયેલ દરેક વ્યક્તિ અથવા જપ્ત કરાયેલ વસ્તુને કલમ ૫૩ હેઠળ સશક્ત અધિકારી (જેને અધિનિયમ હેઠળ તપાસની સત્તા આપવામાં આવી છે) અથવા Cr.P.C હેઠળ તપાસની સત્તા ધરાવતા પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીને સોંપવાની જરૂર છે. તે તબક્કે જ્યારે કલમ ૪૨ હેઠળ અધિકારીએ ધરપકડ કરાયેલ વ્યક્તિ અથવા તેના દ્વારા જપ્ત કરાયેલ વસ્તુઓ પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી અથવા NDPS અધિનિયમની કલમ ૫૩ હેઠળ અધિકારીને સોંપવાની જરૂર હોય, ત્યારે તેના દ્વારા આવા અધિકારીઓને આપવામાં આવેલી માહિતીને પ્રથમ માહિતી અહેવાલ તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવશે.જેમ જેમ પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીને

આપવામાં આવેલા ગુનાને લગતી માહિતી પર તપાસ શરૂ થાય છે અને કલમ ૧૫૪ Cr.P.C હેઠળ નોંધવામાં આવે છે.

૩.૭ ટેલિફોન વગેરે પરનો ગુપ્ત સંદેશ જે એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ હેઠળ ગુપ્ત માહિતી આપનાર વગેરે દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી માહિતી જેવો જ હોય છે, તેથી તે એફ. આઈ. આર. ની રચના કરી શકતો નથી. તે માત્ર ત્યારે જ થાય છે જ્યારે વસૂલાત કરવામાં આવે અને/અથવા ધરપકડ કરવામાં આવે, ત્યારે સંજ્ઞેય ગુનાને લગતી માહિતી સ્પષ્ટ થાય છે.આવી સોંપણી પછી, કલમ ૪૨ અધિકારીની ભૂમિકા સમાપ્ત થઈ જાય છે, સિવાય કે તેણે એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની કલમ ૫૭ હેઠળ ૪૮ કલાકની અંદર તેના વરિષ્ઠ અધિકારીને તેની કાર્યવાહીનો અહેવાલ આપવો પડે. તમામ વ્યવહારુ હેતુઓ માટે, જ્યારે કલમ ૪૨ અધિકારી ધરપકડ કરાયેલ વ્યક્તિને અથવા જપ્ત કરાયેલ માલ સોંપે છે, ત્યારે "તપાસ અધિકારી" દ્વારા પ્રથમ વખત માહિતી પ્રાપ્ત થાય છે અને તે તપાસ શરૂ કરવાનો સમય છે.એચ. એન. રિશબુદ વિરુદ્ધ દિલ્હી રાજ્ય એ. આઈ. આર. ૧૯૫૫ એસ. સી. ૧૯૬૪ના કેસોમાં આ અદાલતના નિર્ણયો પર ભારે નિર્ભરતા મૂકવામાં આવી છે. અને મનુ શર્મા વિરુદ્ધ રાજ્ય (દિલ્હીનું NCT) (૨૦૧૦) ૬ SCC ૧;

૩.૮ જો કલમ ૪૧ (૨) અથવા કલમ ૪૨ હેઠળ અધિકારીને કોઈ ગુપ્ત માહિતી મળે છે, તો તેણે કાયદાકીય રીતે કાયદાની કલમ ૪૨ (૨) હેઠળ ૭૨ કલાક પછી તેના ઉપરી અધિકારીને તેની જાણ કરવી જરૂરી છે.અધિકારી બંધનકર્તા નથી અને કાયદાની કલમ ૬૮ માં સમાવિષ્ટ અવરોધોને ધ્યાનમાં રાખીને તેની માહિતીનો સ્રોત આપવા માટે દબાણ કરી શકાતું નથી. આમ, કલમ ૪૨ ના અધિકારી પોતે અથવા તેના નીચલા અધિકારીઓ કે જેઓ તેના દરોડા પાડતા પક્ષનો ભાગ છે, તેમની મૌખિક જુબાની સિવાય, ચકાસવા માટે કોઈ પદ્ધતિ નથી કે તેણે કોઈ પૂર્વ ગુપ્ત માહિતી પર કામ કર્યું છે અથવા પુનઃપ્રાપ્તિ વગેરે એક આકસ્મિક પુનઃપ્રાપ્તિ હતી અથવા તે અધિકારી બાહ્ય રીતે દુર્ભાવનાપૂર્ણ રીતે કામ કરી રહ્યો હતો.ધરપકડ અથવા જપ્તી કર્યા પછી પણ, કલમ 42 હેઠળ, અધિકારીએ જપ્ત કરેલી વસ્તુઓ અને ધરપકડ કરાયેલ વ્યક્તિઓને 'બિનજરૂરી વિલંબ કર્યા વિના' તપાસ અધિકારીને મોકલવી પડે છે અને 48 કલાકની અંદર તેના વરિષ્ઠ અધિકારીને જાણ કરવી જરૂરી છે.આમ, કલમ ૪૨ હેઠળ અધિકારી સિવાય અન્ય કોઈ વ્યક્તિ નથી જે "ફરિયાદી" છે, એટલે કે, જે પોતાની અથવા તેના દરોડા પાડતા પક્ષ દ્વારા કરવામાં આવેલી ધરપકડ અને વસૂલાતના આધારે સંજ્ઞેય ગુનાનો આરોપ મૂકે છે.તે સાક્ષી છે જે આરોપીના કબજામાંથી પ્રતિબંધિત પદાર્થોની

જપ્તી/વસૂલાતનો "દાવો" કરે છે.તપાસ અધિકારી દ્વારા તપાસ દરમિયાન આ દાવાઓની ચકાસણી અને પુષ્ટિ કરવી જરૂરી છે.એકવાર વ્યક્તિની ધરપકડ થઈ જાય અને જપ્ત કરાયેલી વસ્તુઓ "તપાસ અધિકારી" ના નિયંત્રણમાં આવી જાય, ત્યારે તેણે કાયદાની કલમ ૫૨ (૪) હેઠળ તેમના નિકાલ માટે પગલાં લેવા જરૂરી છે.ધરપકડ કરાયેલ વ્યક્તિને કલમ ૧૬૭ Cr.P.C હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવે છે અને જપ્ત કરાયેલ માદક પદાર્થ સાથે એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની કલમ ૫૩ હેઠળ અધિકારી અથવા એસ. એચ. ઓ. દ્વારા કલમ ૫૨એ અનુસાર કાર્યવાહી કરવી જરૂરી છે. તપાસની પ્રક્રિયામાં કલમ ૪૨,૪૩ અને ૪૪ હેઠળ અધિકારીના વર્તનની પણ તપાસ કરવી જરૂરી છે.જો તપાસ પછી એવું જણાય કે ફરિયાદી/માહિતી આપનાર દ્વારા કરવામાં આવેલો દાવો વાજબી છે, તો તે આરોપી સામે કાયદા હેઠળના ગુનાઓ માટે પોલીસ રિપોર્ટ દાખલ કરશે, જો કે, જો તેને લાગે કે અધિકારીએ કલમ ૪૨ હેઠળ ઉશ્કેરણીજનક અથવા દુર્ભાવનાપૂર્ણ વર્તન કર્યું છે, તો તેને કલમ ૫૮ હેઠળ પણ સજા થઈ શકે છે અને તેથી તે કલમ ૫૮ હેઠળ ગુના માટે આવા અધિકારી સામે પોલીસ રિપોર્ટ દાખલ કરશે.કલમ ૫૮ હેઠળનો ગુનો પણ સંજ્ઞેય ગુનો છે અને તેથી કરવામાં આવેલા આરોપ પર "પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી"

તેની નોંધ લેવાની અને તપાસ કરવાની જવાબદારી હેઠળ છે.એક અલગ એજન્સી દ્વારા સ્વતંત્ર તપાસ બંને પક્ષોને વિશ્વસનીયતા અને નિષ્પક્ષતા પ્રદાન કરે છે.જો કલમ ૪૨ હેઠળ અધિકારી સામે કાર્યવાહી કરવાની હોય, તો તેની સુનાવણી પણ "તપાસ" સામગ્રી પર આધારિત હશે.તે એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ હેઠળ વ્યાપક સત્તાઓને કારણે દુરુપયોગ અને ભ્રષ્ટાચારના સ્ત્રોતની શક્યતાને પણ બાકાત રાખશે;

૩.૯ તપાસ, જપ્તી અથવા ધરપકડ કરવા માટે કલમ ૪૨ હેઠળ કાર્યવાહી કરનાર અધિકારી દ્વારા તપાસ સોંપવી અથવા ચાલુ રાખવી એ યોજના હેઠળ સમજી શકાય નહીં.તે કલમ ૫૮ ને સંપૂર્ણપણે બિનજરૂરી અને અયોગ્ય બનાવશે કારણ કે તે પોતાની સામે તપાસ કરશે નહીં અને પોતાની સામે આરોપપત્ર દાખલ કરશે નહીં.જો આરોપીના કબજામાં ન હોવાનું જણાય તો તપાસ અધિકારીએ તેનો સ્રોત સમજાવવો પડશે નહીં તો તેના કબજામાં પ્રતિબંધિત પદાર્થનો "કબજો" પણ કલમ ૮ને આકર્ષિત કરશે.બે અલગ અલગ કલમો એટલે કે કલમ ૪૨ અને ૫૩ વિવિધ હેતુઓ માટે અધિકારીઓને સશક્ત બનાવવાની યોજના બિનજરૂરી હોત.જો કાયદાકીય ઈરાદો

આવો હોત, તો કલમ ૪૨ હેઠળ અધિકારીને તપાસની વધારાની સત્તા આપવામાં આવી હોત અને પછી કલમ ૫૩ બિનજરૂરી હતી;

૩.૧૦ કલમ 52 (3) જેવી જોગવાઈની કોઈ જરૂર નહોતી, જેમાં જપ્ત કરેલી વસ્તુઓ અને ધરપકડ કરાયેલ વ્યક્તિઓને કલમ 53 હેઠળ એસ.એચ.ઓ. અથવા અન્ય અધિકારીને સોંપવાની ફરજ પાડવામાં આવે છે..

૩.૧૧ એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ "સંયુક્ત અધિકૃતતા" પર વિચાર કરતું નથી, કારણ કે જો તે કિસ્સો હોત, તો કલમ ૪૨ એ એક જ અધિકારીને "પ્રવેશ, શોધ, જપ્તી અથવા ધરપકડ" તેમજ "તપાસ" બંનેની સત્તા આપી હોત." આ વાક્યને સરળ બનાવવું જોઈએ. ઉદાહરણ તરીકે: "એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમ 'સંયુક્ત અધિકૃતતા'ની કલ્પના કરતું નથી. જો એમ હોત, તો કલમ ૪૨ એક જ અધિકારીને પ્રવેશ, શોધ, જપ્તી, ધરપકડ અને તપાસ એમ બધી જ સત્તાઓ આપત ;

૩.૧૨ "નિષ્પક્ષ અને સ્વતંત્ર તપાસ" નો ઉદ્દેશ સત્યનો પર્દાફાશ કરવાનો છે."નિષ્પક્ષ અને સ્વતંત્ર તપાસ" એ બંધારણની કલમ

૨૧માંથી વહેતા આરોપીનો અધિકાર છે.રોમિલા થાપર વિરુદ્ધ ભારત સંઘ (૨૦૧૮) ૧૦ એસ. સી. સી. ૭૫૩ (પેરા ૬૭); મનુ શર્મા (સુપ્રા) (પેરા ૨૦૦ થી ૨૦૨); હેમા વિરુદ્ધ રાજ્ય (૨૦૧૩) ૧૦ એસ. સી. સી. ૧૯૨ (પેરા ૧૦); અને બાબુભાઈ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય (૨૦૧૦) ૧૨ એસ. સી. સી. ૨૫૪ (પેરા ૩૨) ના કેસમાં આ અદાલતના નિર્ણયો પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે.

૩.૧૩ “જો એન.ડી.પી.એસ. કાયદાની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન એ રીતે કરવામાં આવે કે આરોપીના અધિકારોનું રક્ષણ કરવા માટે કોઈ તપાસ અને સલામતી વિના સમગ્ર પ્રક્રિયા એક જ વ્યક્તિના હાથમાં સોંપી દેવામાં આવે, તો વ્યક્તિની સ્વતંત્રતા ગંભીર જોખમમાં આવી શકે છે. આવી સ્થિતિમાં, એક જ વ્યક્તિ (૧) આરોપ લગાવશે; (૨) તે આરોપને દંડાત્મક ગુનો સાબિત કરવા માટે 'પર્યાપ્ત આધાર' તરીકે ગણશે; (૩) પોતે જ તે આરોપની 'તપાસ' કરશે; અને (૪) આરોપ સાબિત કરવા માટે 'સાક્ષી' બનશે અને પછી પોતાની જુબાનીના આધારે વ્યક્તિને દોષિત ઠેરવશે અને સજા કરશે. ;

૩.૧૪ એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ દોષિત ઠેરવવા માટે, ફરિયાદી પક્ષે " વાજબી શંકાથી પર " ગુનાના તત્વો સ્થાપિત કરવા જરૂરી છે;

૩.૧૫ જો આરોપીના આરોપીના બચાવની તમામ શક્યતાઓને નકારી કાઢવા માટે યોગ્ય રીતે તપાસ કરવામાં ન આવે, તો એવું ક્યારેય ન કહી શકાય કે ફરિયાદી પક્ષે "વાજબી શંકાની બહાર" દોષ સ્થાપિત કર્યો છે. ફરિયાદી દ્વારા કરવામાં આવેલી દૂષિત તપાસ , જે પોતે ગુનાના નોંધપાત્ર ઘટકની "સાક્ષી" છે, હકીકતમાં "શંકા" ને જન્મ આપશે અને તેથી કેસ 'વાજબી શંકાથી પર' સાબિત થઈ શકે તે અશક્ય છે ;

૩.૧૬ પોતાના જીવન અથવા સ્વતંત્રતા માટે જોખમ સાથે સજાપાત્ર ફોજદારી ગુનાનો આરોપી વ્યક્તિ બંધારણ હેઠળ અથવા ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રના લાંબા સમયથી ચાલતા વિકાસ દ્વારા ઓક્સસ અધિકારો મેળવે છે.કોઈપણ કાર્યવાહી જે તે અધિકારોને અવરોધે છે અથવા અસર કરે છે તે "આરોપી માટે પૂર્વગ્રહ" નું કારણ બને છે.રફીક અહમદ વિરુદ્ધ યુ. પી. રાજ્ય (૨૦૧૧) ૮ એસ. સી. સી. ૩૦૦ના કેસમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે અને એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે આરોપી પ્રત્યેના પૂર્વગ્રહ અથવા ન્યાયની નિષ્ફળતાની તપાસ (i) નિષ્પક્ષ સુનાવણીનો અધિકાર (ii) દોષની ઘોષણા ન થાય ત્યાં સુધી નિર્દોષતાની ધારણા અને (iii) પુરાવાના ધોરણોના સંદર્ભમાં થવી જોઈએ.ઉપરોક્ત નિર્ણયમાં એવું

અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે જ્યારે પણ આરોપી દ્વારા પૂર્વગ્રહની અરજી ઉઠાવવામાં આવે છે, ત્યારે તેની ઉપરોક્ત અધિકારો અને સલામતીના સંદર્ભમાં તપાસ થવી જોઈએ, કારણ કે તે માત્ર આ અધિકારોનું ઉલ્લંઘન છે જેના પરિણામે કાર્યવાહીનો કેસ નબળો પડી શકે છે અને કાયદા અનુસાર આરોપીઓને ફાયદો થઈ શકે છે.

૩.૧૭ કલમ ૪૫૭ Cr.P.C અસરકારક રીતે ફરિયાદ, સમન્સ, વોરંટ, ઘોષણા, આદેશ, ચુકાદો અથવા સુનાવણી પહેલાં અથવા તે દરમિયાન અથવા Cr.P.C હેઠળની કોઈપણ તપાસ અથવા અન્ય કાર્યવાહીમાં અથવા ફરિયાદી પક્ષ માટે કોઈપણ મંજૂરીમાં ભૂલ, ચૂક અથવા અનિયમિતતા હોવા છતાં દોષિત ઠેરવવા અને સજાના આદેશને બચાવે છે, સિવાય કે અદાલતના અભિપ્રાયમાં "ન્યાયની નિષ્ફળતા" તેના દ્વારા કરવામાં આવી હોય.ફરિયાદી પક્ષ અનુસાર, દોષિત ઠેરવવામાં આવે અને સજાને રદ કરવામાં આવે તે પહેલાં અદાલતને સંતોષ થવો જોઈએ કે આરોપી પ્રત્યે "વાસ્તવિક પૂર્વગ્રહ" છે.જો કે, કલમ ૪૫૭ Cr.P.C. માં "તપાસ" શબ્દનો સમાવેશ થતો નથી, જેને કલમ ૨ (જી) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત તપાસથી અલગ કલમ ૨ (એચ) હેઠળ ખાસ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યો છે.કલમ ૪૫૭ સુનાવણી શરૂ થાય તે પહેલાં અથવા તે દરમિયાન ન્યાયિક

કાર્યવાહીમાં થયેલી ભૂલોને ધ્યાનમાં લે છે, પોલીસ અધિકારીઓ વગેરે દ્વારા "તપાસ" ને નહીં. વિલી (વિલિયમ) સ્ટેની વિરુદ્ધ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય ૧૯૫૫ એસ. સી. આર. ૧૧૪૦ના કેસમાં "ન્યાયની નિષ્ફળતા" માટે પરીક્ષણ પર આ અદાલતના નિર્ણય પર ભારે નિર્ભરતા મૂકવામાં આવી છે.તેથી, માહિતી આપનાર અથવા ફરિયાદીને તપાસકર્તા બનવાની મંજૂરી આપવી, જેમાં તપાસ સ્વતંત્ર રીતે ન થાય, તે નિષ્પક્ષ સુનાવણીના સિદ્ધાંતોનું ઉલ્લંઘન છે. આ પ્રકારની સ્થિતિમાં, તે જાતે જ કાર્યવાહીનો સામનો કરી શકે છે, જેમાં નિષ્પક્ષ તપાસનો સમાવેશ થાય છે, પરંતુ બચાવ પક્ષની તપાસ કરાવવાની તકનો ઇનકાર થશે અને તેથી તે કુદરતી ન્યાયની સુસ્થાપિત કલ્પનાને પણ ધિક્કારશે, જે સુનાવણીની મજાક ઉડાવે છે.

૩.૧૮ ઉપરની રજૂઆતો અને ઉલ્લેખિત ચુકાદાઓના આધારે , એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે મોહન લાલ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલત દ્વારા નિર્ધારિત કાયદો જેમાં એવું માનવામાં આવ્યું છે કે જો કોઈ પોલીસ અધિકારી જે પોતે ફરિયાદી હોય તે તપાસ કરે તો સુનાવણી દૂષિત થાય છે અને આરોપી નિર્દોષ જાહેર થવાને હકદાર છે, તે યોગ્ય કાયદો છે.

૪. મુકેશ સિંહ વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી અજય ગર્ગે આરોપી વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી સુશીલ કુમાર જૈન દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતો ઉપરાંત નીચેની વધારાની રજૂઆતો કરી છે:;

૪.૧ ભગવાન સિંહ (ઉપરોક્ત) થી લઈને વરિંદર કુમાર (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં તાજેતરના ચુકાદા સુધી, આ અદાલતનો દ્રઢ મત છે કે ફરિયાદી/માહિતી આપનાર અને તપાસકર્તા એક જ વ્યક્તિ ન હોવા જોઈએ.આ કાયદાના સદીઓ જૂના સિદ્ધાંતો સાથે સુસંગત છે, જેમ કે "નેમો ડેબેટેસેજુડેક્સ ઇન કૌસા પ્રોપોરિઆસુઆ" (કોઈ પણ વ્યક્તિ તેના પોતાના કારણમાં ન્યાયાધીશ ન હોઈ શકે) અને "ન્યાય માત્ર થવો જોઈએ નહીં પરંતુ કરવામાં આવ્યો હોવાનું જણાય છે";

૪.૨ કાયદાના ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતો કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનો પાયો છે અને કાનૂની પ્રણાલીઓમાં મુક્ત, ન્યાયી અને નિષ્પક્ષ તપાસ અને ચુકાદો જાળવવા માટે ઉપયોગી સાધન છે.

૪.૩ એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની યોજનાને ધ્યાનમાં લેતા, ખાસ કરીને અધિનિયમની કલમ ૪૧, ૪૨, ૪૩, ૫૨(૩) અને ૫૩ મુજબ જરૂરી છે કે જે અધિકારીને દરોડા પાડવા, જપ્ત કરવા અને

ધરપકડ કરવાની સત્તા આપવામાં આવી છે, જે ફરિયાદી પણ હોઈ શકે છે, તે કેસના તપાસકર્તાથી અલગ હોવો જોઈએ.

૪.૪ નીચેના કારણોસર, જો ફરિયાદી/માહિતી આપનાર અને તપાસકર્તા એક જ વ્યક્તિ હોય તો ફોજદારી કાર્યવાહી દૂષિત થાય છે:

ક) જો ફરિયાદી/માહિતી આપનાર અને તપાસકર્તા એક જ વ્યક્તિ હોય, તો તે પક્ષપાતના સિદ્ધાંતનું ઉલ્લંઘન કરશે, જે કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનો એક ભાગ છે અને ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪ અને ૨૧માં સમાવિષ્ટ મૂળભૂત અધિકારમાં સામેલ છે.આ સંબંધમાં તેઓ મોહનલાલ (સુપ્રા) ના પરિચ્છેદ ૧૪,૧૮ અને ૩૧ પર આધાર રાખે છે.

બી) એન. ડી. પી. એસ. જેવા કેસમાં જ્યાં કલમ ૩૫,૫૪,૬૬ અને ૬૮માં પુરાવાનો ઊલટો બોજો હોય, ત્યાં ફરિયાદી/ઇન્ફોર્મર દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલી તપાસમાં આરોપી સામે કોઈ પૂર્વગ્રહ થયો નથી તે સાબિત કરવાનો બોજ ફરિયાદી પક્ષ પર રહેશે.આ સંબંધમાં તેઓ મોહનલાલ (સુપ્રા) ના પરિચ્છેદ ૧૪ અને ૧૮ પર આધાર રાખે છે.

સી) આવા કિસ્સામાં, ફરિયાદી હંમેશા આરોપી સામે આરોપપત્ર દાખલ કરવામાં રસ ધરાવશે (જે સામાન્ય માનવીય વર્તન છે).તે આરોપી સામે વ્યક્તિગત પક્ષપાત રાખશે અને તપાસમાં કોઈ નિષ્પક્ષતા રહેશે નહીં.તેઓ મેઘા સિંહ (સુપ્રા), ભગવાન સિંહ (સુપ્રા), મોહન લાલ (સુપ્રા) પર આધાર રાખે છે.

ડી) આ માનનીય અદાલતે સતત આને આરોપીઓના બાંયધરીકૃત બંધારણીય અધિકારોનું ગંભીર ઉલ્લંઘન ગણાવ્યું છે અને તેને ગંભીર નબળાઈ જાહેર કરી છે જે ફરિયાદી કેસની વિશ્વસનીયતા પર અસર કરે છે.

ઇ) મુકેશસિંહ (ઉપરોક્ત) માં દર્શાવ્યા મુજબ યોગ્ય મહત્વ આપવું

સમાન પરિણામ મળશે કારણ કે જો પુરાવા

ફરિયાદી/તપાસ અધિકારીને બરતરફ કરવામાં આવે છે, ફરિયાદી કેસમાં કંઈ જ બચતું નથી અને સમગ્ર ફોજદારી કાર્યવાહી દૂષિત થઈ જાય છે.

એફ) જો ફરિયાદી અને તપાસ અધિકારી એક જ વ્યક્તિ હોય તો આરોપી ફરિયાદી/બાતમીદાર અને તપાસ અધિકારીની અલગથી તપાસ કરવાના તેના મૂલ્યવાન અધિકારોથી વંચિત

રહેશે.વધુમાં, આરોપી Cr.P.C.ની કલમ ૧૫૪ અથવા ૧૫૫ હેઠળ નોંધાયેલી અગાઉની માહિતી અને પોલીસ અધિકારીઓના સાક્ષી તરીકેના અગાઉના નિવેદનો, ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૪૫ અને ૧૫૭ હેઠળ નોંધાયેલી ફરિયાદ અને કલમ ૧૫૨ Cr.P.C ની જોગવાઈનો વિરોધ કરવાના તેના મૂલ્યવાન અધિકારથી પણ વંચિત રહેશે.

જી) ઉપર ચર્ચા કર્યા મુજબ, એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની જોગવાઈઓનું યોગ્ય અર્થઘટન એ પણ સૂચવે છે કે માહિતી આપનાર/ફરિયાદી/દરોડા પાડનાર અધિકારી તે કેસની તપાસ કરી શકે નહીં

જ) પોલીસ/અન્ય કોઈ એજન્સી માટે ફરિયાદી/બાતમીદાર દ્વારા તપાસ કરાવવાની કોઈ મજબૂરી નથી અને બીજી તરફ ખોટા પરિણામો લાવવાનું સરળ સાધન બની શકે છે. .

(૧) તપાસ અધિકારીને ફરિયાદી કરતા ઊંચા હોદ્દા પર બેસાડી શકાય નહીં અને ફરિયાદી પોતે તપાસની એકમાત્ર એજન્સી ન હોઈ શકે. જે તપાસના આધારે અપીલકર્તા સામે કાર્યવાહી કરવામાં આવી છે તે તપાસનો આધાર અન્યાયી હોવાનું જણાય છે અને ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રના મૂળભૂત સિદ્ધાંતોની વિરુદ્ધ છે, આ અત્યંત નબળી તપાસના આધારે

કરવામાં આવેલી દોષિત ઠેરવવાની કાર્યવાહી અને સજા કાયદાની દૃષ્ટિએ યોગ્ય નથી. તેથી, ઉપરોક્ત તપાસ પર આધારિત સમગ્ર કાર્યવાહી રદ કરવામાં આવે છે અને રદ કરવામાં આવે છે.

૫. ભારતના વિદ્વાન સોલિસિટર જનરલ શ્રી તુષાર મહેતાએ નીચેની રજૂઆતો કરી છેઃ

૫.૧ કલમ ૨ (એચ) "તપાસ" ને વ્યાખ્યાયિત કરે છે."તપાસ "માં પોલીસ અધિકારી દ્વારા અથવા મેજિસ્ટ્રેટ સિવાયની અન્ય કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા પુરાવા એકત્ર કરવા માટે Cr.P.C હેઠળની તમામ કાર્યવાહીનો સમાવેશ થાય છે, જે મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા આ માટે અધિકૃત હોય. , જે આ માટે મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા અધિકૃત છે.કલમ ૨ (ઓ) "પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી" ને વ્યાખ્યાયિત કરે છે અને તેમાં જ્યારે પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી સ્ટેશન–હાઉસથી ગેરહાજર હોય અથવા માંદગી અથવા અન્ય કારણોસર તેમની ફરજો નિભાવવામાં અસમર્થ હોય, ત્યારે સ્ટેશન–હાઉસમાં હાજર અને કોન્સ્ટેબલના હોદ્દાથી ઉપરનો પોલીસ અધિકારી, જે તે અધિકારીનો હવાલો સંભાળતો હોય અથવા જ્યારે રાજ્ય સરકાર આમ નિર્દેશ આપે છે, ત્યારે અન્ય કોઈ પોલીસ અધિકારી હાજર રહે છે.એવી રજૂઆત

કરવામાં આવે છે કે Cr.P.C હેઠળ, ફોજદારી કાયદાની કાર્યવાહી CR.P.C ના પ્રકરણ XII હેઠળ થાય છે, જે પોલીસ અધિકારીઓને માહિતી સાથે સંબંધિત છે; અથવા પ્રકરણ XV, જે મેજિસ્ટ્રેટને ફરિયાદો સાથે સંબંધિત છે.વર્તમાન કેસ પ્રકરણ XII, Cr.P.C સાથે સંબંધિત છે જ્યાં ગુનાની માહિતી આપનાર પોલીસ અધિકારી છે;

૫.૨ કલમ ૧૫૪ Cr.P.C મુજબ, સંજ્ઞેય ગુનાસંજ્ઞેય ગુનાને લગતી દરેક માહિતી, જો પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીને મૌખિક રીતે આપવામાં આવે તો તે તેના દ્વારા લેખિતમાં અથવા તેના નિર્દેશ હેઠળ આપવામાં આવશે, અને માહિતી આપનારને વાંચવામાં આવશે; અને આવી દરેક માહિતી, પછી ભલે તે લેખિતમાં આપવામાં આવે અથવા લેખિતમાં ઘટાડવામાં આવે, તે વ્યક્તિ દ્વારા સહી કરવામાં આવશે, અને તેનો સાર રાજ્ય સરકાર દ્વારા નિર્ધારિત ફોર્મેટમાં તે અધિકારી દ્વારા રાખવામાં આવતા પુસ્તકમાં નોંધવામાં આવશે.કલમ ૧૫૪ Cr.P.C ની પેટા–કલમ ૩ મુજબ, પેટા–કલમ ૧ માં ઉલ્લેખિત માહિતી નોંધવા માટે પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીના ઇનકારથી વ્યથિત કોઈપણ વ્યક્તિ આવી માહિતીનો સાર લેખિતમાં અને ટપાલ દ્વારા સંબંધિત પોલીસ અધિક્ષકને મોકલી શકે છે, જેમને જો સંતોષ થાય કે આવી માહિતી સંજ્ઞેય ગુનો બન્યો હોવાનું જણાય છે, તો તેઓ કાં તો જાતે જ કેસની તપાસ કરશે

અથવા તેમના ગૌણ કોઈપણ પોલીસ અધિકારી દ્વારા તપાસનો નિર્દેશ આપશે અને આવા અધિકારીને તે ગુનાના સંબંધમાં પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીની તમામ સત્તાઓ હશે.

૫.૩ કલમ ૧૫૬ Cr.P.C એ જોગવાઈ કરે છે કે પોલીસ સ્ટેશનનો હવાલો ધરાવતો કોઈપણ અધિકારી મેજિસ્ટ્રેટના આદેશ વિના સંજ્ઞેય ગુનાની તપાસ કરી શકે છે.આમ, જ્યાં પોલીસ અધિકારીના કહેવા પર કલમ ૧૫૪ Cr.P.C હેઠળ એફઆઈઆર નોંધવામાં આવે છે, ત્યાં પણ કલમ ૧૫૬ Cr.P.C હેઠળ પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીને તેની તપાસ કરવા માટે કોઈ પ્રતિબંધ નથી.વધુમાં, આવી તપાસ કરનાર અધિકારીની સત્તા પર કોઈ પણ કાર્યવાહીમાં સવાલ ઉઠાવી શકાય નહીં. .

૫.૪ કલમ ૧૫૭ Cr.P.C એ જોગવાઈ કરે છે કે જો કોઈ માહિતી પ્રાપ્ત થાય અથવા અન્યથા, પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી પાસે કોઈ ગુનાની શંકા કરવાનું કારણ હોય, જેની તપાસ કરવા માટે તેને સંહિતાની કલમ ૧૫૬ હેઠળ સત્તા આપવામાં આવી છે, તો તે તપાસ કરવા માટે અને જો જરૂરી હોય તો ગુનેગારની શોધ અને ધરપકડ માટે પગલાં લેવા માટે વ્યક્તિગત રીતે સ્થળ પર આગળ વધશે.આમ, પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી કે જે પોતે સંજ્ઞેય ગુનાની માહિતી મેળવે છે તેને કેસની તપાસ કરવાની સત્તા

આપવામાં આવે છે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે આમ, Cr.P.C ની યોજના હેઠળ, પોલીસ અધિકારીને સંજ્ઞેય ગુનાની માહિતી પ્રાપ્ત કરવા, તેને રેકોર્ડ કરવા અને પછી તેની તપાસ કરવા પર કોઈ પ્રતિબંધ નથી;

૫.૫ Cr.P.C. જો મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા ગેરકાયદેસરતા આચરવામાં આવે તો માં જ કાર્યવાહી રદ કરવા અને સુનાવણી ન કરવા માટેની જોગવાઈઓ છે.સંહિતાની કલમ ૪૬૦ જણાવે છે કે જો કોઈ મેજિસ્ટ્રેટ ઉપરોક્ત કલમમાં નિર્દિષ્ટ કરેલા કોઈપણ કૃત્યો કરે છે, જેની તેને સત્તા નથી, તો તેની કાર્યવાહી માત્ર આ કારણથી રદ કરવામાં આવશે નહીં." વધુ સરળ છે.સંહિતાની કલમ ૪૬૧ જણાવે છે કે જો મેજિસ્ટ્રેટ ઉપરોક્ત કલમમાં નિર્દિષ્ટ કરેલા કોઈપણ કૃત્યો કરે છે, જેનો તેને અધિકાર નથી, તો તેની કાર્યવાહી રદબાતલ થઈ જશે.જો કે, આ બંને જોગવાઈઓ હેઠળની ગેરકાયદેસરતા મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા છે, તપાસ અધિકારી દ્વારા નહીં.

૫.૬ સંહિતાની કલમ ૪૬૨ એ જોગવાઈ કરે છે કે કોઈ પણ ફોજદારી અદાલતના કોઈ પણ તારણ, સજા અથવા આદેશને માત્ર એ આધાર પર રદ કરવામાં આવશે નહીં કે તપાસ, સુનાવણી અથવા અન્ય કાર્યવાહી ખોટા સત્ર વિભાગ, જિલ્લા, પેટા વિભાગ અથવા અન્ય સ્થાનિક વિસ્તારમાં થઈ હોય, સિવાય કે તે દેખાય કે આવી ભૂલ

હકીકતમાં ન્યાયની નિષ્ફળતા તરફ દોરી ગઈ છે.સંહિતાની કલમ ૪૬૩ પૂરી પાડે છે કે જો ત્યાં બિન –

સંહિતાની કલમ ૧૬૪ હેઠળ કબૂલાત નોંધવામાં પાલન, જો કલમ ૧૬૪ હેઠળ કબૂલાત નોંધવામાં કોઈ પાલન ન થયું હોય, તો પણ જો તેનાથી આરોપીના બચાવને કોઈ નુકસાન ન થયું હોય અને તેણે યોગ્ય રીતે નિવેદન આપ્યું હોય, તો તે કબૂલાત સ્વીકારી શકાય છે.સંહિતાની કલમ ૪૬૫ એ જોગવાઈ કરે છે કે સક્ષમ અધિકારક્ષેત્રની અદાલત દ્વારા પસાર કરાયેલ કોઈ પણ તારણ, સજા અથવા આદેશને અપીલ અદાલત દ્વારા ફરિયાદ, સમન્સ, વોરંટ, ઘોષણા, આદેશ, ચુકાદો અથવા અન્ય કાર્યવાહીમાં અથવા સુનાવણી પહેલાં અથવા દરમિયાન અથવા આ સંહિતા હેઠળની કોઈપણ તપાસ અથવા અન્ય કાર્યવાહીમાં કોઈપણ ભૂલ અથવા અનિયમિતતાને કારણે ઉલટાવી શકાશે નહીં અથવા તેમાં ફેરફાર કરવામાં આવશે નહીં, અથવા ફરિયાદી પક્ષ માટે કોઈપણ મંજૂરીમાં કોઈ ભૂલ અથવા અનિયમિતતા, સિવાય કે તે અદાલતના અભિપ્રાયમાં, ન્યાયની નિષ્ફળતા હકીકતમાં તેના દ્વારા કરવામાં આવી હોય.આમ, કલમ ૪૬૫ હેઠળ, સંહિતા હેઠળની અન્ય કાર્યવાહીમાં અનિયમિતતા જ્યાં સુધી તે ન્યાયની નિષ્ફળતા તરફ દોરી ન જાય ત્યાં સુધી દોષિત ઠેરવવામાં આવશે નહીં.જ્યાં સુધી

ન્યાયની નિષ્ફળતા સાબિત ન થાય ત્યાં સુધી તપાસની અનિયમિતતાથી આરોપી નિર્દોષ સાબિત થતો નથી.

૫.૭ વધુમાં, ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૪નું ઉદાહરણ (ઈ) જે અદાલતને એવી ધારણા ઉઠાવવાની મંજૂરી આપે છે કે સત્તાવાર કૃત્યો નિયમિતપણે કરવામાં આવ્યા છે;

૫.૮ ભગવાન સિંહ (સુપ્રા); મેઘા સિંહ (સુપ્રા); રાજંગમ (સુપ્રા) અને મોહન લાલ (સુપ્રા) ના કેસોમાં આ અદાલતના નિર્ણયો હકીકતો પર આધારિત હોવાનું કહી શકાય.

૫.૮.૧ ભગવાન સિંહ (સુપ્રા) ના કિસ્સામાં, અનાજની દાણચોરી માટે આરોપીઓને પકડનારા હેડ કોન્સ્ટેબલે હેડ કોન્સ્ટેબલને લાંચ તરીકે રૂ. ૫૧૦ આપવા બદલ આઈપીસીની કલમ ૧૬૧ હેઠળ એફઆઈઆર દાખલ કરી હતી.હેડ કોન્સ્ટેબલ પોતે ફરિયાદી અને આઈ. ઓ. હતા. આ કેસમાં કોઈ સ્વતંત્ર સાક્ષી ન હતા.અહીં સુધી કે, એટલું જ નહીં, અદાલતે એવી પણ ટિપ્પણી કરી હતી કે તપાસ અધિકારી દ્વારા સ્વતંત્ર સાક્ષીઓ મેળવવા માટે કોઈ પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો ન હતો. .ત્યારબાદ, અદાલતે ઠરાવ્યું કે ફરિયાદી પોતે

તપાસકર્તા ન હોઈ શકે.તેથી, ઉપરોક્ત નિર્ણય તે કેસની હકીકતો અને સંજોગો પર હોવાનું કહી શકાય અને કાયદાના સંપૂર્ણ સામાન્ય પ્રસ્તાવ તરીકે કહી શકાય નહીં કે કોઈ પણ કિસ્સામાં ફરિયાદી તપાસકર્તા ન હોઈ શકે અને આવા કિસ્સામાં આરોપી નિર્દોષ જાહેર થવાનો હકદાર છે.પ.૮.૨ મેઘા સિંહ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં પણ કોઈ સ્વતંત્ર સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં આવી ન હતી.દેશી પિસ્તોલ અને કારતુસ સાથે આરોપીની ધરપકડ કરનાર હેડ કોન્સ્ટેબલે ફરિયાદ નોંધાવી હતી અને તેણે માત્ર તપાસ આગળ ધપાવી હતી.આ કેસમાં જાહેર સાક્ષીઓની જુબાનીમાં વિસંગતતા હોવાનું જાણવા મળ્યું હતું.તેથી, આ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે પીડબ્લ્યુ ૩–હેડ કોન્સ્ટેબલ પોતે ફરિયાદી હોવાને કારણે તપાસ સાથે આગળ વધવું જોઈએ નહીં;

પ.૮.૩ રાજંગમ (ઉપરોક્ત) ના કિસ્સામાં, આ અદાલતે મેઘા સિંહ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં તેના અગાઉના ચુકાદાને અનુસર્યો હતો;

પ.૮.૪ હવે જ્યાં સુધી મોહનલાલ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતના નિર્ણયની વાત છે, તે બાબતની ફરીથી વરિંદર કુમાર (ઉપર જણાવેલ) ના કેસમાં અદાલત દ્વારા વિચારણા કરવામાં

આવી હતી અને તે ખાસ અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે મોહનલાલ (ઉપરોક્ત) માં હકીકતો ખરેખર અત્યંત કહેવાતી હતી જ્યાં સુધી ફરિયાદી પક્ષ તરફથી ડિફોલ્ટની વાત છે.વધુમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે તે પૃષ્ઠભૂમિમાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે આ મુદ્દાનો નિર્ણય કેસની વિંગતો પર છોડી શકાય નહી , કારણ કે તે ભારતના બંધારણની કલમ ૨૧ હેઠળ આરોપીના ન્યાયી સુનાવણીના અધિકારનું ઉલ્લંઘન કરે છે.પેરા ૧૧ માં ઉપરોક્ત નિર્ણયમાં વધુમાં અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે કાયદાનું અર્થઘટન એવી રીતે થવું જોઈએ કે તે ન્યાયી હોય. કેસની હકીકતો તમામ સંભવિત અપવાદોની કલ્પના કરવાની અને તેની જોગવાઈ કરવાની જરૂરિયાત દર્શાવતી નથી. અપવાદોને ધ્યાનમાં લેવાની જરૂરિયાત તરફ પણ કોર્ટનું ધ્યાન ખેંચવામાં આવ્યું ન હતું.વધુમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે આરોપીના વ્યક્તિગત અધિકારો નિઃશંકપણે મહત્વપૂર્ણ છે, પરંતુ ગુનેગારને ન્યાયના દાયરામાં લાવવા માટે અને સમાજમાં બધાને યોગ્ય સંદેશ મોકલવા માટે વ્યવસ્થા માટે સામાજિક હિત પણ એટલું જ મહત્વપૂર્ણ છે–પછી તે કાયદાનું પાલન કરનાર નાગરિક હોય કે સંભવિત ગુનેગાર.વધુમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે સામાજિક હિતમાં આદેશ આપવામાં આવ્યો છે કે મોહનલાલ (ઉપરોક્ત) માં નિર્ધારિત

કાયદાને આરોપીને માત્ર આ કારણથી નિર્દોષ જાહેર કરવાની મંજૂરી આપી શકાય નહીં , જ્યારે કાયદો અસ્પષ્ટ હતો ત્યારે તપાસ અને કાર્યવાહીના અન્ય તમામ પાસાઓને ધ્યાનમાં લીધા વિના. .તેથી, વરિન્દર કુમાર (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતે અવલોકન કર્યું તેમ, મોહન લાલ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં હકીકતો સ્પષ્ટ હતી અને હકીકતો પર એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે આરોપી નિર્દોષ જાહેર થવાનો હકદાર છે.

૫.૯ તેનાથી વિપરીત ચુકાદાઓની એક પંક્તિ છે જેમાં આ અદાલતે ચુકાદો આપ્યો હતો કે તપાસ અ bh ધિકારી અને ફરિયાદી એક જ વ્યક્તિ હોવાથી, તપાસને દૂષિત કરતી નથી.સુનીલ કુમાર બેનર્જી વિરુદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય (૧૯૮૦) ૩ એસ. સી. સી. ૩૦૪; રાજ્ય વિરુદ્ધ વી. જયપોલ (૨૦૦૪) ૫ એસ. સી. સી. ૨૨૩; એસ. જીવનથમ વિરુદ્ધ રાજ્ય (૨૦૦૪) ૫ એસ. સી. સી. ૨૩૦; ભાસ્કર રામપ્પા મદાર વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્ય (૨૦૦૯) ૧૧ એસ. સી. સી. ૬૯૦; વિનોદ કુમાર વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય (૨૦૧૫) ૩ એસ. સી. સી. ૨૨૦; અને સુરેન્દર વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય (૨૦૧૬) ૪ એસ. સી. સી. ૬૧૭ના કેસોમાં આ અદાલતના નિર્ણયો પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે.

તેથી, એવું જોઈ શકાય છે કે આ અદાલતે ચુકાદાઓની નોંધ લેવા છતાં ઉપરોક્ત પ્રશ્નના સંદર્ભમાં સખત અને ઝડપી નિયમ મૂકવાનો ઇનકાર કર્યો હતો, જેમાં વિચિત્ર હકીકતોમાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે તપાસ અધિકારી અને ફરિયાદી એક જ વ્યક્તિ ન હોઈ શકે;

૫.૧૦ જમુના ચૌધરી વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય (૧૯૭૪) ૩ એસ. સી. સી. ૭૭૪; કાશ્મીરી દેવી વિરુદ્ધ દિલ્હી વહીવટીતંત્રના કેસોમાં આ અદાલતના નિર્ણયો પર આધાર રાખીને., ૧૯૮૮ સપ.એસ. સી. સી. ૪૮૨; અને વિનય ત્યાગી વિરુદ્ધ ઇરશાદ અલી (૨૦૧૩) ૫ એસ. સી. સી. ૭૬૨, એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે તપાસ અધિકારીઓની ફરજ માત્ર એવા પુરાવા સાથે ફરિયાદી કેસને મજબૂત કરવાની નથી કે જે અદાલતને દોષિત ઠેરવવા માટે સક્ષમ બનાવે પરંતુ વાસ્તવિક અપ્રમાણિત સત્યને બહાર લાવવા માટે;

૫.૧૦.૧ વિનય ત્યાગી (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતે ચુકાદો આપ્યો છે તેમ, ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રમાં "ન્યાયી અને યોગ્ય તપાસ" અભિવ્યક્તિનો આખરે હેતુ અથવા મહત્વ શું છે?તેનો બે મુખ્ય હેતુ છે: પહેલો, તપાસ નિષ્પક્ષ, પ્રામાણિક, ન્યાયી અને કાયદા

અનુસાર હોવી જોઈએ; અને બીજો, નિષ્પક્ષ તપાસ દ્વારા કોર્ટ સમક્ષ કેસનું સાચું સ્વરૂપ રજૂ કરવું જોઈએ જો નિષ્પક્ષ તપાસના આ બે માપદંડો પૂરા થાય, તો કોર્ટે તપાસમાં દખલગીરી કરવાની જરૂર રહેતી નથી, સિવાય કે તેને રદ કરવાની અથવા અન્ય એજન્સીને સોંપવાની જરૂર હોય. . કાયદા મુજબ યોગ્ય તપાસ દ્વારા સત્ય શોધવાથી અન્યાયી અથવા ખોટી તપાસના કેસોની શક્યતા ઓછી થઈ જશે. .તેથી, જો આરોપી સાથે કોઈ પૂર્વગ્રહ ન થયો હોય તો તપાસની ખામી સુનાવણીને દૂષિત કરતી નથી. ;

૫.૧૦.૨ બીજો ખ્યાલ ન્યાયની નિષ્ફળતા અને આરોપી પ્રત્યેના પૂર્વગ્રહના સંદર્ભમાં છે. આમાં આરોપીએ એ સાબિત કરવાનું હોય છે કે પ્રક્રિયા અને વાસ્તવિક સંજોગો/પ્રતિકૂળ પરિબળોના કારણે તપાસમાં અને ખાસ કરીને તેનાથી તેના પર ગંભીર પૂર્વગ્રહ થયો છે .એચ. એન. ના કેસોમાં આ અદાલતના નિર્ણયો પર રિલાયન્સ મૂકવામાં આવે છે. રિશબુદ વિરુદ્ધ દિલ્હી રાજ્ય ૧૯૫૫ (૧) એસ. સી. આર. ૧૧૫૦; નિરંજન સિંહ વિરુદ્ધ યુ. પી. રાજ્ય ૧૯૫૬ એસ. સી. આર. ૭૩૪; પરમજીત સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય (૨૦૦૭) ૧૩ એસ. સી. સી. ૫૩૦; રેખા વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૨૦૧૦) ૧૫

એસ. સી. સી. ૭૨૫; અને ભારત સંઘ વિરુદ્ધ ટી. નાથામુની (૨૦૧૪) ૧૬ એસ. સી. સી. ૨૮૫;

૫.૧૦.૩ ઉપર જણાવેલા બેવડા પરીક્ષણોને ધ્યાનમાં રાખીને, એવી વિનંતી કરવામાં આવે છે કે એક લવચીક નિયમ બનાવવામાં આવે જેથી યોગ્ય અને કાયદાકીય સિદ્ધાંતો અનુસાર થયેલી તપાસના કેસોમાં નિષ્પક્ષ તપાસનો અધિકાર આરોપીને ખોટી રીતે નિર્દોષ જાહેર કરવાનું કારણ ન બને.

૬. ભારતના વિદ્વાન એડિશનલ સોલિસિટર જનરલ શ્રી અમન લેખીએ નીચેની રજૂઆતો કરી છેઃ

૬.૧ મોહનલાલ (ઉપરોક્ત) માં આ અદાલતે ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૧૫૭ હેઠળ ગર્ભિત કાર્યવાહી કાર્યવાહી હાથ ધરી હતી, જે હેઠળ તપાસ અધિકારી દ્વારા સંજ્ઞેય ગુનાની પોતાની જાણકારીના આધારે તપાસ હાથ ધરવામાં આવી શકે છે; ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૪ના ચિત્ર (ઈ) ને અવગણવામાં આવ્યું હતું, જે અદાલતને એવી ધારણા ઉઠાવવાની મંજૂરી આપે છે કે સત્તાવાર કૃત્યો નિયમિતપણે કરવામાં આવે છે; એચ. એન. ના

કેસમાં પ્રતિપાદિત સિદ્ધાંતની અવગણના કરવામાં આવી હતી. રિશબુદ (ઉપરોક્ત) કે તપાસમાં ગેરકાયદેસરતા સંજ્ઞાન પર કોઈ સીધી અસર થતી નથી અને પોલીસ રિપોર્ટ કોર્ટ માટે સંજ્ઞાન લેવાનો એકમાત્ર આધાર ન હોવો જોઈએ; Cr.P.C ની કલમ ૪૬૫ સાથે વ્યવહાર કર્યો નથી. જે હેઠળ કોઈ પણ ગેરકાયદેસરતા, પછી ભલે તે સુનાવણી પહેલાં હોય કે દરમિયાન અથવા અન્ય કોઈ કાય વાહીમાં હોય, ન્યાયની નિષ્ફળતા ન થાય ત્યાં સુધી કોઈ પણ તારણ, સજા અથવા આદેશને ઉલટાવવાનું વાજબી ઠેરવશે નહીં; આ નિયમની અવગણના કરી કે જો યોગ્ય તબક્કે ગેરકાયદેસરતા સામે વાંધો ઉઠાવવામાં ન આવે તો તેને માફ કરવામાં આવ્યો હોવાનું માનવામાં આવશે; દુર્ભાવના સાબિત કરવી પડે, માત્ર અનુમાનથી કામ ન ચાલે. જો સુનાવણીમાં અન્ય પુરાવા યોગ્ય હોય તો દુર્ભાવનાનું મહત્વ ઓછું થઈ જાય છે, આ સિદ્ધાંતને ધ્યાનમાં લેવાયો ન હતો; અને એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની જોગવાઈઓ અને ઊલટા ભારના સિદ્ધાંતનું ખોટું અર્થઘટન કર્યું હતું. ; અને નોટિસ લેવામાં નિષ્ફળ રહ્યા હતા. આ કાયદા હેઠળ તપાસ સંપૂર્ણપણે તપાસ એજન્સી માટે અનામત છે તે સિદ્ધાંત હેઠળ, તપાસ એજન્સી અને ન્યાયતંત્રના કાર્યો એકબીજાને પૂરક છે, એકબીજા પર આધારિત

નથી. કોર્ટે ત્યારે જ દખલ કરવી જોઈએ જ્યારે સત્તાનો દુરુપયોગ સ્પષ્ટ દેખાતો હોય, જે દરેક કેસની વિગતોના આધારે નક્કી થશે.

૬.૨ વરિંદર કુમાર (ઉપરોક્ત) ના કિસ્સામાં, આ અદાલતે ખાસ રીતે એવું માન્યું હતું કે મોહન લાલ (ઉપરોક્ત) માં, કોર્ટનું ધ્યાન "અપવાદોને ધ્યાનમાં લેવાની જરૂરિયાત" તરફ પણ ખેંચવામાં આવ્યું ન હતું અને "માનવ અધિંકારો માત્ર આરોપીના જ નહી , પરંતુ પીડિતોના, સંભવિત પીડિત તરીકે સમાજના અને સમગ્ર સમાજના પણ હોય છે ".તેથી કોર્ટે એવું માન્યું હતું કે મોહન લાલ (ઉપરોક્ત) માં કાયદો "તપાસને અનુસરતા અન્ય તમામ વિચારોને ધ્યાનમાં લીધા વિના, આરોપી દ્વારા નિર્દોષ જાહેર કરવા માટે સ્પ્રિંગ બોર્ડ બનવાની મંજૂરી આપી શકાતી નથી".જો કે, અદાલતે હજુ સુધી એવું માન્યું હતું કે મોહન લાલ (ઉપરોક્ત) માં નિર્ધારિત કાયદા પહેલાંની સુનાવણીઓ અને અપીલ માત્ર કેસની વ્યક્તિગત હકીકતો દ્વારા સંચાલિત રહેશે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે આ ભેદ કૃત્રિમ અને કાયદાની દૃષ્ટિએ યોગ્ય નથી ;

૬.૩ ૧૭.૦૧.૨૦૧૯ તારીખના સંદર્ભના આદેશમાં યોગ્ય રીતે નોંધવામાં આવ્યું છે કે આપેલ કેસમાં, જ્યાં ફરિયાદીએ પોતે તપાસ હાથ ધરી હતી, તે બાબતને રેકોર્ડ પરના પુરાવાનું મૂલ્યાંકન કરતી વખતે ચોક્કસપણે ધ્યાનમાં લઈ શકાય છે” અથવા “તે પાસાને

પુરાવાનું મૂલ્યાંકન કરતી વખતે યોગ્ય મહત્વ આપવું જોઈએ., પરંતુ આવા ઉલ્લંઘનથી ટ્રાયલ આપોઆપ દૂષિત થઈ જાય એવું કહેવું યોગ્ય નથી .પરંતુ મોહનલાલ (સુપ્રા) એ ચુકાદો આપ્યો છે કે તે ગણતરી પર ટ્રાયલ પોતે દૂષિત થઈ જશે.

૬.૪ મોહનલાલ (ઉપરોક્ત) કેસમાં આ અદાલતના ચુકાદામાં Cr.P.C ની કલમ ૧૫૭ને ધ્યાનમાં લેવામાં આવી નથી. કલમ ૧૫૭ હેઠળની સત્તાના ઉપયોગમાં દખલગીરી ત્યારે જ વાજબી છે જ્યારે દરેક કેસની ખાસ વિગતો તેને જરૂરી બનાવે. . આનું કારણ એ છે કે કાયદામાં જ કેટલીક જોગવાઈઓ છે અને કલમ ૧૫૭ને Cr.P.C.ની કલમ ૧૫૮ અને ૧૫૯ સાથે વાંચવી જોઈએ.

૬.૫ માહિતી અહેવાલ એ ફોજદારી તપાસ શરૂ કરવાની પૂર્વશરત નથી અને પોલીસ સ્ટેશનનો હવાલો ધરાવતો અધિકારી "અન્યથા" પણ તે જ કરી શકે છે.આમ, તપાસ શરૂ થઈ શકે છે જો પોલીસ સ્ટેશનનો પ્રભારી અધિકારી તેની પોતાની જાણકારી અથવા સંજ્ઞેય ગુનાની વિશ્વસનીય અનૌપચારિક ગુપ્ત માહિતી દ્વારા કબજામાં હોય.સમ્રાટ વિ. ખ્વાજા નઝીર અહેમદ, AIR ૧૯૪૫ PC ૧૮ ના કેસમાં રિલાયન્સને પ્રિવી કાઉન્સિલના નિર્ણય પર મૂકવામાં આવે છે;

૬.૬ વી. જયપોલ (સુપ્રા) ના કિસ્સામાં, જેમાં પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરે પોતે સામાવાળા ભ્રષ્ટાચારમાં સંડોવાયેલો હોવાની માહિતી મળ્યા બાદ એફ. આઈ. આર. તૈયાર કરી હતી અને પોતે તપાસ હાથ ધરવા માટે આગળ વધ્યા હતા, આખરે આરોપપત્ર દાખલ કર્યું હતું.આ અદાલતે હાઈકોર્ટના આદેશને રદ કર્યો હતો જેણે આ આધાર પર કાર્યવાહીને રદ કરી હતી કે તપાસ તે જ પોલીસ અધિકારી દ્વારા કરવામાં આવી હતી જેણે કેસ નોંધ્યો હતો.વી. જયપોલ (સુપ્રા) ના કેસમાં, આ અદાલતે ભગવાન સિંહ (સુપ્રા) અને મેઘા સિંહ (સુપ્રા) ના કેસોને અલગ પાડ્યા હતા, જેમાં કોર્ટે ચુકાદો આપ્યો હતો કે ફરિયાદી તપાસ અધિકારી ન હોઈ શકે;

૬.૬.૧ ભાસ્કર રામપ્પા મદાર (સુપ્રા) ના કેસમાં, આ અદાલતે એવું પણ માન્યું હતું કે ભગવાન સિંહ (સુપ્રા) અને મેઘા સિંહ (સુપ્રા) ના ચુકાદાઓ તેમની પોતાની હકીકતો સુધી મર્યાદિત રહેશે.

૬.૬.૨ વી. જયપોલ (સુપ્રા) ના કેસમાં આ અદાલતના નિર્ણયને હરદિપ સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય (૨૦૦૮) ૮ એસસીસી પપ૭ના કેસમાં મંજૂરી આપવામાં આવી હતી, જેમાં તપાસ અધિકારી તે હતો

જેણે અફીણ જપ્ત કર્યું હતું, જેના કબજા માટે અપીલકર્તાને દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યો હતો.

૬.૬.૩ આ અદાલતે રાજસ્થાન રાજ્ય વિરુદ્ધ રામચંદ્ર (૨૦૦૫) ૫ એસ. સી. સી. ૧૫૧ના કેસમાં એવું માન્યું છે કે પૂર્વગ્રહ અથવા પક્ષપાતનો પ્રશ્ન સ્થાપિત થવો જોઈએ અને તેનું અનુમાન લગાવવું જોઈએ નહીં.રિલાયન્સને ભારત સંઘ વિરુદ્ધ વિપન કુમાર જૈન (૨૦૦૫) ૯ એસ. સી. સી. ૫૭૯ના કેસમાં પણ આ અદાલતના નિર્ણય પર મૂકવામાં આવ્યું છે.

૬.૭ ઊલટા બોજના કેસોમાં પણ, ધારણા ત્યારે જ લાગુ પડે છે જ્યારે ફરિયાદી પક્ષે પોતાનો પ્રારંભિક બોજ સાબિત કર્યો હોય. ત્યારબાદ, આરોપી પર માત્ર સંભાવનાનું પ્રમાણ સાબિત કરવાનો બોજ રહે છે. મૂળભૂત હકીકતો સાબિત થયા વિના, આરોપી સામે ધારણાઓ ઊભી કરતી કાયદાની કલમો લાગુ પાડી શકાતી નથી. પંજાબ રાજ્ય વિરુદ્ધ નૂર આગા (૨૦૦૮) ૧૬ એસસીસી ૪૧૭ના કેસમાં આ અદાલતના નિર્ણયનો આધાર લેવામાં આવ્યો છે. ;

૬.૮ ઊલટો બોજ માત્ર એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમ અને ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ જેવા ખાસ કાયદાઓમાં જ નથી હોતો, પરંતુ તે આઈ.પી.સી.નો પણ એક ભાગ છે, જેમ કે કલમ ૩૦૪ બી. આઈ.પી.સી. હેઠળના તમામ ગુનાઓની તપાસ Cr.P.C.ની જોગવાઈઓ અનુસાર થવી જોઈએ અને આથી માહિતી આપનાર પોતે કલમ ૧૫૭ Cr.P.C. હેઠળ ઉપર જણાવેલ ગુનાઓની તપાસ કરી શકે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, કાયદામાં આવી કોઈ જોગવાઈ નથી જે આ પ્રથાને અયોગ્ય ઠેરવે. જ્યારે ફરિયાદી તપાસ અધિકારી હોય ત્યારે પણ આ સુરક્ષા ઉપલબ્ધ રહેશે.

૬.૯ મોહનલાલ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતે પણ એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની યોજનાને ધ્યાનમાં લીધી ન હતી;

૬.૧૦ ગુનાની તપાસ ખાસ કરીને પોલીસ માટે અનામત ક્ષેત્ર છે, જેની સત્તા ત્યાં સુધી નિરંકુશ રહે છે જ્યાં સુધી તેઓ ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની જોગવાઈઓનું પાલન કરે. સત્તાના દુરુપયોગના અપવાદરૂપ સંજોગોમાં જ કોર્ટ દખલ કરી શકે છે. મોહનલાલ (ઉપર જણાવેલ)માં નક્કી કરાયેલા નિયમથી તપાસ પ્રક્રિયા પર એવો પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો છે જે સંહિતામાં નથી. આ નિયમ એ

સિદ્ધાંતની અવગણના કરે છે કે ન્યાયતંત્ર અને તપાસ એજન્સીના કાર્યો એકબીજાને પૂરક છે, પરંતુ એકબીજા પર આધારિત નથી. દરેક એજન્સીએ પોતાના સીમાચિત વિસ્તારમાં કાર્ય કરવું જોઈએ, જો કે કોર્ટ યોગ્ય કેસોમાં હસ્તક્ષેપ કરી શકે છે. બીજા શબ્દોમાં, જ્યાં સુધી કોઈ ચોક્કસ કેસની હકીકતોથી પૂર્વગ્રહ સાબિત ન થાય, ત્યાં સુધી એવો કોઈ નિયમ લાગુ કરી શકાય નહીં કે કોઈ પણ સંજોગોમાં ફરિયાદી તપાસ અધિકારી ન હોઈ શકે.

૬.૧૧

સત્તાના દુરુપયોગની માત્ર ધારણા કરી શકાતી નથી, તેને સાબિત કરવો પડે છે. તપાસની નિષ્પક્ષતા હંમેશા હકીકતનો પ્રશ્ન રહેશે, એટલે કે તે કેસની હકીકતો પર આધારિત રહેશે. ફરિયાદકર્તા દ્વારા જાતે તપાસ પર પ્રતિબંધ મૂકતી સંહિતામાં કોઈ સ્પષ્ટ જોગવાઈ ન હોવાથી, કાયદાનું યોગ્ય અર્થઘટન એ હોવું જોઈએ કે જે જાહેર અધિકારીઓએ પોતાના અધિકારક્ષેત્રમાં રહીને કામ કર્યું હોય તેઓ યોગ્ય રીતે કાર્ય કરી રહ્યા છે. કાયદો એ છે કે તપાસની અયોગ્યતાને કોર્ટના અધિકાર સાથે કોઈ સંબંધ નથી. અને સંહિતાનો હેતુ એ છે કે ન્યાયની નિષ્ફળતાના મુદ્દાઓને કોર્ટની વિવેકબુદ્ધિ અને તકેદારી પર

છોડી દેવા જોઈએ; તેથી, મોહન લાલ (ઉપર જણાવેલ)ના ફકરા ૨૫માં આપવામાં આવેલો સામાન્ય નિયમ યોગ્ય નથી.

;

૭.

જવાબમાં, આરોપી તરફથી હાજર રહેલા વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી સુશીલ કુમાર જૈને રજૂઆત કરી છે કે એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમ હેઠળના ગુના માટે કલમ ૧૫૭નો ઉપયોગ કરવો યોગ્ય નથી. એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમ એક ખાસ કાયદો છે અને એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમ હેઠળની કાર્યવાહી માટે Cr.P.C.ની તમામ જોગવાઈઓ લાગુ પડતી નથી. એક વિશેષ કાયદો હોવાથી, એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની જોગવાઈઓ, ખાસ કરીને કલમ ૪૨, Cr.P.C.ની જોગવાઈઓ કરતાં વધુ મહત્વની છે અને વ્યક્તિગત માહિતીના આધારે કાર્યવાહી કરવાની બાબતમાં Cr.P.C.ની જોગવાઈઓને રદ કરે છે.

૮.

મોટી બેન્ચને જે પ્રશ્ન મોકલવામાં આવ્યો છે તે એ છે કે, જો તપાસ માહિતી આપનાર/પોલીસ અધિકારી દ્વારા કરવામાં આવે, જે પોતે ફરિયાદી હોય, તો શું ટ્રાયલ દૂષિત થાય છે અને આવી સ્થિતિમાં આરોપી નિર્દોષ જાહેર થવાને પાત્ર છે?

૮.૧

ઉલ્લેખિત પ્રશ્નનો નિર્ણય કરતી વખતે, એક તરફ આ અદાલતના અગાઉના કેટલાક ચુકાદાઓમાં એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો હતો કે જો ફરિયાદી અને તપાસ અધિકારી એક જ વ્યક્તિ હોય, તો સુનાવણી દૂષિત થાય છે અને આરોપી નિર્દોષ જાહેર થવાને પાત્ર છે, અને બીજી તરફ આથી વિપરીત અભિપ્રાયનો ઉલ્લેખ કરવો અને તેની વિગતવાર ચર્ચા કરવી જરૂરી છે.

૮.૧.૧ આરોપી વતી જે પ્રથમ નિર્ણય પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો તે ભગવાન સિંહ (સુપ્રા) ના કેસમાં નિર્ણય છે, જેને પછીથી અનુસરવામાં આવ્યો છે અને પછીના નિર્ણયોમાં પણ તેના પર વિચાર કરવામાં આવ્યો છે.એ વાત સાચી છે કે ભગવાન સિંહ

(ઉપરોક્ત) ના કેસમાં, આ અદાલતે ફરિયાદી પોતે તપાસકર્તા ન હોઈ શકે તેવું નિરીક્ષણ કરીને આરોપીઓને નિર્દોષ જાહેર કર્યા હતા.જો કે, એ નોંધવું જરૂરી છે કે તે કિસ્સામાં તપાસ હેડ કોન્સ્ટેબલ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવી હતી, જે પોતે તે વ્યક્તિ હતી જેને લાંચ આપવામાં આવી હોવાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો અને જેણે માહિતી આપનાર અથવા ફરિયાદી તરીકે પ્રથમ માહિતી અહેવાલ દાખલ કર્યો હતો. એવું નોંધવામાં આવ્યું હતું કે ફરિયાદી પક્ષનો આખો કેસ માત્ર હેડ કોન્સ્ટેબલ–રામ સિંહ અને અન્ય ચાર પોલીસ કોન્સ્ટેબલની જુબાની પર આધારિત હતો. .એવું જાણવા મળ્યું હતું કે આરોપી દ્વારા લાંચ આપવાની રજૂઆત સામે જુબાની આપવા માટે એક પણ સ્વતંત્ર સાક્ષી ન હતો.એવું નોંધવામાં આવ્યું હતું કે હેડ કોન્સ્ટેબલ–રામસિંહે સ્વતંત્ર આદરણીય સાક્ષીઓ મેળવવાનો કોઈ પ્રયાસ કર્યો ન હતો, જેમની હાજરીમાં જપ્તી કરી શકાય.આ અદાલતે એ પણ નોંધ્યું હતું કે હેડ કોન્સ્ટેબલ તેની સાથેના ચાર પોલીસ કોન્સ્ટેબલમાંથી એકને કેટલાક સ્વતંત્ર આદરણીય સાક્ષીઓ મેળવવા માટે સરળતાથી નેરબી ગામમાં મોકલી શક્યો હોત, જો કોઈ પણ કારણોસર તે શક્ય ન હોત, તો તે આરોપી અને એક બીજાને ગાડી સાથે પોલીસ સ્ટેશનમાં લઈ જઈ શક્યો હોત અને પછી સ્વતંત્ર આદરણીય પંચ સાક્ષીઓની હાજરીમાં જપ્તી મેમો બનાવી શક્યો

હોત.આ અદાલતે કલમ ૩૪૨ Cr.P.C હેઠળ આરોપી દ્વારા આપવામાં આવેલા નિવેદનમાંથી પણ નોંધ્યું હતું કે જ્યારે ઘટના બની ત્યારે કેટલાક અન્ય સ્વતંત્ર સાક્ષીઓ હાજર હતા અને તેથી આ અદાલતે નોંધ્યું હતું કે તેમાંથી કોઈપણને જપ્તી મેમો જોવા માટે કહેવામાં આવ્યું હોઈ શકે છે.ત્યારબાદ, પુરાવાની પ્રશંસા પર, આ અદાલતે આરોપી દ્વારા હેડ કોન્સ્ટેબલને લાંચ આપવાની રજૂઆતની વાર્તામાં સ્વાભાવિક અસંભવિતતા શોધી કાઢી હતી.ત્યારબાદ, આ અદાલતે અવલોકન કર્યું કે ટ્રાયલ કોર્ટ અને હાઈકોર્ટ પેરા ૭ માં ઉલ્લેખિત સંજોગો પર ધ્યાન આપવામાં નિષ્ફળ ગયા જે આરોપી સામેના કાર્યવાહીના કેસ પર નોંધપાત્ર શંકા કરે છે.આ અદાલતે વધુમાં અવલોકન કર્યું હતું કે અદાલત બિલકુલ સંતુષ્ટ નથી કે ફરિયાદી પક્ષ વતી રજૂ કરાયેલા પુરાવા આરોપીના અપરાધ અંગે વાજબી શંકાને બાકાત રાખે છે.વધુમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે આરોપી સામેના કાર્યવાહીના કેસને વાજબી શંકાથી મુક્ત ન કહી શકાય, તેથી આરોપી નિર્દોષ જાહેર થવાનો હકદાર છે.તેથી, હકીકતો પર અને રેકોર્ડ પરના સમગ્ર પુરાવાને ધ્યાનમાં રાખીને આરોપી સામેના ફરિયાદી કેસ પર શંકા કરવામાં આવી હતી અને ખાસ કરીને કોઈ સ્વતંત્ર સાક્ષીઓની ગેરહાજરીમાં, સ્વતંત્ર સાક્ષીઓ ઉપલબ્ધ હોવા છતાં, આ અદાલતે આરોપીને શંકાનો લાભ

આપીને નિર્દોષ જાહેર કર્યો હતો.તેથી, ભગવાન સિંહ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતના નિર્ણયને તેના પોતાના તથ્યો પરનો નિર્ણય કહી શકાય અને તે કાયદાનો સંપૂર્ણ પ્રસ્તાવ મૂકતો હોવાનું કહી શકાય નહીં કે કોઈ પણ કિસ્સામાં માહિતી આપનાર/ફરિયાદી તપાસકર્તા હોઈ શકે નહીં અને જ્યાં ફરિયાદકર્તા/માહિતી આપનાર અને તપાસ અધિકારી સમાન હોય તેવા તમામ કેસોમાં, સમગ્ર સુનાવણી દૂષિત થાય છે અને આરોપી નિર્દોષ જાહેર થવાનો હકદાર છે.

૮.૧.૨ આરોપી તરફથી જે આગામી ચુકાદાનો આધાર લેવામાં આવે છે તે મેઘા સિંહ (ઉપર જણાવેલ)ના કેસનો ચુકાદો છે. હકીકતો અને રેકોર્ડ પરના પુરાવાનું મૂલ્યાંકન કરતાં, આ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે જે પોલીસ અધિકારીએ ફરિયાદ નોંધાવી હતી તે જ પોલીસ અધિકારી દ્વારા કરવામાં આવેલી તપાસ નિષ્પક્ષ અને યોગ્ય તપાસ માટે યોગ્ય નહોતી. આ કેસમાં કોન્સ્ટેબલ સાક્ષી નંબર ૨ અને સાક્ષી નંબર ૩ દ્વારા આરોપીની ધરપકડ કરવામાં આવી હતી અને આરોપી પાસેથી કોઈ લાઇસન્સ વિના પિસ્તોલ અને જીવંત કારતુસ મળી આવ્યા હતા. સાક્ષી નંબર ૩ની ફરિયાદ પર ઔપચારિક એફ.આઈ.આર. નોંધવામાં આવી હતી. હકીકતો પર અને રેકોર્ડ

પરના પુરાવાનું મૂલ્યાંકન કરતાં, સાક્ષી નંબર ૨ અને સાક્ષી નંબર ૩ના પુરાવામાં મળી આવેલા કારતુસની સંખ્યા અને પિસ્તોલ ક્યાંથી મળી આવી હતી તે સ્થળ અંગે વિસંગતતા જોવા મળી હતી. અન્ય કોઈ સ્વતંત્ર સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં આવી ન હતી. ફકરા ૪ માં, નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે:

> "૪. કેસની હકીકતો અને સંજોગોને ધ્યાનમાં લીધા પછી, અમને લાગે છે કે સાક્ષી નંબર ૨ અને ૩ની જુબાનીમાં વિસંગતતાઓ છે અને કોઈ સ્વતંત્ર સમર્થનના અભાવમાં આવી વિસંગતતાઓ ફરિયાદી પક્ષના કેસની વિશ્વસનીયતા પર વિશ્વાસ પેદા કરતી નથી. અમે આ કેસમાં અન્ય એક વિચલિત કરનારું પાસું પણ નોંધ્યું છે. સાક્ષી નંબર ૩, હેડ કોન્સ્ટેબલ સિરી ચંદે આરોપીની ધરપકડ કરી હતી અને તેમના દ્વારા કરવામાં આવેલી શોધમાં આરોપી પાસેથી પિસ્તોલ અને કારતુસ મળી આવ્યા હતા. તેમની ફરિયાદ પર ઔપચારિક પ્રથમ માહિતી અહેવાલ દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો અને કેસ શરૂ થયો હતો. તેમણે ફરિયાદી હોવાના કારણે કેસની તપાસ આગળ વધારવી જોઈએ નહીં. પરંતુ અમને એવું લાગે છે કે તેઓ આ કેસમાં માત્ર ફરિયાદી જ નહોતા પરંતુ

તેમણે તપાસ ચાલુ રાખી અને કલમ ૧૬૧ હેઠળ સાક્ષીઓની તપાસ પણ કરી. ઓછામાં ઓછું કહીએ તો, આવી પ્રથાનો આશરો લેવો જોઈએ નહીં જેથી નિષ્પક્ષ અને યોગ્ય તપાસ પર શંકા કરવાનું કોઈ કારણ ન રહે."

તેથી, મેઘા સિંહ (ઉપર જણાવેલ)ના કેસમાં આ અદાલતનો ચુકાદો પણ તે કેસની ખાસ હકીકતો પર આધારિત હતો. પુરાવાનું મૂલ્યાંકન કર્યા પછી ફરિયાદી પક્ષના કેસની વિશ્વસનીયતા પર શંકા વ્યક્ત કરવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદ નોંધવામાં આવ્યું હતું કે આવા કેસમાં હેડ કોન્સ્ટેબલ, જે પોતે ફરિયાદી હતા, તેમણે તપાસ ચાલુ રાખવી જોઈએ નહીં. તેથી, એવું ન કહી શકાય કે આ ચુકાદામાં પણ, આ અદાલત દ્વારા કાયદાનો કોઈ સંપૂર્ણ સિદ્ધાંત સ્થાપિત કરવામાં આવ્યો છે કે દરેક કેસમાં જ્યાં ફરિયાદી પોતે તપાસ અધિકારી છે, ત્યાં સુનાવણી દૂષિત થાય છે અને આરોપી નિર્દોષ જાહેર થવાને પાત્ર છે.

આ તબક્કે એ નોંધવું જરૂરી છે કે આમાંથી કોઈપણ કેસમાં આ અદાલતે તપાસને લગતી Cr.P.C.ની સંબંધિત જોગવાઈઓ પર વિગતવાર વિચારણા કરી નથી, જેનો અહીં નીચે ઉલ્લેખ કરવામાં આવશે અને તેની ચર્ચા કરવામાં આવશે.

૮.૧.૩ આરોપી તરફથી જે આગામી ચુકાદાનો આધાર લેવામાં આવ્યો છે તે રાજંગમ (ઉપર જણાવેલ)ના કેસનો ચુકાદો છે. આ કેસમાં, આ અદાલતે મેઘા સિંહ (ઉપર જણાવેલ)ના કેસના ચુકાદાને અનુસરીને જ આરોપીઓને નિર્દોષ જાહેર કર્યા હતા. આ અદાલત દ્વારા ઉપરોક્ત ચુકાદામાં આ મુદ્દા પર વધુ ચર્ચા કરવામાં આવી નહોતી.

૮.૧.૪ મોહનલાલ (સુપ્રા) ના કિસ્સામાં, આ અદાલતના બે અલગ અલગ ન્યાયાધીશો દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલા વિરોધાભાસી મંતવ્યોની નોંધ લીધા પછી, એક ભગવાન સિંહ (સુપ્રા) અને મેઘા સિંહ (સુપ્રા) ના કેસમાં અને અન્ય પંજાબ રાજ્ય વિરુદ્ધ બલદેવ સિંહ (૧૯૯૯) ૬ એસસીસી ૧૭૨; ભાસ્કર રામપ્પા મદાર (સુપ્રા); અને સુરેન્દર (સુપ્રા) ના કેસોમાં, ત્યારબાદ આ અદાલતે અવલોકન કર્યું અને ચુકાદો આપ્યો કે જ્યાં માહિતી આપનાર/ફરિયાદી અને તપાસકર્તા સમાન હોય તેવા કેસમાં, સુનાવણી દૂષિત થાય છે અને આરોપી નિર્દોષ જાહેર થવાનો હકદાર છે. .જો કે, એ નોંધવું જરૂરી છે કે ત્યારબાદ મોહનલાલ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતનો નિર્ણય જ વરિંદર કુમાર (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતની અન્ય ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચ સમક્ષ વિચારણા માટે પડ્યો હતો, જેના પર મોહનલાલ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં બે માનનીય ન્યાયાધીશો પણ

હતા અને એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે મોહનલાલ (ઉપરોક્ત) માં હકીકતો ખરેખર અત્યંત સ્પષ્ટ હતી કારણ કે ફરિયાદી પક્ષ તરફથી ડિફોલ્ટનો સંબંધ હતો અને તે પૃષ્ઠભૂમિમાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે આ મુદ્દાને કેસની હકીકતો પર નિર્ણય લેવા માટે છોડી શકાતો નથી. ભારતના બંધારણની કલમ ૨૧ હેઠળ આરોપી સામે નિષ્પક્ષ સુનાવણીના અધિકાર પર ભાર મૂક્યો.ત્યારબાદ વરિન્દર કુમાર (ઉપરોક્ત) ના કિસ્સામાં એવું માનવામાં આવે છે કે મોહનલાલ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં નિર્ણય સંભવિત રીતે લાગુ થશે અને ફોજદારી કાર્યવાહી, ટ્રાયલ અને અપીલ બાકી રહેલા કેસોને અસર કરશે નહીં અને તે કેસની વ્યક્તિગત હકીકતો દ્વારા સંચાલિત થશે.તે પછી ગુણદોષ પર અને એ હકીકત હોવા છતાં કે તે કેસમાં પણ માહિતી આપનાર/ફરિયાદી અને તપાસકર્તા સમાન હતા, આ અદાલતે દોષિત ઠેરવવાની પુષ્ટિ કરી છે.

તેથી, વરિંદર કુમાર (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલા અવલોકનોના પ્રકાશમાં કે મોહન લાલ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલત દ્વારા નિર્ધારિત કાયદો સંભવિત રીતે લાગુ થશે અને મોહન લાલ (ઉપરોક્ત) માં નિર્ધારિત કાયદા પહેલા બાકી

રહેલા ફોજદારી કાર્યવાહી, ટ્રાયલ અને અપીલને અસર કરશે નહીં, એટલે કે તે જ સંભવિત રીતે લાગુ થશે, તેમ છતાં આ અદાલતે આ અદાલતમાં મોકલવામાં આવેલા મુદ્દાને તેના પોતાના ગુણદોષ પર વિચાર કરવો પડશે.મોહનલાલ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતના સમગ્ર નિર્ણયને ધ્યાનમાં લેવા પર, એવું લાગે છે કે આ કેસમાં પણ અદાલતે Cr.P.C ની સંબંધિત જોગવાઈઓ પર વિગતવાર વિચારણા કરી નથી. જેના હેઠળ તપાસ અધિકારી દ્વારા તપાસ હાથ ધરી શકાય છે, ખાસ કરીને કલમ ૧૫૪,૧૫૬ અને ૧૫૭ અને અન્ય જોગવાઈઓ, એટલે કે, કલમ ૪૬૫ Cr.P.C. અને ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૪. ઉપરોક્ત નિર્ણયમાં પણ, આ અદાલતે પૂર્વગ્રહના પાસાને સ્થાપિત કરવા અને જો માહિતી આપનાર/ફરિયાદી દ્વારા તપાસ હાથ ધરવામાં આવી હોય તો આરોપી દ્વારા સાબિત કરવા પર વિચાર કર્યો ન હતો, જે આરોપી સામે કેસ સાબિત કરવા માટે ફરિયાદી પક્ષ વતી તપાસ કરવાના સાક્ષીઓમાંથી એક હશે.આ અદાલતે એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની યોજના અને રિવર્સ બોર્ડના સિદ્ધાંત બંને પર વિગતવાર વિચારણા કરી નથી કે ખોટો અર્થઘટન કર્યો છે

૮.૨ હવે આપણે એવા વિરોધાભાસી ચુકાદાઓનું વિશ્લેષણ કરીએ જે દર્શાવે છે કે ફરિયાદી દ્વારા તપાસ કરવામાં આવી હોવા છતાં, અમુક સંજોગોમાં સુનાવણી રદબાતલ ગણાતી નથી.

૮.૨.૧ વી. જયપોલ (સુપ્રા) ના કિસ્સામાં, Cr.P.C હેઠળ તપાસની સમગ્ર યોજનાને ધ્યાનમાં લીધા પછી, એવું માનવામાં આવે છે કે જે પોલીસ અધિકારીએ એફ.આઈ.આર. દાખલ કરી હતી તે જ પોલીસ અધિકારી દ્વારા તપાસ કરવી એ કાયદા દ્વારા પ્રતિબંધિત નથી. .વધુમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે આવી તપાસ માત્ર તપાસ અધિકારી તરફથી પૂર્વગ્રહ અથવા પૂર્વગ્રહની વાસ્તવિક સંભાવનાના આધારે જ ખોટી ગણી શકાય છે અને પૂર્વગ્રહનો પ્રશ્ન દરેક કેસની હકીકતો અને સંજોગો પર આધારિત હશે..વધુમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે આવી તપાસ અનિવાર્યપણે અન્યાયી અથવા પક્ષપાતી હશે એવી વ્યાપક અને અયોગ્ય દલીલને નકારી કાઢવી યોગ્ય છે.આ નિર્ણયમાં, ભગવાન સિંહ (ઉપરોક્ત) અને મેઘા સિંહ (ઉપરોક્ત) ના કેસોમાં આ અદાલતના નિર્ણયોને આરોપી વતી સેવામાં દબાવવામાં આવ્યા હતા, જો કે આ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે બંને નિર્ણયો તેમની પોતાની હકીકતો અને સંજોગો પર છે અને એવી દરખાસ્ત રજૂ કરતી

નથી કે પોલીસ અધિકારી તેની ફરજો નિભાવતી વખતે વ્યક્તિને ગુના સાથે જોડવા માટે ચોક્કસ ગુનાહિત સામગ્રી શોધે છે, જો તેના દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતીના આધારે એફ. આઈ. આર. નોંધવામાં આવી હોય તો તે આગળની તપાસ હાથ ધરશે નહીં.આ નિર્ણયમાં, આ અદાલતે કલમ ૧૫૪,૧૫૬ અને ૧૫૭ Cr.P.C ની યોજનાને પણ ધ્યાનમાં લીધી હતી.ભગવંત કિશોર જોશી, AIR ૧૯૬૪ SC ૨૨૧ (પેરા ૮).ત્યારબાદ આ અદાલત આરોપી વતી આ રજૂઆત સાથે સહમત ન હતી કે તપાસ તે માહિતી આપનાર દ્વારા હાથ ધરવામાં આવી હતી જેણે પોતે અંતિમ અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો, તેથી સુનાવણીને દૂષિત કરવામાં આવે છે.આ અદાલતે હાઈકોર્ટના આદેશને રદ કરીને દોષિત ઠેરવવાની પુષ્ટિ કરી હતી, જેમાં આરોપીઓને માત્ર એ જ આધાર પર નિર્દોષ જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા કે જે પોલીસ અધિકારીએ પ્રથમ માહિતી અહેવાલ દાખલ કરીને કેસ નોંધ્યો હતો તેણે જ કેસની તપાસ ન કરવી જોઈએ અને તેનાથી આરોપી સામે પૂરગ્રહ પેદા કર્યો હતો.વી. જયપોલ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતના સંબંધિત અવલોકનો નીચે મુજબ છેઃ

“ઉચ્ચ ન્યાયાલયનો અભિગમ ખોટો છે અને તેનો નિષ્કર્ષ કાયદેસર રીતે ટકી શકે તેમ નથી એવું માનવામાં અમને કોઈ સંકોચ નથી. ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની જોગવાઈઓમાં એવું કંઈ નથી જે અપીલકર્તા (પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર, વિજિલન્સ)ને તપાસ હાથ ધરવાથી રોકે. હકીકત એ છે કે ઉક્ત પોલીસ અધિકારીએ તેમને મળેલી માહિતીના આધારે એફ.આઈ.આર. તૈયાર કરી હતી અને શંકાસ્પદ ગુનો નોંધ્યો હતો, અમારા મતે, તેમને સંજ્ઞેય ગુનાની તપાસ હાથ ધરવા માટે ગેરલાયક ઠેરવતો નથી. કેટલાક સ્ત્રોતોમાંથી મળેલી માહિતીથી પ્રેરાઈને સંજ્ઞેય ગુનાની તપાસ કરવા માટે પોલીસ અધિકારી દ્વારા પોતાની પહેલથી લેવામાં આવેલું પગલું સંહિતાની કલમ ૧૫૪ થી ૧૫૭ અથવા સંહિતાની અન્ય કોઈપણ જોગવાઈઓમાં દર્શાવેલી જોગવાઈઓના કાર્યક્ષેત્રની બહાર નથી. કલમ ૧૫૪, ૧૫૬ અને ૧૫૭ની યોજનાને આ રીતે સુબ્બા રાવ, જસ્ટિસ દ્વારા યુ. પી. રાજ્ય વિ. ભગવંત કિશોર જોશી: (AIR પાનું ૨૨૩, ફકરો ૮)માં કોર્ટ વતી બોલતા સ્પષ્ટ કરવામાં આવી હતી.

“સંહિતાની કલમ ૧૫૪ સંજ્ઞેય ગુનાના સંબંધમાં પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીને મૌખિક અથવા લેખિતમાં

મળેલી માહિતી કેવી રીતે નોંધવી તે સૂચવે છે. તેની કલમ ૧૫૬ આવા અધિકારીને તેમાં જણાવેલા કોઈપણ સંજ્ઞેય ગુનાની તપાસ કરવા માટે અધિકૃત કરે છે. જો કે સામાન્ય રીતે તપાસ પોલીસ અધિકારી દ્વારા મળેલી માહિતીથી શરૂ કરવામાં આવે છે, પરંતુ માહિતી મળવી એ તપાસ માટેની પૂર્વશરત નથી. કલમ ૧૫૭ આવી તપાસની પ્રક્રિયા સૂચવે છે જે માહિતીના આધારે અથવા અન્ય રીતે શરૂ કરી શકાય છે. ઉપરોક્ત જોગવાઈઓ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે પોલીસ સ્ટેશનનો પ્રભારી અધિકારી માહિતીના આધારે અથવા અન્ય રીતે તપાસ શરૂ કરી શકે છે."

૬. જો કે આવી કોઈ વૈધાનિક પ્રતિબંધ નથી, ઉચ્ચ ન્યાયાલયે એ આધાર પર કાર્યવાહી રદ કરી હતી કે જે અધિકારીએ એફ.આઈ.આર. દાખલ કરી હતી તે જ અધિકારી દ્વારા તપાસ કરવાથી આરોપી પ્રત્યે પૂર્વગ્રહ થશે, કારણ કે તપાસ અધિકારી પાસેથી ન્યાયી અને નિષ્પક્ષ રીતે કાર્ય કરવાની અપેક્ષા રાખી શકાતી નથી..અમને એવું માનવા માટે કોઈ સિદ્ધાંત અથવા બંધનકર્તા સત્તા મળતી નથી કે જે ક્ષણે સક્ષમ પોલીસ અધિકારી, પ્રાપ્ત માહિતીના આધારે, માહિતી આપનાર તરીકે તેનું નામ સામેલ કરીને એફ. આઈ. આર.

બનાવે છે, તે તપાસનો તેનો અધિકાર ગુમાવે છે.જો એમ હોય તો, આવી તપાસ માત્ર તપાસ અધિકારી તરફથી પૂર્વગ્રહ અથવા પૂર્વગ્રહની વાસ્તવિક સંભાવનાના આધારે જ ખોટી ગણી શકાય..પક્ષપાતનો પ્રશ્ન દરેક કેસની હકીકતો અને સંજોગો પર આધાર રાખે છે અને હાઈકોર્ટ દ્વારા જે રીતે કરવામાં આવ્યું છે તે રીતે વ્યાપક અને અયોગ્ય દરખાસ્ત મૂકવી યોગ્ય નથી, કે જ્યારે પણ કોઈ પોલીસ અધિકારી પોતાની જાતે જ એફ. આઈ. આર. નોંધાવ્યા પછી તપાસ કરવા આગળ વધે છે, ત્યારે તપાસ અનિવાર્યપણે અન્યાયી અથવા પક્ષપાતી હશે.વર્તમાન કેસમાં, પોલીસ અધિકારીને અમુક વિવેકપૂર્ણ માહિતી મળી હતી, જે તેમના મૂલ્યાંકન અનુસાર તપાસની ખાતરી આપે છે અને તેથી તેમણે તપાસ કરવાનું મન બનાવ્યું હતું.એફ.આઈ.આર. તૈયાર કરવાની ઔપચારિકતા, જેમાં તેઓ ગુનાના શંકાસ્પદ કૃત્ય વિશેની માહિતી મેળવવાની અને પછી ગુનો નોંધ્યા પછી તપાસ હાથ ધરવાની હકીકત નોંધે છે, તે કોઈ પણ તર્કની દૃષ્ટિએ, પક્ષપાત અથવા સમાન પરિબળના આધારે તપાસને દૂષિત કરતી નથીજો ઉચ્ચ ન્યાયાલયનું ભારણ ધરાવતું કારણ કાર્યવાહીને રદ કરવાનો આધાર બની શકે, તો પોલીસ અધિકારીઓને આપવામાં

આવેલી તપાસની સત્તાઓને કોઈ યોગ્ય કારણ વગર અનુચિત રીતે અવરોધિત કરવામાં આવશે.પોલીસ અધિકારીઓ દ્વારા તેમની સત્તાવાર ફરજો નિભાવવાના સામાન્ય ક્રમમાં જે કરવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે તે પછી હુમલા માટે સંવેદનશીલ હશે.

૭. આ અદાલતના બે ચુકાદાઓ છે જેમાંથી આ કેસમાં અને ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા ઉલ્લેખિત કેટલાક અન્ય કેસોમાં સમર્થન મેળવવામાં આવ્યું હતું. અમે આ બે ચુકાદાઓનો થોડો વિગતવાર ઉલ્લેખ કરવા માંગીએ છીએ. પહેલો કેસ ભગવાન સિંહ વિરુદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્યનો છે. ત્યાં હેડ કોન્સ્ટેબલ, જેને કથિત રીતે લાંચ આપવાની વાત કરવામાં આવી હતી, તેમણે ચલણી નોટો જપ્ત કરી અને પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધાવ્યો. ત્યારબાદ તેમણે પોતે તપાસ હાથ ધરી હતી. પરંતુ, પાછળથી, જ્યારે તેમના ધ્યાનમાં આવ્યું કે તેઓ આમ કરવા માટે અધિકૃત નથી, ત્યારે તેમણે કાગળો નાયબ પોલીસ અધિક્ષકને મોકલી દીધા. ત્યારબાદ ડી.એસ.પી.એ કેસની ફરીથી તપાસ કરી અને આરોપી સામે આરોપનામું દાખલ કર્યું. હેડ કોન્સ્ટેબલ અને તેમની સાથેના કોન્સ્ટેબલ તે કેસમાં એકમાત્ર સાક્ષી હતા. આ અદાલતને એવા ઘણા સંજોગો મળ્યા

જે હેડ કોન્સ્ટેબલ અને તેમના સાથીદારોના નિવેદનની સત્યતા પર શંકા ઊભી કરે છે. આ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે "સમગ્ર વાર્તા અકુદરતી લાગે છે". આ ચુકાદો આપતી વખતે, આ અદાલતે "કેસના એક અસામાન્ય પાસા"નો ઉલ્લેખ કર્યો હતો અને એ તરફ ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું હતું કે: (એસ.સી.સી. પાનું ૧૮, ફકરો ૫) "હેડ કોન્સ્ટેબલ રામ સિંહ એ વ્યક્તિ હતા જેમના પર અપીલકર્તા દ્વારા લાંચ આપવાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો અને તેઓ માહિતી આપનાર અથવા ફરિયાદી હતા જેમણે અપીલકર્તા સામે કાર્યવાહી કરવા માટે પ્રથમ માહિતી અહેવાલ દાખલ કર્યો હતો. આ સંજોગોમાં હેડ કોન્સ્ટેબલ રામ સિંહ કેવી રીતે તપાસ હાથ ધરી શક્યા તે સમજવું મુશ્કેલ છે. આ એક નબળાઈ છે જે ફરિયાદી પક્ષના કેસની વિશ્વસનીયતા પર અસર કરે છે.."

સુધારાઓ:

- **"ત્યારબાદ તેમણે પોતે તપાસ હાથ ધરી હતી.પરંતુ, પાછળથી, જ્યારે તેમના ધ્યાનમાં આવ્યું કે તેઓ આમ કરવા માટે અધિકૃત નથી, ત્યારે તેમણે કાગળો નાયબ પોલીસ અધિક્ષકને મોકલી દીધા."** ને બદલે **"ત્યારબાદ તેમણે પોતે તપાસ હાથ ધરી હતી. પરંતુ, પાછળથી, જ્યારે તેમને ખ્યાલ**

આવ્યો કે તેઓ આમ કરવા માટે અધિકૃત નથી, ત્યારે તેમણે કાગળો નાયબ પોલીસ અધિક્ષકને મોકલી દીધા." "ધ્યાનમાં આવ્યું" ને બદલે "ખ્યાલ આવ્યો" વધુ સરળ અને સામાન્ય વપરાશનો શબ્દ છે.

- **"ત્યારબાદ ડીએસપીએ કેસની ફરીથી તપાસ કરી અને આરોપી સામે આરોપપત્ર દાખલ કર્યું."** ને બદલે **"ત્યારબાદ ડી.એસ.પી.એ કેસની ફરીથી તપાસ કરી અને આરોપી સામે આરોપનામું દાખલ કર્યું."** "આરોપપત્ર" ને બદલે "આરોપનામું" વધુ યોગ્ય છે.
- **"આ અદાલતને એવા ઘણા સંજોગો મળ્યા જે હેડ કોન્સ્ટેબલ અને તેના સાથીદારોના નિવેદનની સત્યતા પર શંકા કરે છે."** ને બદલે **"આ અદાલતને એવા ઘણા સંજોગો મળ્યા જે હેડ કોન્સ્ટેબલ અને તેમના સાથીદારોના નિવેદનની સત્યતા પર શંકા ઊભી કરે છે."** "શંકા કરે છે" ને બદલે "શંકા ઊભી કરે છે" વધુ સારું છે.
- **"આ ચુકાદો આપતી વખતે, આ અદાલતે "કેસના એક અવ્યવસ્થિત લક્ષણ" નો ઉલ્લેખ કર્યો હતો અને એ તરફ ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું હતું કેઃ(એસ. સી. સી. પી. ૧૮, પેરા ૫)"** ને બદલે **"આ ચુકાદો આપતી વખતે, આ અદાલતે "કેસના એક**

અસામાન્ય પાસા"નો ઉલ્લેખ કર્યો હતો અને એ તરફ ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું હતું કે: (એસ.સી.સી. પાનું ૧૮, ફકરો ૫)" "અવ્યવસ્થિત લક્ષણ" ને બદલે "અસામાન્ય પાસા" વધુ યોગ્ય છે. "પી." ને બદલે "પાનું" વધુ સારું છે.

- **"હેડ કોન્સ્ટેબલ રામ સિંહ એ વ્યક્તિ હતા જેમને અપીલકર્તા દ્વારા લાંચ આપવાની રજૂઆત કરવામાં આવી હોવાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો અને તે માહિતી આપનાર અથવા ફરિયાદી હતા જેમણે અપીલકર્તા સામે કાર્યવાહી કરવા માટે પ્રથમ માહિતી અહેવાલ દાખલ કર્યો હતો.આ સંજોગોમાં હેડ કોન્સ્ટેબલ રામ સિંહ કેવી રીતે તપાસ હાથ ધરી શક્યા તે સમજવું મુશ્કેલ છે.આ એક નબળાઈ છે જે ફરિયાદી કેસની વિશ્વસનીયતા પર પ્રતિબિંબિત થાય છે.."** ને બદલે **"હેડ કોન્સ્ટેબલ રામ સિંહ એ વ્યક્તિ હતા જેમના પર અપીલકર્તા દ્વારા લાંચ આપવાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો અને તેઓ માહિતી આપનાર અથવા ફરિયાદી હતા જેમણે અપીલકર્તા સામે કાર્યવાહી કરવા માટે પ્રથમ માહિતી અહેવાલ દાખલ કર્યો હતો. આ સંજોગોમાં હેડ કોન્સ્ટેબલ રામ સિંહ કેવી રીતે તપાસ હાથ ધરી શક્યા તે સમજવું મુશ્કેલ છે. આ એક નબળાઈ છે જે ફરિયાદી પક્ષના કેસની વિશ્વસનીયતા પર અસર કરે છે.."**

"જેમને" ને બદલે "જેમના પર" વધુ યોગ્ય છે. "પ્રતિબિંબિત થાય છે" ને બદલે "અસર કરે છે" વધુ સારું છે. "ફરિયાદી કેસ" ને બદલે "ફરિયાદી પક્ષના કેસ" વધુ સારું છે.

સુધારેલો અનુવાદ:

ત્યારબાદ તેમણે પોતે તપાસ હાથ ધરી હતી. પરંતુ, પાછળથી, જ્યારે તેમને ખ્યાલ આવ્યો કે તેઓ આમ કરવા માટે અધિકૃત નથી, ત્યારે તેમણે કાગળો નાયબ પોલીસ અધિક્ષકને મોકલી દીધા. ત્યારબાદ ડી.એસ.પી.એ કેસની ફરીથી તપાસ કરી અને આરોપી સામે આરોપનામું દાખલ કર્યું. હેડ કોન્સ્ટેબલ અને તેમની સાથેના કોન્સ્ટેબલ તે કેસમાં એકમાત્ર સાક્ષી હતા. આ અદાલતને એવા ઘણા સંજોગો મળ્યા જે હેડ કોન્સ્ટેબલ અને તેમના સાથીદારોના નિવેદનની સત્યતા પર શંકા ઊભી કરે છે. આ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે "સમગ્ર વાર્તા અકુદરતી લાગે છે". આ ચુકાદો આપતી વખતે, આ અદાલતે "કેસના એક અસામાન્ય પાસા"નો ઉલ્લેખ કર્યો હતો અને એ તરફ ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું હતું કે: (એસ.સી.સી. પાનું ૧૮, ફકરો ૫) "હેડ કોન્સ્ટેબલ રામ સિંહ એ વ્યક્તિ હતા જેમના પર અપીલકર્તા દ્વારા લાંચ આપવાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો અને તેઓ માહિતી આપનાર

અથવા ફરિયાદી હતા જેમણે અપીલકર્તા સામે કાર્યવાહી કરવા માટે પ્રથમ માહિતી અહેવાલ દાખલ કર્યો હતો. આ સંજોગોમાં હેડ કોન્સ્ટેબલ રામ સિંહ કેવી રીતે તપાસ હાથ ધરી શક્યા તે સમજવું મુશ્કેલ છે. આ એક નબળાઈ છે જે ફરિયાદી પક્ષના કેસની વિશ્વસનીયતા પર અસર કરે છે.."

૮.

તે સ્પષ્ટ નથી કે જ્યારે નાયબ પોલીસ અધિક્ષક દ્વારા ફરીથી તપાસ કરવામાં આવી ત્યારે કેસની તપાસ કરતા હેડ કોન્સ્ટેબલ, માહિતી આપનારની યોગ્યતા વિરુદ્ધ ટિપ્પણી કરવા માટે કોર્ટને શા માટે કહેવામાં આવ્યું હતું. જો કે, ઉપર જણાવેલી હકીકતોના આધારે એવું માની લેવું શક્ય છે કે હેડ કોન્સ્ટેબલ દ્વારા કહેવાતી તપાસ માત્ર એક ઔપચારિકતા હશે. આ ગુનો હેડ કોન્સ્ટેબલ તરફ નિર્દેશિત કરવામાં આવ્યો હતો જેના કારણે તેમણે એફ.આઈ.આર. દાખલ કરી હતી. હેડ કોન્સ્ટેબલ પાસેથી ઉદ્દેશ્યપૂર્ણ અને નિષ્પક્ષ તપાસની અપેક્ષા રાખવી લગભગ અશક્ય છે, જ્યારે તેમને તેમના પોતાના નિવેદનની તપાસ કરવા માટે કહેવામાં આવે, જેના પર માત્ર ફરિયાદી પક્ષનો કેસ ટકી રહે છે. તે સંજોગોમાં કોર્ટે અવલોકન

કર્યું હતું કે ઉપરોક્ત નબળાઈ "ફરિયાદી પક્ષના કેસની વિશ્વસનીયતા પર અસર કરવા માટે બંધાયેલી છે". તેમાં કોઈ શંકા ન હોઈ શકે કે વર્તમાન કેસની હકીકતો તદ્દન અલગ છે અને તેમાં નક્કી કરેલો આદેશ આ કેસની હકીકતોમાં બંધબેસતો નથી.

૧૦. મેઘા સિંહના કેસમાં, સાક્ષી નંબર ૩ (પીડબ્લ્યુ ૩), હેડ કોન્સ્ટેબલને આરોપીની અંગજડતીમાં એક દેશી પિસ્તોલ અને જીવંત કારતુસ મળી આવ્યા હતા. ત્યારબાદ, તેમણે તે વસ્તુઓ જપ્ત કરી, જપ્તી મેમો અને "રુક્કા" તૈયાર કર્યો, જેના આધારે પોલીસના એસ.આઈ. દ્વારા એફ.આઈ.આર. નોંધવામાં આવી હતી. જો કે, સાક્ષી નંબર ૩ (પીડબ્લ્યુ ૩), હેડ કોન્સ્ટેબલ પોતે, કોઈ અગમ્ય કારણોસર, સી.આર.પી.સી.ની કલમ ૧૬૧ હેઠળ સાક્ષીઓના નિવેદનોની તપાસ અને નોંધણી કરવા આગળ વધ્યા. હેડ કોન્સ્ટેબલ દ્વારા ફરિયાદી પક્ષના કેસના આધારને સાબિત કરવાની કોશિશ કરવામાં આવી હતી. આર્મ્સ એક્ટની કલમ ૨૫ અને ટાડા એક્ટની કલમ ૬ (૧) હેઠળ દોષિત ઠેરવવા સામેની

અપીલમાં, આ અદાલતે શોધી કાઢ્યું હતું કે સાક્ષી નંબર ૨ અને ૩ના પુરાવા અસંગત અને અવિશ્વસનીય હતા અને સ્વતંત્ર પુરાવાના અભાવમાં, ફરિયાદી પક્ષના કેસ પર વિશ્વાસ કરી શકાય તેમ નથી. અંતે, કોર્ટે નોંધ્યું કે "આ કેસમાં અન્ય એક અસામાન્ય પાસું છે". કોર્ટે પછી ટિપ્પણી કરી: (એસ.સી.સી. પાનું ૭૧૧, ફકરો ૪) "સાક્ષી નંબર ૩ સિરી ચંદ, હેડ કોન્સ્ટેબલે આરોપીની ધરપકડ કરી હતી અને તેમના દ્વારા કરવામાં આવેલી તપાસમાં પિસ્તોલ અને કારતુસ આરોપી પાસેથી જપ્ત કરવામાં આવ્યા હતા. તેમની ફરિયાદ પર ઔપચારિક પ્રથમ માહિતી અહેવાલ દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો અને કેસ શરૂ કરવામાં આવ્યો હતો. તેમણે ફરિયાદી હોવાના કારણે કેસની તપાસ આગળ વધારવી જોઈતી ન હતી. પરંતુ અમને એવું લાગે છે કે તેઓ માત્ર આ કેસમાં ફરિયાદી જ નહોતા પરંતુ તેમણે તપાસ ચાલુ રાખી અને સી.આર.પી.સી.ની કલમ ૧૬૧ હેઠળ સાક્ષીઓની તપાસ પણ કરી. ઓછામાં

૧૨. પ્રથમ નજરે, ઉપર ટાંકવામાં આવેલા અવલોકનો એવી છાપ ઊભી કરી શકે છે કે કોર્ટે એવો સિદ્ધાંત રજૂ કર્યો છે કે જો

કોઈ પોલીસ અધિકારી પોતાની ફરજો બજાવતી વખતે કોઈ વ્યક્તિને ગુના સાથે જોડવા માટે કોઈ ચોક્કસ ગુનાહિત સામગ્રી શોધે છે, અને જો તેમના દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતીના આધારે એફ.આઈ.આર. નોંધવામાં આવી હોય તો તે આગળની તપાસ હાથ ધરશે નહીં. જો કે, ચુકાદાનું નજીકથી વિશ્લેષણ કરતાં, અમને એવું નથી લાગતું કે તે કેસમાં આવો કોઈ વ્યાપક સિદ્ધાંત રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. મુખ્ય સાક્ષી એટલે કે હેડ કોન્સ્ટેબલ (સાક્ષી નંબર ૩)ના પુરાવાનું મૂલ્યાંકન કરતી વખતે, આ અદાલતે આ વધારાના પરિબળનો ઉલ્લેખ કર્યો, એટલે કે, હેડ કોન્સ્ટેબલ તપાસકર્તા બન્યો. હકીકતમાં, હેડ કોન્સ્ટેબલ પાસે એફ.આઈ.આર. નોંધાવનારા સબ–ઈન્સ્પેક્ટરને અવગણીને કેસની તપાસ કરવાનું કોઈ સ્પષ્ટ કારણ નહોતું. વર્તમાન કેસમાં હકીકત તદ્દન અલગ છે. અપીલ કરનાર પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટર, કેટલાક સ્ત્રોતોમાંથી માહિતી મેળવ્યા પછી, તપાસ કરવા અને ગુનાનો પર્દાફાશ કરવા માટે આગળ વધ્યા. આમ કરતાં પહેલાં, તેમને શંકાસ્પદ ગુનાઓની કોઈ વ્યક્તિગત જાણકારી નહોતી કે તેમણે ગુનાઓ સાથે સંકળાયેલી કોઈપણ કામગીરીમાં ભાગ લીધો નહોતો. તેમની ભૂમિકા એક તપાસકર્તાની હતી –

સ્પષ્ટ અને સરળ. આ કિસ્સામાં આ સ્પષ્ટ તફાવત છે. તે સિવાય, કોઈ પણ સાક્ષીના પુરાવાની સત્યતા ચકાસવાનો પ્રશ્ન, જેમ કે મેઘા સિંહના કેસમાં કરવામાં આવ્યો હતો, તે તાત્કાલિક કેસમાં ઊભો થતો નથી કારણ કે સુનાવણી હજુ બાકી છે. ઉચ્ચ અદાલતે સુનાવણી શરૂ થાય તે પહેલાં જ કાર્યવાહી રદ કરી દીધી છે.

૧૩.

કોઈપણ દ્રષ્ટિકોણથી જોતાં, અમને પોલીસ નિરીક્ષક (અપીલકર્તા) દ્વારા શરૂ કરવામાં આવેલી તપાસની પ્રક્રિયામાં અને વિશેષ ન્યાયાધીશની અદાલતમાં અંતિમ અહેવાલ રજૂ કરવાની તેમની કાર્યવાહીમાં કોઈ ગેરકાયદેસરતા દેખાતી નથી"

(ભાર મૂકવામાં આવે છે)

૮.૨.૨ એસ. જીવનંથમ (સુપ્રા) ના કિસ્સામાં, જોકે તપાસ ફરિયાદી–પોલીસ અધિકારી દ્વારા હાથ ધરવામાં આવી હતી અને મેઘા સિંહ (સુપ્રા) ના કેસમાં આ અદાલતના નિર્ણયના આધારે રજૂ કરવામાં આવી હતી કે, જો માહિતી આપનાર/ફરિયાદી અને તપાસકર્તા એક જ હોય, તો સુનાવણી દૂષિત થાય છે, આ અદાલતે

દોષિત ઠેરવવાનો ઇનકાર કર્યો હતો અને ઉપરોક્ત આધાર પર આરોપીને નિર્દોષ જાહેર કર્યો હતો.એ નોંધવું જરૂરી છે કે તે એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ હેઠળનો કેસ પણ હતો. સંબંધિત અવલોકનો નીચે મુજબ છેઃ

> “૨. અમે અપીલકર્તાઓ માટે વિદ્વાન સલાહ સાંભળી.અપીલકર્તાઓના વકીલે દલીલ કરી હતી કે પી. ડબલ્યુ. ૮, ઇન્સ્પેક્ટરે તપાસ કર્યા પછી એફ. આઈ. આર. તૈયાર કરી હતી અને તે પી. ડબલ્યુ. ૮ના નિવેદનના આધારે અપીલકર્તાઓ સામે કેસ નોંધવામાં આવ્યો હતો અને એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે પી. ડબલ્યુ. ૮ ફરિયાદી હતો અને તેણે પોતે કેસની તપાસ હાથ ધરી હતી અને આ ગેરકાયદેસર છે અને કેસની સમગ્ર તપાસને દૂષિત કરવામાં આવી છે.રિલાયન્સને મેઘા સિંહ વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય કેસમાં નિર્ણય પર મૂકવામાં આવ્યું હતું જેમાં આ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે કોન્સ્ટેબલ, જે વાસ્તવિક ફરિયાદી હતા, તેમણે પોતે આ કેસની તપાસ કરી હતી અને આ નિષ્પક્ષ તપાસને અસર કરે છે.આ અદાલતે જણાવ્યું હતું કે આરોપીની ધરપકડ કરનાર હેડ કોન્સ્ટેબલએ તપાસ હાથ ધરી હતી, પિસ્તોલ જપ્ત

કરી હતી અને તેની ફરિયાદ પર એફઆઇઆર દાખલ કરવામાં આવી હતી અને કેસ શરૂ કરવામાં આવ્યો હતો અને બાદમાં તેણે પોતે તપાસના ભાગરૂપે કલમ ૧૬૧ સીઆરપીસી હેઠળ સાક્ષીઓનું નિવેદન નોંધ્યું હતું અને આવી પ્રથાનો આશરો ન લઈ શકાય કારણ કે તે નિષ્પક્ષ અને નિષ્પક્ષ તપાસને અસર કરી શકે છે.આ નિર્ણય પાછળથી આ અદાલત દ્વારા રાજ્ય વિ. વી. જયપોલમાં સંદર્ભિત કરવામાં આવ્યો હતો જેમાં એવું નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું કેઃ(એસ. સી. સી. પી. ૨૨૭, પેરા ૬)

> “અમને એવું માનવા માટે કોઈ સિદ્ધાંત કે બંધનકર્તા પુરાવો મળતો નથી કે જે ક્ષણે કોઈ સક્ષમ પોલીસ અધિકારી, મળેલી માહિતીના આધારે, માહિતી આપનાર તરીકે પોતાનું નામ સામેલ કરીને એફ.આઈ.આર. બનાવે છે, તે જ ક્ષણે તેઓ તપાસનો પોતાનો અધિકાર ગુમાવે છે..જો એમ હોય તો, આવી તપાસ માત્ર તપાસ અધિકારી તરફથી પૂર્વગ્રહ અથવા પૂર્વગ્રહની વાસ્તવિક સંભાવનાના આધારે જ થઈ શકે છે.પક્ષપાતનો પ્રશ્ન દરેક કેસની હકીકતો અને સંજોગો પર આધાર રાખે છે અને જે રીતે તે કરવામાં આવ્યો છે તે

રીતે વ્યાપક અને અયોગ્ય દરખાસ્ત મૂકવી યોગ્ય નથી.."

૩.

તાત્કાલિક કેસમાં, સાક્ષી નંબર ૮ (પીડબ્લ્યુ ૮) એ તપાસ હાથ ધરી હતી અને પ્રતિબંધિત વસ્તુ જપ્ત કરી હતી અને કેસ નોંધ્યો હતો. અપીલકર્તાઓ પાસેથી જપ્ત કરાયેલી વસ્તુ માદક દ્રવ્ય હતી અને અપીલકર્તાઓના વકીલ એવા કોઈ સંજોગો તરફ ધ્યાન દોરી શક્યા ન હતા કે જેના કારણે તપાસ પૂર્વગ્રહ પેદા કરે અથવા અપીલકર્તાઓ સામે પક્ષપાતી હોય. સાક્ષી નંબર ૮ (પીડબ્લ્યુ ૮) એ તેમની સત્તાવાર ક્ષમતામાં માહિતી આપી, કેસ નોંધ્યો અને તેમની સત્તાવાર ફરજના ભાગરૂપે પછીથી કેસની તપાસ કરી અને આરોપનામું દાખલ કર્યું. તેમને આ કેસમાં કોઈ પણ રીતે વ્યક્તિગત રસ નહોતો. અમે તપાસની પ્રક્રિયામાં કોઈ પણ પ્રકારનો પક્ષપાત શોધી શકતા નથી.

" (ભાર મૂકવામાં આવે છે)

૮.૨.૩

ભાસ્કર રામપ્પા મદાર (ઉપર જણાવેલ)ના કેસમાં, ફરીથી આ અદાલતે ઘણી રજૂઆતો પર વિચાર કર્યો અને ક્રિમિનલ પ્રોસિજર

કોડ (Cr.P.C.) હેઠળ તપાસ માટેની સમગ્ર યોજનાને ધ્યાનમાં લીધા પછી, ખાસ કરીને Cr.P.C.ની કલમ ૧૫૪ અને ૧૫૬ અને ભગવાન સિંહ (ઉપર જણાવેલ), મેઘા સિંહ (ઉપર જણાવેલ) અને અન્ય ચુકાદાઓના કેસોમાં ચુકાદાઓને ધ્યાનમાં લીધા પછી, એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે અને એવું માનવામાં આવે છે કે ફરિયાદી દ્વારા તપાસ હાથ ધરવા/કરવામાં આવવા સામે કોઈ કાનૂની પ્રતિબંધ નથી. એવું અવલોકન કરવામાં આવે છે અને એવું માનવામાં આવે છે કે ભગવાન સિંહ (ઉપર જણાવેલ) અને મેઘા સિંહ (ઉપર જણાવેલ)ના કેસોમાં આ અદાલતના ચુકાદાઓ તે કેસોની હકીકતો સુધી મર્યાદિત રહેવાના છે. વધુમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે અને એવું માનવામાં આવે છે કે માત્ર ફરિયાદીએ તપાસ હાથ ધરી હોવાથી, તે ફરિયાદી પક્ષના નિવેદન પર શંકા કરવા માટે પૂરતું નથી કે તે જ ફરિયાદી પક્ષના નિવેદનને શંકાસ્પદ બનાવે છે. આ બાબતનો નિર્ણય કોઈ પણ સાર્વત્રિક સામાન્યીકરણ વિના કેસ-ટુ-કેસના આધારે થવો જોઈએ.

૯. હવે અમે સીઆરઆરની સંબંધિત જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં લઈએ છીએ. તપાસના સંદર્ભમાં પી. સી.

સંજ્ઞેય ગુનાસંજ્ઞેય ગુનાને લગતી દરેક માહિતીકલમ ૧૫૪ Cr.P.C એ જોગવાઈ કરે છે કે કોઈ પણ ગુનાહિત ઘટનાને લગતી માહિતી, જો મૌખિક રૂપે પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીને આપવામાં આવે, તો તે માહિતી તેના દ્વારા અથવા તેના નિર્દેશ હેઠળ લેખિતમાં નોંધવી જરૂરી છે.

કલમ ૧૫૬ Cr.P.C એ જોગવાઈ કરે છે કે પોલીસ સ્ટેશનનો હવાલો ધરાવતો કોઈપણ અધિકારી મેજિસ્ટ્રેટના આદેશ વિના કોઈપણ સંજ્ઞેય ગુનાની તપાસ કરી શકે છે.તે વધુમાં જોગવાઈ કરે છે કે આવા કોઈ પણ કેસમાં પોલીસ અધિકારીની કોઈ પણ કાર્યવાહી પર કોઈ પણ તબક્કે આ આધાર પર સવાલ ઉઠાવવામાં આવશે નહીં કે આ કેસ એવો હતો કે જેની તપાસ કરવા માટે આવા અધિકારીને આ કલમ હેઠળ સત્તા આપવામાં આવી ન હતી.સંજ્ઞેય ગુનાતેથી, પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી પર ફરજ છે કે તે સંજ્ઞેય ગુનાની માહિતીને લખે અને તેની તપાસ શરૂ કરે.

કલમ ૧૫૭ Cr.P.C ખાસ જોગવાઈ કરે છે કે, જો પ્રાપ્ત થયેલી અથવા અન્યથા માહિતી પરથી, પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી

અધિકારીને કોઈ ગુનાની શંકા કરવાનું કારણ હોય, જેની તપાસ કરવા માટે તેને કલમ ૧૫૬ હેઠળ સત્તા આપવામાં આવી છે, તો તે તરત જ પોલીસ અહેવાલ પર આવા ગુનાની નોંધ લેવા માટે સશક્ત મેજિસ્ટ્રેટને તેનો અહેવાલ મોકલશે અને કેસની હકીકતો અને સંજોગોની તપાસ કરવા માટે અને જો જરૂરી હોય તો ગુનેગારની શોધ અને ધરપકડ માટે પગલાં લેવા માટે સ્થળ પર વ્યક્તિગત રીતે આગળ વધશે.

તેથી, Cr.P.C.ની કલમ ૧૫૭ને ધ્યાનમાં લેતા, માહિતી પ્રાપ્ત થવા પર અથવા અન્યથા (જે ગુપ્ત માહિતી, હોસ્પિટલમાંથી અથવા ટેલિફોનિક સંદેશ જેવા અન્ય સ્ત્રોતોમાંથી હોઈ શકે છે), તે પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી એવા પોલીસ અધિકારી પર જવાબદારી છે કે તે માહિતીની નોંધ લે અને પોતે લેખિતમાં નોંધ કરે અને ત્યારબાદ કેસની હકીકતો અને સંજોગોની તપાસ કરે અને જો જરૂરી હોય તો ગુનેગારની શોધ અને ધરપકડ માટે પગલાં લે. એક ઉદાહરણ લો, જો કોઈ પોલીસ સ્ટેશનનો પ્રભારી અધિકારી રસ્તા પરથી પસાર થાય અને કોઈ મૃતદેહ અથવા ઘાયલ વ્યક્તિ મળી આવે જે બાદમાં મૃત્યુ પામે અને આવી પરિસ્થિતિમાં લેખિતમાં ઔપચારિક ફરિયાદ આપવા માટે કોઈ હાજર ન હોય, અને જ્યારે પોલીસ સ્ટેશનના

પ્રભારી અધિકારીને ગુનો થયો હોવાની શંકા કરવાનું કારણ હોય, ત્યારે તેમણે માહિતી/ફરિયાદના રૂપમાં તેને લેખિતમાં નોંધ કરવી પડશે. આવી સ્થિતિમાં, તેઓ કેસની વધુ તપાસ કરવાથી બાકાત નથી. આવી સ્થિતિમાં તેમને તપાસ કરવા પર પ્રતિબંધ નથી. એવું પણ થઈ શકે છે કે પોલીસ સ્ટેશનનો પ્રભારી અધિકારી પોલીસ સ્ટેશનમાં હોય અને તેમને ટેલિફોનિક સંદેશ મળે, જે હોસ્પિટલમાંથી હોઈ શકે છે, અને લેખિતમાં ઔપચારિક ફરિયાદ આપવા માટે કોઈ વ્યક્તિ હાજર ન હોય, આવા પોલીસ અધિકારીએ તેને લેખિતમાં નોંધ કરવાની જરૂર છે જે પછીથી એફ.આઈ.આર./ફરિયાદમાં રૂપાંતરિત થઈ શકે છે અને તે પછી તેઓ સ્થળ પર દોડી જશે અને મામલાની વધુ તપાસ કરશે. આવી ઘણી પરિસ્થિતિઓ હોઈ શકે છે. તેથી જ, કલમ ૧૫૪, ૧૫૬ અને ૧૫૭ Cr.P.C. અમલમાં આવે છે.

૯.૧ કલમ ૧૭૩ Cr.P.C હેઠળ, તપાસ પૂર્ણ કર્યા પછી પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીએ મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ અંતિમ અહેવાલ/આરોપપત્ર દાખલ કરવું જરૂરી છે. Cr.P.C ની યોજના હેઠળ, એવું નથી કહી શકાય કે પોલીસ અધિકારીને સંજ્ઞેય ગુનાની માહિતી રેકોર્ડ કરવા અને તપાસ કરવા પર કોઈ પ્રતિબંધ છે સંજ્ઞેય ગુના.તેનાથી વિપરીત, કલમ ૧૫૪,૧૫૬ અને ૧૫૭ પોલીસ

સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીને સંજ્ઞેય ગુનાની માહિતીને લેખિતમાં ઘટાડવાની અને ત્યારબાદ તેની તપાસ કરવાની મંજૂરી આપે છે.

પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીને સીઆરપીની કલમ ૨ (ઓ) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યા છે. પી. સી. અને તેમાં, જ્યારે પોલીસ સ્ટેશનનો પ્રભારી અધિકારી સ્ટેશન–હાઉસથી ગેરહાજર હોય અથવા માંદગી અથવા અન્ય કારણોસર તેની ફરજો નિભાવવામાં અસમર્થ હોય, ત્યારે સ્ટેશન–હાઉસમાં હાજર પોલીસ અધિકારી જે આવા અધિકારીની બાજુમાં હોય અને કોન્સ્ટેબલના હોદ્દાથી ઉપર હોય અથવા જ્યારે રાજ્ય સરકાર નિર્દેશ આપે ત્યારે અન્ય કોઈ પોલીસ અધિકારી હાજર હોય.

૯.૨ લલિતા કુમારી વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ સરકાર એ. આઈ. આર. ૨૦૧૪ એસ. સી. ૧૮૭ = (૨૦૧૪) ૨ એસ. સી. સી. ૧ના કેસમાં આ અદાલતે અવલોકન કર્યું અને ચુકાદો આપ્યો તેમ, કલમ ૧૫૪માં વપરાયેલ શબ્દ "રહેશે" એ પોલીસ અધિકારીમાં એફ. આઈ. આર. નોંધાવતા પહેલા પ્રાથમિક તપાસ હાથ ધરવા માટે કોઈ વિવેકબુદ્ધિ છોડતો નથી. કોઈપણ લાયકાત વિના "માહિતી" અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ એ પણ સૂચવે છે કે પોલીસે તેની વાજબીતા અથવા

વિશ્વસનીયતાથી અસંતુષ્ટ હોવા છતાં માહિતી રેકોર્ડ કરવી પડે છે.તેથી, પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીએ લેખિતમાં સંજ્ઞેય ગુનાનો આરોપ લગાવતી આવી માહિતી ઘટાડવી પડે છે જેને એફ. આઈ. આર. તરીકે ઓળખવામાં આવે છે અને ત્યારબાદ તેણે માહિતીની વધુ તપાસ કરવી જરૂરી છે, જે લેખિતમાં ઘટાડવામાં આવે છે.

૯.૩ હવે ચાલો આપણે એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ હેઠળ સંબંધિત જોગવાઈઓ પર વિચાર કરીએ, જેમાં વોરંટ જારી કરવા માટે અનુસરવાની પ્રક્રિયા, વોરંટ અથવા અધિકૃતતા વિના પ્રવેશની અધિકૃતતા, શોધ, જપ્તી અને ધરપકડ; જાહેર સ્થળે જપ્તી અને ધરપકડ; પ્રવેશ; વાહન રોકવું અને શોધ અને શરતો કે જેના હેઠળ વ્યક્તિઓની શોધ હાથ ધરવામાં આવશે.સંબંધિત જોગવાઈઓ કલમ ૪૧,૪૨,૪૩,૪૯,૫૦,૫૧,૫૨,૫૩,૫૪,૫૫,૫૭,૫૭એ છે, જે નીચે મુજબ છેઃ

> “૪૧. વોરંટ અને અધિકૃતતા જારી કરવાની સત્તા.—(એલ) મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ અથવા પ્રથમ વર્ગના મેજિસ્ટ્રેટ અથવા આ વતી રાજ્ય સરકાર દ્વારા વિશેષ રીતે સત્તા પ્રાપ્ત બીજા

વર્ગના કોઈપણ મેજિસ્ટ્રેટ, આ અધિનિયમ હેઠળ કોઈ પણ ગુનો કર્યો હોવાનું માનવાનું કારણ ધરાવતી કોઈપણ વ્યક્તિની ધરપકડ માટે અથવા કોઈ પણ ઈમારત, વાહન અથવા સ્થળ કે જેમાં તેને કોઈ માદક દ્રવ્યો અથવા સાયકોટ્રોપિક પદાર્થ અથવા નિયંત્રિત પદાર્થ કે જેના સંબંધમાં આ અધિનિયમ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનો કરવામાં આવ્યો છે અથવા કોઈ દસ્તાવેજ અથવા અન્ય લેખ કે જે આવા ગુના અથવા કોઈ અન્ય ગુનાના પુરાવા રજૂ કરી શકે છે તેની દિવસ અથવા રાત્રે તપાસ માટે વોરંટ જારી કરી શકે છે. ગેરકાયદેસર રીતે હસ્તગત કરેલી મિલકત અથવા કોઈપણ દસ્તાવેજ અથવા અન્ય વસ્તુ કે જે આ અધિનિયમના પ્રકરણ વી. એ. હેઠળ જપ્તી અથવા ફ્રીઝ અથવા જપ્તી માટે જવાબદાર હોય તેવી કોઈપણ ગેરકાયદેસર રીતે હસ્તગત કરેલી મિલકત ધરાવવાનો પુરાવો આપી શકે છે તેને રાખવામાં આવે છે અથવા છુપાવવામાં આવે છે.(૨) કેન્દ્રીય આબકારી, નાર્કોટિક્સ, કસ્ટમ્સ, રેવન્યુ ઈન્ટેલિજન્સ અથવા અર્ધલશ્કરી દળો અથવા સશસ્ત્ર દળો સહિત કેન્દ્ર સરકારના અન્ય કોઈ વિભાગના રાજપત્રિત દરજ્જાના અધિકારી કે જેને કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા સામાન્ય અથવા વિશેષ આદેશ દ્વારા આ માટે સત્તા

આપવામાં આવી છે, અથવા મહેસૂલ, ડ્રગ્સ નિયંત્રણ, આબકારી, પોલીસ અથવા રાજ્ય સરકારના અન્ય કોઈ વિભાગના અધિકારી કે જેને રાજ્ય સરકારના સામાન્ય અથવા વિશેષ આદેશ દ્વારા આ માટે સત્તા આપવામાં આવી છે, જો તેની પાસે કોઈ પણ વ્યક્તિ દ્વારા આપવામાં આવેલી વ્યક્તિગત જાણકારી અથવા માહિતી પરથી વિશ્વાસ કરવાનું કારણ હોય અને લેખિતમાં લેવામાં આવે કે કોઈ પણ વ્યક્તિએ આ અધિનિયમ અથવા તે હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનો કર્યો છે. કોઈપણ માદક દ્રવ્ય અથવા માદક પદાર્થ અથવા નિયંત્રિત પદાર્થ કે જેના સંબંધમાં આ અધિનિયમ હેઠળ કોઈ ગુનો કરવામાં આવ્યો હોય અથવા કોઈપણ દસ્તાવેજ અથવા અન્ય વસ્તુ કે જે આવા ગુનાનો પુરાવો આપી શકે અથવા કોઈપણ ગેરકાયદેસર રીતે હસ્તગત કરેલી મિલકત અથવા કોઈપણ દસ્તાવેજ અથવા અન્ય વસ્તુ કે જે આ અધિનિયમના પ્રકરણ વી. એ. હેઠળ જપ્તી અથવા ફ્રીઝ અથવા જપ્તી માટે જવાબદાર હોય તેવી કોઈપણ ગેરકાયદેસર રીતે હસ્તગત કરેલી મિલકતને કોઈપણ મકાન, વાહન અથવા સ્થળે રાખવામાં આવે છે અથવા છુપાવવામાં આવે છે તેનો પુરાવો આપી શકે છે, તે તેના ગૌણ પરંતુ શિપાઈ, સિપાહી અથવા

કોન્સ્ટેબલથી ઉચ્ચ કક્ષાના કોઈપણ અધિકારીને આવી વ્યક્તિની ધરપકડ કરવા અથવા મકાન, વાહનની તપાસ કરવા માટે અધિકૃત કરી શકે છે. પછી ભલે તે દિવસે હોય કે રાત્રે અથવા પોતે આવી વ્યક્તિની ધરપકડ કરે અથવા કોઈ ઇમારત, વાહન અથવા સ્થળની તપાસ કરે.

(૩) જે અધિકારીને પેટા–કલમ (૧) હેઠળ વોરંટ સંબોધવામાં આવે છે અને જે અધિકારીએ ધરપકડ અથવા શોધને અધિકૃત કરી છે અથવા જે અધિકારી પેટા–કલમ (૨) હેઠળ આમ અધિકૃત છે તેને કલમ ૪૨ હેઠળ કાર્યરત અધિકારીની તમામ સત્તાઓ હશે.

૪૨.

વોરંટ અથવા અધિકૃતતા વિના પ્રવેશ, શોધ, જપ્તી અને ધરપકડનો અધિકાર.—(૧) કેન્દ્રીય આબકારી, નાર્કોટિક્સ, કસ્ટમ્સ, રેવન્યુ ઇન્ટેલિજન્સ અથવા અર્ધલશ્કરી દળો અથવા સશસ્ત્ર દળો સહિત કેન્દ્ર સરકારના અન્ય કોઈ વિભાગના કેન્દ્રીય આબકારી, કસ્ટમ્સ, રેવન્યુ ઇન્ટેલિજન્સ વિભાગોના કોઈપણ અધિકારી (સિપાઈ, સિપાહી અથવા કોન્સ્ટેબલથી ઉચ્ચ દરજ્જાના અધિકારી) કે જે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા સામાન્ય અથવા વિશેષ આદેશ દ્વારા આ માટે સશક્ત છે, અથવા

મહેસૂલ, ડ્રગ્સ નિયંત્રણ, આબકારી, પોલીસ અથવા રાજ્ય સરકારના અન્ય કોઈ વિભાગના એવા કોઈ અધિકારી (સિપાઈ, સિપાહી અથવા કોન્સ્ટેબલથી ઉચ્ચ દરજ્જાના અધિકારી) કે જે રાજ્ય સરકારના સામાન્ય અથવા વિશેષ આદેશ દ્વારા આ માટે સશક્ત છે, જો તેમની પાસે કોઈ પણ વ્યક્તિ દ્વારા આપવામાં આવેલી અને લેખિતમાં નોંધાયેલી વ્યક્તિગત જાણકારી અથવા માહિતી પરથી એવું માનવાનું કારણ છે કે કોઈ પણ માદક દ્રવ્ય અથવા માદક પદાર્થ અથવા નિયંત્રિત પદાર્થ કે જેના સંબંધમાં આ અધિનિયમ હેઠળ સજાપાત્ર ગુનો કરવામાં આવ્યો હોય અથવા કોઈ દસ્તાવેજ અથવા અન્ય વસ્તુ કે જે આવા ગુનાનો પુરાવો આપી શકે અથવા કોઈ ગેરકાયદેસર રીતે હસ્તગત કરેલી મિલકત અથવા કોઈ દસ્તાવેજ અથવા અન્ય વસ્તુ કે જે આ અધિનિયમના પ્રકરણ V–A હેઠળ જપ્તી અથવા ફ્રીઝિંગ અથવા જપ્તી માટે જવાબદાર હોય તેવી કોઈપણ ગેરકાયદેસર રીતે હસ્તગત કરેલી મિલકત ધરાવવાનો પુરાવો આપી શકે છે, તો તેઓ સૂર્યોદય અને સૂર્યાસ્તની વચ્ચે કોઈપણ મકાન, વાહન અથવા બંધ જગ્યામાં પ્રવેશ કરી શકે છે, શોધ કરી શકે છે અને જરૂરી કાર્યવાહી કરી શકે છે.

((ક) આવી કોઈ ઇમારત, વાહન અથવા સ્થળે પ્રવેશ કરવો અને તેની તપાસ કરવી;

(બી) પ્રતિકારના કિસ્સામાં, કોઈપણ દરવાજો તોડો અને આવા પ્રવેશ માટેના કોઈપણ અવરોધને દૂર કરો;

(સી) આવી દવા અથવા પદાર્થ અને તેના ઉત્પાદનમાં ઉપયોગમાં લેવાતી તમામ સામગ્રી અને અન્ય કોઈપણ વસ્તુ અને કોઈપણ પ્રાણી અથવા વાહન કે જેને તે આ અધિનિયમ હેઠળ જપ્ત કરવા માટે જવાબદાર હોવાનું માને છે અને કોઈપણ દસ્તાવેજ અથવા અન્ય વસ્તુ કે જેને તે માનવાનું કારણ ધરાવે છે તે આ અધિનિયમ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર કોઈપણ ગુનાનો પુરાવો આપી શકે છે અથવા આ અધિનિયમના પ્રકરણ વી. એ. હેઠળ જપ્ત અથવા ફ્રીઝ અથવા જપ્ત કરવા માટે જવાબદાર હોય તેવી કોઈપણ ગેરકાયદેસર રીતે હસ્તગત કરેલી મિલકત ધરાવવાનો પુરાવો આપી શકે છે; અને

(ડી) અટકાયત અને શોધ, અને, જો તે યોગ્ય વિચારે છે, તો આ અધિનિયમ હેઠળ સજાપાત્ર કોઈ પણ ગુનો કર્યો હોવાનું માનવાનું કારણ ધરાવતી કોઈપણ વ્યક્તિની ધરપકડ કરો.

૧ [પરંતુ ઉત્પાદિત દવાઓ અથવા મનોદૈહિક પદાર્થો અથવા આ અધિનિયમ હેઠળ અથવા તે હેઠળ બનાવેલા કોઈપણ નિયમ અથવા આદેશ હેઠળ મંજૂર કરાયેલા નિયંત્રિત પદાર્થોના ઉત્પાદન માટેના લાઇસન્સ ધારકના સંદર્ભમાં, આવી શક્તિનો ઉપયોગ સબ–ઇન્સ્પેક્ટરના હોદ્દાથી નીચે ન હોય તેવા અધિકારી દ્વારા કરવામાં આવશે:વધુમાં પૂરી પાડવામાં આવેલ છે કે] જો આવા અધિકારી પાસે એવું માનવાનું કારણ હોય કે ગુનેગારના ભાગી જવા માટે પુરાવા અથવા સુવિધાને છુપાવવાની તક આપ્યા વિના સર્ચ વોરંટ અથવા અધિકૃતતા મેળવી શકાતી નથી, તો તે તેની માન્યતાના આધારો નોંધ્યા પછી સૂર્યાસ્ત અને સૂર્યોદય વચ્ચે કોઈપણ સમયે આવી ઇમારત, વાહન અથવા બંધ જગ્યાએ પ્રવેશ કરી શકે છે અને તપાસ કરી શકે છે.

(૨) જો કોઈ અધિકારી પેટા–કલમ (૧) હેઠળ લેખિતમાં કોઈ માહિતી લે છે અથવા તેની પરંતુક હેઠળ તેની માન્યતા માટેના

આધારો નોંધે છે, તો તે સિત્તેર કલાકની અંદર તેના તાત્કાલિક સત્તાવાર ઉપરી અધિકારીને તેની એક નકલ મોકલશે.

૪૩. જાહેર સ્થળે જપ્તી અને ધરપકડ કરવાની સત્તા.—કલમ ૪૨ માં ઉલ્લેખિત કોઈપણ વિભાગના કોઈપણ અધિકારી –

((ક) કોઈ પણ જાહેર સ્થળે અથવા પરિવહનમાં, કોઈ પણ માદક દ્રવ્ય અથવા માદક પદાર્થ અથવા નિયંત્રિત પદાર્થ કે જેના સંબંધમાં તેને આ અધિનિયમ હેઠળ દંડનીય ગુનો કરવામાં આવ્યો હોવાનું માનવાનું કારણ છે, તેને જપ્ત કરો અને આવા માદક દ્રવ્ય અથવા પદાર્થ સાથે, આ અધિનિયમ હેઠળ જપ્ત કરવા માટે જવાબદાર કોઈપણ પ્રાણી અથવા વાહન અથવા વસ્તુ, કોઈ પણ દસ્તાવેજ અથવા અન્ય વસ્તુ કે જેના પર તેને વિશ્વાસ કરવાનું કારણ છે તે આ અધિનિયમ હેઠળ દંડનીય ગુનાનો પુરાવો અથવા કોઈ દસ્તાવેજ અથવા અન્ય વસ્તુ કે જે આ અધિનિયમના પ્રકરણ વી. એ. હેઠળ જપ્ત અથવા ફ્રીઝ અથવા જપ્ત કરવા માટે જવાબદાર હોય તેવી કોઈપણ ગેરકાયદેસર રીતે હસ્તગત કરેલી મિલકત ધરાવવાનો પુરાવો રજૂ કરી શકે છે;

(બી) આ અધિનિયમ હેઠળ સજાપાત્ર ગુનો કર્યો હોવાનું માનવાનું કારણ ધરાવતી કોઈપણ વ્યક્તિની અટકાયત અને તપાસ કરવી, અને જો આવી વ્યક્તિ પાસે કોઈ માદક દ્રવ્યો અથવા માદક પદાર્થ અથવા નિયંત્રિત પદાર્થ હોય અને તેનો કબજો ગેરકાયદેસર હોવાનું જણાય, તો તેની અને તેની કંપનીમાં અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિની ધરપકડ કરો.

સ્પષ્ટીકરણ.—આ વિભાગના હેતુઓ માટે, "જાહેર સ્થળ" શબ્દસમૂહમાં કોઈપણ જાહેર વાહન, હોટલ, દુકાન અથવા અન્ય સ્થળનો સમાવેશ થાય છે જેનો ઉપયોગ લોકો દ્વારા કરવામાં આવે છે અથવા તેમના માટે સુલભ કરવા માટે ખુલ્લું હોય છે.

૪૯.

વાહનને રોકવાની અને શોધવાની શક્તિ.—કલમ ૪૨ હેઠળ અધિકૃત કોઈ પણ અધિકારી, જો તેઓને એવું માનવાનું કારણ હોય કે કોઈ પ્રાણી અથવા વાહનનો ઉપયોગ કોઈ માદક દ્રવ્ય અથવા મનોદ્રોહી પદાર્થ (અથવા નિયંત્રિત પદાર્થ)ના

ગેરકાયદેસર પરિવહન માટે કરવામાં આવી રહ્યો છે, થઈ રહ્યો છે અથવા થવાનો છે, અને તેમને શંકા છે કે આ અધિનિયમની કોઈ જોગવાઈનું ઉલ્લંઘન થયું છે, થઈ રહ્યું છે અથવા થવાનું છે, તો તેઓ તે પ્રાણી અથવા વાહનને રોકી શકે છે, અને વિમાનના કિસ્સામાં, તેને ઉતરવા માટે દબાણ કરી શકે છે, અને પછી...

(એ) વાહન અથવા તેના ભાગની શોધ કરવી અને શોધ કરવી;

(બી) પ્રાણી પર અથવા વાહનમાં કોઈપણ માલની તપાસ અને શોધ;

(સી) જો પ્રાણી અથવા વાહનને રોકવું જરૂરી બને, તો તે તેને રોકવા માટે તમામ કાયદેસર માધ્યમોનો ઉપયોગ કરી શકે છે, અને જો આવા માધ્યમો નિષ્ફળ જાય, તો પ્રાણી અથવા વાહન પર ગોળીબાર કરી શકાય છે.

૫૦. એવી શરતો કે જેના હેઠળ વ્યક્તિઓની શોધ હાથ ધરવામાં આવશે.— (૧) જ્યારે કલમ ૪૨ હેઠળ વિધિવત અધિકૃત કોઈ અધિકારી કલમ ૪૧, કલમ ૪૨ અથવા કલમ ૪૩ની જોગવાઈઓ હેઠળ કોઈ વ્યક્તિની શોધ કરવા જઈ રહ્યો હોય, ત્યારે તે, જો આવી વ્યક્તિ આમ ઈચ્છે તો, આવી વ્યક્તિને બિનજરૂરી વિલંબ કર્યા વિના કલમ ૪૨માં ઉલ્લેખિત કોઈપણ વિભાગના નજીકના રાજપત્રિત અધિકારી પાસે અથવા નજીકના મેજિસ્ટ્રેટ પાસે લઈ જશે.

(૨)

જો કોઈ વ્યક્તિ પોલીસ અધિકારીને કહે કે તે રાજપત્રિત અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટની હાજરીમાં પોતાની શોધ કરાવવા માંગે છે, તો પોલીસ અધિકારીએ તે વ્યક્તિને નજીકના રાજપત્રિત અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટ પાસે લઈ જવો પડશે. રાજપત્રિત અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટ નક્કી કરશે કે શોધ કરવી જોઈએ કે નહીં. જો તેઓને લાગે કે શોધનું કોઈ કારણ નથી, તો તેઓ વ્યક્તિને છોડી દેશે.

(૪) સ્ત્રી સિવાય કોઈ પણ સ્ત્રીની શોધ કરવામાં આવશે નહીં.(૫) જ્યારે કલમ ૪૨ હેઠળ વિધિવત અધિકૃત અધિકારીને એવું માનવાનું કારણ હોય કે કોઈ પણ માદક દ્રવ્ય અથવા માદક પદાર્થ, અથવા નિયંત્રિત પદાર્થ અથવા વસ્તુ અથવા દસ્તાવેજ સાથે વિદાય લેતી વ્યક્તિની તપાસ કરવાની સંભાવના વિના વ્યક્તિને નજીકના રાજપત્રિત અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટ પાસે તપાસ માટે લઈ જવું શક્ય નથી, ત્યારે તે આવી વ્યક્તિને નજીકના રાજપત્રિત અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટ પાસે લઈ જવાને બદલે, ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૯૭૩ (૧૯૭૪નો ૨) ની કલમ ૧૦૦ હેઠળ જોગવાઈ મુજબ વ્યક્તિની શોધ માટે આગળ વધી શકે છે.(૬) પેટા–કલમ (૫) હેઠળ તપાસ હાથ ધરવામાં આવે તે પછી, અધિકારી એવી માન્યતાના કારણો નોંધશે કે જેના કારણે આવી તપાસની જરૂર પડી અને સિત્તેર કલાકની અંદર તેની એક નકલ તેના તાત્કાલિક અધિકારી ઉપરી અધિકારીને મોકલશે.

૫૧. ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૯૭૩ની જોગવાઈઓ વોરંટ, ધરપકડ, દરોડા અને જપ્તી પર લાગુ થાય છે.—દંડ પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૩ (૧૯૭૪નો ૨) ની જોગવાઈઓ, જ્યાં

સુધી તે આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ સાથે અસંગત ન હોય ત્યાં સુધી, આ અધિનિયમ હેઠળ જારી કરાયેલા તમામ વોરંટ અને ધરપકડ, દરોડા અને જપ્તી પર લાગુ થશે.

૫૨. ધરપકડ કરાયેલ વ્યક્તિઓનો નિકાલ અને ચીજવસ્તુઓ જપ્ત કરવામાં આવી.— (૧) કલમ ૪૧, કલમ ૪૨, કલમ ૪૩ અથવા કલમ ૪૪ હેઠળ વ્યક્તિની ધરપકડ કરનાર કોઈપણ અધિકારી, શક્ય તેટલી વહેલી તકે, તેને આવી ધરપકડ માટેના આધારોની જાણ કરશે.(૨) કલમ ૪૧ની પેટા–કલમ (૧) હેઠળ જારી કરાયેલા વોરંટ હેઠળ ધરપકડ કરાયેલ દરેક વ્યક્તિ અને જપ્ત કરાયેલ વસ્તુને બિનજરૂરી વિલંબ કર્યા વિના મેજિસ્ટ્રેટને મોકલવામાં આવશે, જેમના દ્વારા વોરંટ જારી કરવામાં આવ્યું હતું.

(૩) કલમ ૪૧, કલમ ૪૨, કલમ ૪૩ અથવા કલમ ૪૪ની પેટા–કલમ (૨) હેઠળ ધરપકડ કરાયેલી અને જપ્ત કરાયેલી દરેક વ્યક્તિને બિનજરૂરી વિલંબ કર્યા વિના –

((ક) નજીકના પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી, અથવા

(બી) કલમ ૫૩ હેઠળ સશક્ત અધિકારી.

(૪) પેટા–કલમ (૨) અથવા પેટા–કલમ (૩) હેઠળ કોઈ વ્યક્તિ અથવા વસ્તુ જેને મોકલવામાં આવે છે તે સત્તાધિકારી અથવા અધિકારી, તમામ અનુકૂળ પ્રેષણ સાથે, આવી વ્યક્તિ અથવા વસ્તુના કાયદા અનુસાર નિકાલ માટે જરૂરી હોય તેવા પગલાં લેશે.

૫૩. પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીની સત્તાઓ સાથે ચોક્કસ વિભાગોના અધિકારીઓને રોકાણ કરવાની સત્તા.— (૧) કેન્દ્ર સરકાર, રાજ્ય સરકાર સાથે પરામર્શ કર્યા પછી, સત્તાવાર રાજપત્રમાં પ્રકાશિત સૂચના દ્વારા, કેન્દ્રીય આબકારી, નાર્કોટિક્સ, કસ્ટમ્સ, રેવન્યુ ઇન્ટેલિજન્સ વિભાગના કોઈપણ અધિકારીને [અથવા અર્ધલશ્કરી દળો અથવા સશસ્ત્ર દળો સહિત કેન્દ્ર સરકારના કોઈપણ અન્ય વિભાગ] અથવા આવા અધિકારીઓના કોઈપણ વર્ગને આ અધિનિયમ હેઠળના ગુનાઓની તપાસ માટે પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીની સત્તા સાથે રોકાણ કરી શકે છે.

(૨) રાજ્ય સરકાર, સત્તાવાર રાજપત્રમાં પ્રકાશિત સૂચના દ્વારા, ડ્રગ્સ નિયંત્રણ, મહેસૂલ અથવા આબકારી વિભાગના કોઈપણ અધિકારી [અથવા અન્ય કોઈપણ વિભાગ] અથવા આવા અધિકારીઓના કોઈપણ વર્ગને આ અધિનિયમ હેઠળના ગુનાઓની તપાસ માટે પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીની સત્તા સાથે રોકાણ કરી શકે છે.

૫૪. ગેરકાયદેસર ચીજવસ્તુઓના કબજામાંથી ધારણા.—આ અધિનિયમ હેઠળના મુકદ્દમામાં, જ્યાં સુધી તેનાથી વિપરીત સાબિત ન થાય ત્યાં સુધી એવી ધારણા કરી શકાય છે કે આરોપીએ આ અધિનિયમ હેઠળ આ સંબંધમાં ગુનો કર્યો છે –

((ક) કોઈ પણ માદક દ્રવ્ય અથવા મનોદૈહિક પદાર્થ અથવા નિયંત્રિત પદાર્થ;

(બી) તેમણે જે જમીન પર ખેતી કરી હોય તે કોઈપણ જમીન પર ઊગતા અફીણના ખસખસ, ગાંજાનો છોડ અથવા કોકા છોડ;

((ગ) કોઈ પણ માદક દ્રવ્ય અથવા માદક પદાર્થ અથવા નિયંત્રિત પદાર્થના ઉત્પાદન માટે ખાસ રચાયેલ કોઈપણ ઉપકરણ અથવા ખાસ અપનાવવામાં આવેલા વાસણોનો સમૂહ; અથવા

((ઘ) એવી કોઈ પણ સામગ્રી કે જે માદક દ્રવ્ય અથવા માદક દ્રવ્ય અથવા નિયંત્રિત પદાર્થના ઉત્પાદન માટે કોઈ પ્રક્રિયામાંથી પસાર થઈ હોય, અથવા એવી કોઈ પણ સામગ્રીના અવશેષો કે જેમાંથી કોઈ માદક દ્રવ્ય અથવા માદક દ્રવ્ય અથવા નિયંત્રિત પદાર્થનું ઉત્પાદન કરવામાં આવ્યું હોય, જેના કબજા માટે તે સંતોષકારક રીતે જવાબદાર નથી.

૫૫. જપ્ત કરેલી અને પહોંચાડવામાં આવેલી ચીજવસ્તુઓનો હવાલો પોલીસ સંભાળશે.—પોલીસ સ્ટેશનનો પ્રભારી અધિકારી મેજિસ્ટ્રેટના આદેશ સુધી, તે પોલીસ સ્ટેશનના સ્થાનિક વિસ્તારની અંદર આ અધિનિયમ હેઠળ જપ્ત કરવામાં આવેલી અને તેને પહોંચાડી શકાય તેવી તમામ ચીજવસ્તુઓનો હવાલો સંભાળશે અને તેને સુરક્ષિત કસ્ટડીમાં

રાખશે, અને જે પણ અધિકારી આવી ચીજવસ્તુઓ સાથે પોલીસ સ્ટેશનમાં આવી શકે છે અથવા જે આ હેતુ માટે પ્રતિનિયુક્ત થઈ શકે છે, તેને આવી ચીજવસ્તુઓ પર પોતાની સીલ લગાવવાની અથવા તેમાંથી નમૂના લેવાની મંજૂરી આપશે અને આ રીતે લેવામાં આવેલા તમામ નમૂનાઓ પણ પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીની સીલ સાથે સીલ કરવામાં આવશે.

૫૭. ધરપકડ અને જપ્તીનો અહેવાલ.—જ્યારે પણ કોઈ વ્યક્તિ આ અધિનિયમ હેઠળ કોઈ ધરપકડ અથવા જપ્તી કરે છે, ત્યારે તે આવી ધરપકડ અથવા જપ્તી પછીના અડતાલીસ કલાકની અંદર, તેની તાત્કાલિક સત્તાવાર ઉપરી અધિકારીને આવી ધરપકડ અથવા જપ્તીની તમામ વિગતોની સંપૂર્ણ જાણ કરશે.

૫૭એ. સૂચિત અધિકારી દ્વારા ધરપકડ કરાયેલ વ્યક્તિની મિલકત જપ્ત કરવાનો અહેવાલ.—જ્યારે પણ કલમ ૫૩ હેઠળ સૂચિત કોઈ અધિકારી આ અધિનિયમ હેઠળ ધરપકડ અથવા જપ્તી કરે છે, અને આવી ધરપકડ અથવા જપ્તીના કિસ્સામાં

સામેલ કોઈપણ વ્યક્તિને પ્રકરણ વી. એ. ની જોગવાઈઓ લાગુ પડે છે, ત્યારે અધિકારી ધરપકડ અથવા જપ્તીના નેવું દિવસની અંદર આવા વ્યક્તિની ગેરકાયદેસર રીતે હસ્તગત કરેલી મિલકતોનો અહેવાલ અધિકારક્ષેત્રના સક્ષમ અધિકારીને આપશે." ૯.૩.૧ એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની કલમ ૬૭ કલમ ૪૨ માં ઉલ્લેખિત કોઈપણ અધિકારીને કોઈ પણ તપાસ દરમિયાન એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની જોગવાઈઓ અથવા તેના હેઠળ બનાવેલા કોઈ નિયમ અથવા આદેશનું ઉલ્લંઘન થયું છે કે કેમ તે અંગે પોતાને સંતોષ કરવાના હેતુથી કોઈપણ વ્યક્તિ પાસેથી માહિતી માંગવા માટે અધિકૃત કરે છે/પરવાનગી આપે છે.એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની કલમ ૬૮ એવી જોગવાઈ કરે છે કે એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની કોઈપણ જોગવાઈ અથવા તે હેઠળ બનાવેલા કોઈપણ નિયમ અથવા આદેશ હેઠળ તેમનામાં નિહિત સત્તાઓનો ઉપયોગ કરતા કોઈ પણ અધિકારીને તે કહેવાની ફરજ પાડવામાં આવશે નહીં કે તેમને કોઈ પણ ગુનાના કૃત્ય વિશે કોઈ માહિતી ક્યાંથી મળી હતી.

૯.૩.૨

ઉપરોક્ત યોજના અને એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમની જોગવાઈઓ પરથી એવું લાગે છે કે એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમ પોતે જ સંપૂર્ણ સંહિતા છે. કલમ 41(1) મુજબ, મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ અથવા પ્રથમ વર્ગના મેજિસ્ટ્રેટ, અથવા રાજ્ય સરકાર દ્વારા વિશેષ સત્તા આપવામાં આવેલા બીજા વર્ગના કોઈપણ મેજિસ્ટ્રેટને એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમ હેઠળ કોઈ ગુનો થયો હોવાનો કારણસભર સંકેત હોય, તો તે ધરપકડ માટે અથવા તપાસ માટે વોરંટ જારી કરી શકે છે, ભલે તે દિવસ હોય કે રાત્રિ. કલમ 41(2) હેઠળ, કેન્દ્ર સરકારના આબકારી વિભાગના રાજપત્રિત અધિકારીઓ કે જે ખાસ અથવા સામાન્ય આદેશ હેઠળ સત્તા ધરાવે છે, મહેસૂલ વિભાગના અધિકારીઓ, અથવા રાજ્ય સરકારના અન્ય વિભાગોના અધિકારીઓ (જેમને સામાન્ય કે વિશેષ આદેશથી સત્તા આપવામાં આવી હોય) કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી પરથી, જો તે જાણકારી વિશ્વસનીય હોય અને તે લેખિતમાં લેવામાં આવે, તો તે અધિકારીઓ સત્તાવારપણે કોઈ વ્યક્તિની ધરપકડ કરવા, મકાન, વાહન, અથવા સ્થળની તલાશી લેવાની સત્તા ધરાવે છે. આ આદેશ અને કાર્યવાહી, દિવસ કે રાત્રિના કોઈપણ સમયે થઈ શકે છે અને તેને નિયત અધિકારી દ્વારા અમલમાં મૂકવામાં આવે છે.

૯.૩.૩ કલમ ૪૨ મુજબ, કેન્દ્રીય આબકારી વિભાગના કોઈપણ અધિકારી.કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા સામાન્ય અથવા વિશેષ આદેશ દ્વારા અથવા રાજ્ય સરકારના સામાન્ય અથવા વિશેષ આદેશ દ્વારા રાજ્ય સરકારના મહેસૂલ, દવાઓ, કોઈપણ દરવાજા અને આવા પ્રવેશમાં કોઈપણ અવરોધ દૂર કરો; આવી દવા અથવા પદાર્થ અને તેના ઉત્પાદનમાં ઉપયોગમાં લેવાતી તમામ સામગ્રી અને કોઈપણ અન્ય વસ્તુ અને કોઈપણ પ્રાણી અથવા વાહન કે જેને તે આ અધિનિયમ હેઠળ જપ્ત કરવા માટે જવાબદાર હોવાનું માનવાનું કારણ ધરાવે છે તેને જપ્ત કરો અને કોઈપણ દસ્તાવેજ અથવા અન્ય વસ્તુ કે જેને તે માનવાનું કારણ ધરાવે છે તે આ અધિનિયમ હેઠળ દંડનીય કોઈપણ ગુનાનો પુરાવો આપી શકે છે અથવા આ અધિનિયમના પ્રકરણ વી. એ. હેઠળ જપ્ત અથવા ફ્રીઝ અથવા જપ્ત કરવા માટે જવાબદાર કોઈપણ ગેરકાયદેસર રીતે હસ્તગત કરેલી મિલકત ધરાવવાનો પુરાવો આપી શકે છે; અને અટકાયત અને તપાસ કરી શકે છે, અને જો તે યોગ્ય લાગે તો કોઈપણ વ્યક્તિની ધરપકડ કરી શકે છે જેને તેણે કોઈ ગુનો કર્યો હોવાનું માનવાનું કારણ છે. આ કાયદા હેઠળ દંડનીય.

૯.૩.૪ કલમ ૪૨ની પેટા–કલમ ૨ મુજબ, આવા અધિકારીએ પેટા–કલમ ૧ હેઠળ લેખિતમાં લેવામાં આવેલી માહિતીની નકલ અથવા તેના વિશ્વાસના આધારો ૭૨ કલાકની અંદર તેના તાત્કાલિક અધિકારી ઉપરી અધિકારીને મોકલવા પડે છે.

૯.૩.૫ એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ હેઠળ જ આંતરિક સલામતી પૂરી પાડવામાં આવે છે, જેમ કે, કલમ ૫૦ અને ૫૨.એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની કલમ ૫૦ એવી જોગવાઈ કરે છે કે જ્યારે કલમ ૪૨ હેઠળ વિધિવત અધિકૃત કોઈ અધિકારી કલમ ૪૧,૪૨ અથવા ૪૩ની જોગવાઈઓ હેઠળ કોઈ વ્યક્તિની શોધ કરવા જઈ રહ્યો હોય, ત્યારે તે કલમ ૪૨માં ઉલ્લેખિત કોઈપણ વિભાગના રાજપત્રિત અધિકારીની હાજરીમાં અથવા નજીકના મેજિસ્ટ્રેટને તપાસ કરવા માટે વ્યક્તિને જાણ કરશે અને જો આવી વ્યક્તિ ઈચ્છે તો તે આવી વ્યક્તિને બિનજરૂરી વિલંબ કર્યા વિના કલમ ૫૦ની પેટા–કલમ ૧માં ઉલ્લેખિત નજીકના રાજપત્રિત અધિકારી પાસે લઈ જશે.કલમ ૫૦ની પેટા–કલમ ૫ મુજબ, જ્યારે કલમ ૪૨ હેઠળ વિધિવત અધિકૃત અધિકારીને એવું માનવાનું કારણ હોય કે વ્યક્તિને નજીકના ગેઝેટેડ અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટ પાસે કોઈ પણ માદક દ્રવ્યો અથવા માદક દ્રવ્યો, અથવા નિયંત્રિત પદાર્થ અથવા વસ્તુ અથવા દસ્તાવેજ સાથે છૂટા થવાની સંભાવના વિના તપાસ માટે લઈ જવું

શક્ય નથી, ત્યારે તે આવી વ્યક્તિને નજીકના ગેઝેટેડ અધિકારી અથવા મેજિસ્ટ્રેટ પાસે લઈ જવાને બદલે, ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૯૭૩ની કલમ ૧૦૦ હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવેલ વ્યક્તિની શોધ માટે આગળ વધી શકે છે.કલમ ૫૦ની પેટા–કલમ ૬ એવી જોગવાઈ કરે છે કે પેટા–કલમ (૫) હેઠળ તપાસ હાથ ધરવામાં આવે તે પછી, અધિકારી એવી માન્યતાના કારણો નોંધશે કે જેના કારણે આવી તપાસની જરૂર પડી અને સિત્તેર કલાકની અંદર તેની એક નકલ તેના તાત્કાલિક અધિકારી ઉપરી અધિકારીને મોકલશે.

૯.૩.૬ એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની કલમ ૫૨ આદેશ આપે છે કે કલમ ૪૧,૪૨,૪૩ અથવા ૪૪ હેઠળ વ્યક્તિની ધરપકડ કરનાર કોઈપણ અધિકારીએ ધરપકડ કરાયેલ વ્યક્તિને આવી ધરપકડ માટેના આધારોની જાણ કરવી.કલમ ૫૨ની પેટા–કલમ ૨ વધુમાં જોગવાઈ કરે છે કે કલમ ૪૧ની પેટા–કલમ ૧ હેઠળ જારી કરાયેલા વોરંટ હેઠળ ધરપકડ કરાયેલ દરેક વ્યક્તિ અને જપ્ત કરાયેલ વસ્તુને બિનજરૂરી વિલંબ કર્યા વિના મેજિસ્ટ્રેટને મોકલવામાં આવશે, જેમના દ્વારા વોરંટ જારી કરવામાં આવ્યું હતું.કલમ ૫૨ની પેટા–કલમ ૩ મુજબ, કલમ ૪૧,૪૨,૪૩ અથવા ૪૪ની પેટા–કલમ ૨ હેઠળ ધરપકડ કરાયેલી અને જપ્ત કરાયેલી દરેક વ્યક્તિને

બિનજરૂરી વિલંબ કર્યા વિના નજીકના પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી અથવા કલમ ૫૩ હેઠળ સશક્ત અધિકારીને મોકલવામાં આવશે.

તે પછી પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી દ્વારા તપાસ હાથ ધરવામાં આવશે.

૯.૩.૭ એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની કલમ ૫૧ મુજબ, એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની જોગવાઈઓ લાગુ થશે, કારણ કે તે એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની જોગવાઈઓ સાથે અસંગત નથી, એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ હેઠળ જારી કરાયેલા તમામ વોરંટ અને ધરપકડ, દરોડા અને જપ્તી માટે લાગુ થશે. તેથી, કલમ ૫૨ સુધી, સત્તાઓ કલમ ૪૧,૪૨ અથવા ૪૩ હેઠળ યોગ્ય રીતે અધિકૃત અધિકારીઓ પાસે નિહિત છે અને ત્યારબાદ જ્યાં સુધી તપાસની વાત છે, તે પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી દ્વારા હાથ ધરવામાં આવે છે.

૯.૩.૮ એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની કલમ ૫૩ એવી જોગવાઈ કરે છે કે કેન્દ્ર સરકાર, રાજ્ય સરકાર સાથે પરામર્શ કર્યા પછી,

સત્તાવાર રાજપત્રમાં પ્રકાશિત સૂચના દ્વારા, કેન્દ્રીય આબકારી, નાર્કોટિક્સ, કસ્ટમ્સ, રેવન્યુ ઇન્ટેલિજન્સ વિભાગના કોઈપણ અધિકારીને અથવા અર્ધ–લશ્કરી દળો અથવા સશસ્ત્ર દળો સહિત કેન્દ્ર સરકારના કોઈપણ અન્ય વિભાગ અથવા આવા અધિકારીઓના કોઈપણ વર્ગને એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ હેઠળ ગુનાઓની તપાસ માટે પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીની સત્તાઓ સાથે રોકાણ કરી શકે છે. કલમ ૫૩ની પેટા–કલમ ૨ વધુમાં જોગવાઈ કરે છે કે રાજ્ય સરકાર, સત્તાવાર રાજપત્રમાં પ્રકાશિત સૂચના દ્વારા, ડ્રગ્સ નિયંત્રણ, મહેસૂલ અથવા આબકારી વિભાગના કોઈપણ અધિકારી અથવા અન્ય કોઈ વિભાગ અથવા આવા અધિકારીઓના કોઈપણ વર્ગને એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ હેઠળના ગુનાઓની તપાસ માટે પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીની સત્તાઓ સાથે રોકાણ કરી શકે છે. તેથી, કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકાર દ્વારા અધિકૃત અન્ય વ્યક્તિઓ ગુનાઓની તપાસ માટે પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી હોઈ શકે છે.

કલમ ૫૩ એવું નથી કહેતી કે એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ હેઠળ ગુનાઓની તપાસ માટે પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીની સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે અધિકૃત એવા તમામ અધિકારીઓ

એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની કલમ ૪૧,૪૨,૪૩ અને ૪૪ હેઠળ અધિકૃત અધિકારીઓ સિવાયના હશે. એવું લાગે છે કે વિધાનસભાએ તેના વિવેકબુદ્ધિથી ક્યારેય એવું વિચાર્યું નથી કે કલમ ૪૧,૪૨,૪૩ અને ૪૪ હેઠળ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવા માટે અધિકૃત અધિકારીઓ એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ હેઠળ ગુનાઓની તપાસ માટે પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી ન હોઈ શકે.

૯.૪ તપાસમાં તપાસ અને જપ્તીનો પણ સમાવેશ થાય છે.જેમ કે તપાસ પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી દ્વારા હાથ ધરવામાં આવે છે અને અન્ય કોઈ નહીં અને તેથી હેતુપૂર્વક કલમ ૫૩ કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકારને, જે પણ કેસ હોય તે રીતે, ડ્રગ્સ નિયંત્રણ, મહેસૂલ અથવા આબકારી વિભાગના કોઈપણ અધિકારીને અથવા અન્ય કોઈ વિભાગ અથવા આવા અધિકારીઓના કોઈપણ વર્ગને એનડીપીએસ અધિનિયમ હેઠળ ગુનાઓની તપાસ માટે પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીની સત્તાઓ સાથે રોકાણ કરવા માટે અધિકૃત કરે છે.

કલમ ૪૨ કલમ ૪૨ માં ઉલ્લેખિત કોઈપણ અધિકારીને વોરંટ અથવા અધિકૃતતા વિના પ્રવેશ, તપાસ, જપ્તી અને ધરપકડ કરવાની સત્તા પ્રદાન કરે છે, જેમાં મહેસૂલ, ડ્રગ્સ નિયંત્રણ, આબકારી, પોલીસ અથવા રાજ્ય સરકાર અથવા કેન્દ્ર સરકારના અન્ય કોઈ વિભાગના અધિકારીનો સમાવેશ થાય છે, અને અહીં ઉપર અવલોકન કર્યા મુજબ, કલમ ૫૩ કેન્દ્ર સરકારને કેન્દ્રીય આબકારી, નાર્કોટિક્સ, કસ્ટમ્સ, મહેસૂલ ગુપ્ત માહિતી વિભાગ અથવા કેન્દ્ર સરકારના અન્ય કોઈ વિભાગના કોઈપણ અધિકારીને રોકાણ કરવા માટે અધિકૃત કરે છે.અથવા તપાસ માટે પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીની સત્તા ધરાવતા આવા અધિકારીઓનો કોઈપણ વર્ગ.આવી જ સત્તાઓ રાજ્ય સરકાર પાસે છે.કલમ ૪૨ અને ૫૩માં એકમાત્ર ફેરફાર એ છે કે કલમ ૪૨માં "પોલીસ" શબ્દ છે, જો કે કલમ ૫૩માં "પોલીસ" શબ્દ નથી.પોલીસ માટે એક સ્પષ્ટ કારણ છે કે આવી જરૂરિયાતની બાંહેધરી આપવામાં આવતી નથી કારણ કે તે હંમેશા સી. આર. હેઠળ વ્યાખ્યાયિત "પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી" ની વ્યાખ્યા અનુસાર પોલીસ સ્ટેશનનો પ્રભારી અધિકારી હોઈ શકે છે. પી. સી. ૯.૫ તેથી, એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ ખાસ કરીને માહિતી આપનાર/ફરિયાદીને એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ હેઠળના ગુનાઓની તપાસ માટે તપાસકર્તા અને પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી

અધિકારી બનવા પર પ્રતિબંધ મૂકતો નથી. તેનાથી વિપરીત, અહીં ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ તે મંજૂરી આપે છે.તેનાથી વિપરીત દ્રષ્ટિકોણ અપનાવવો એ કલમ ૫૩ અને એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની સંબંધિત જોગવાઈઓમાં સુધારો કરવો અને/અથવા એવું કંઈક ઉમેરવું જે ત્યાં નથી, જે સ્વીકાર્ય નથી.

૧૦. હવે જ્યાં સુધી આરોપી વતી રજૂઆતની વાત છે કે જ્યાં સુધી એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની વાત છે, તે કલમ ૩૫ અને ૫૪ હેઠળ પુરાવાનો ઊલટો બોજોપુરાવાનો ઊલટો બોજો ધરાવે છે અને તેથી જો તે માહિતી આપનાર કે જેણે પોતે આરોપી પાસેથી વાંધાજનક સામગ્રી જપ્ત કરી છે અને ત્યારબાદ તે પોતે કેસની તપાસ કરે છે, તો તેના મનમાં એવી આશંકાની તમામ શક્યતાઓ રહેશે કે તેણે આરોપ લગાવ્યો હતો કે નિષ્પક્ષ તપાસ થશે નહીં અને સંબંધિત અધિકારી પોતાનું નિવેદન/જપ્તી સાબિત કરવાનો પ્રયાસ કરશે અને તેથી ભારતના બંધારણની કલમ ૨૧ હેઠળ સ્થાપિત "નિષ્પક્ષ તપાસ" નો ઇનકાર કરવામાં આવશે. તેમણે નોંધ્યું હતું કે સંબંધિત માહિતી આપનાર દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલી તપાસ નિષ્પક્ષ હતી કે નહીં તે હંમેશા સુનાવણીના સમયે નક્કી કરવામાં આવે છે.સંબંધિત માહિતી આપનાર/તપાસકર્તાને સાક્ષી તરીકે

ટાંકવામાં આવશે અને તેની હંમેશા ઉલટતપાસ કરવામાં આવશે.એવા કિસ્સાઓ હોઈ શકે છે કે જેમાં ફરિયાદી પક્ષનો કેસ પણ માત્ર માહિતી આપનાર/માહિતી આપનાર–કમ–તપાસકર્તાની જુબાની પર આધારિત ન હોય પરંતુ કેટલાક સ્વતંત્ર સાક્ષીઓ અને/અથવા તો અન્ય પોલીસ સાક્ષીઓ પણ હોઈ શકે છે.આ અદાલતે નિર્ણયોની શ્રેણીમાં જણાવ્યા મુજબ, પોલીસ કર્મચારીઓની જુબાનીને અન્ય કોઈપણ સાક્ષીની જુબાની જેવી જ રીતે ગણવામાં આવશે અને સ્વતંત્ર સાક્ષીઓ દ્વારા સમર્થન વિના તેની જુબાની પર વિશ્વાસ કરી શકાતો નથી તેવું કોઈ કાયદાકીય સિદ્ધાંત નથી.[જુઓ કરમજીત સિંહ વિરુદ્ધ રાજ્ય (દિલ્હી વહીવટીતંત્ર) (૨૦૦૩) ૫ એસસીસી ૨૯૧].દેવેન્દ્ર પાલ સિંહ વિરુદ્ધ રાજ્ય (એન. સી. ટી. દિલ્હી) (૨૦૦૨) ૫ એસ. સી. સી. ૨૩૪ના કેસમાં આ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું અને ચુકાદો આપ્યો હતો તેમ, કોઈ વ્યક્તિ પ્રામાણિકપણે કામ કરે છે તેવી ધારણા અન્ય વ્યક્તિઓની જેમ પોલીસ અધિકારીની તરફેણમાં પણ લાગુ પડે છે, અને તેના માટે સારા આધારો વિના તેના પર અવિશ્વાસ અને શંકા કરવી એ ન્યાયિક અભિગમ નથી.

૧૦.૧ આ તબક્કે, ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૪ના ઉદાહરણ (ઇ) નો સંદર્ભ આપી શકાય છે. ઉપરોક્ત જોગવાઈ અનુસાર, કાયદામાં જો કોઈ સત્તાવાર કાર્ય કરવામાં આવ્યું હોવાનું સાબિત થયું હોય, તો તે નિયમિત રીતે કરવામાં આવ્યું હોવાનું માનવામાં આવશે.સરકારી અધિકારીઓને તેમની પ્રામાણિકતા સાથે અથવા તેમની સત્તાની મર્યાદામાં કામ ન કરવાના વિરુદ્ધમાં કોઈ પુરાવા ન હોય તો શ્રેય આપવો જોઈએ.તેથી, માત્ર એટલા માટે કે ફરિયાદીએ તપાસ હાથ ધરી હતી જે સમગ્ર ફરિયાદી પક્ષના સંસ્કરણ પર શંકા કરવા માટે પૂરતી નહીં હોય અને એવું માને છે કે તે જ ફરિયાદી પક્ષને સંવેદનશીલ બનાવે છે.આ બાબતને કોઈ પણ સાર્વત્રિક સામાન્યીકરણ વિના કેસ–ટુ–કેસ આધારે નક્કી કરવા માટે છોડી દેવી પડશે.

૧૦.૨ આ તબક્કે, એ નોંધવું જરૂરી છે કે એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની કલમ ૪૨,૪૩ અથવા ૪૪ હેઠળ સશક્ત કોઈ પણ વ્યક્તિ ઉશ્કેરણીજનક અથવા દુર્ભાવનાપૂર્ણ રીતે કાર્ય કરે છે તેવા કિસ્સાઓમાં, કાયદાએ પોતે જ કલમ ૫૮ મુજબ સજાની જોગવાઈ કરી છે અને તે કલમ ૫૮ હેઠળનો ગુનો છે જે એક સંજ્ઞેય ગુનો છે અને આવા ગુનાની તપાસ "પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી"

દ્વારા કરવી જરૂરી છે, જે કલમ ૪૨,૪૩ અથવા ૪૪ હેઠળ પ્રવેશ, તપાસ, જપ્તી અથવા ધરપકડના અધિકારનો ઉપયોગ કરનાર અધિકારી સિવાયના અન્ય અધિકારી દ્વારા કરવામાં આવે છે, કારણ કે સ્વાભાવિક રીતે આવા કેસમાં તે સૂચિત આરોપી હશે અને તેથી તેને મંજૂરી આપી શકાતી નથી. તપાસ કરવી અને પોતાના કેસમાં ન્યાયાધીશ બનવું.જો કે, જ્યાં સુધી એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ હેઠળ ગુના માટે આરોપી સામેની તપાસની વાત છે, તે જ સામ્યતા અહીં ઉપર જણાવેલા કારણોસર લાગુ ન થઈ શકે.

૧૦.૩

મોહનલાલ કેસના સંદર્ભમાં (ઉપરોક્ત), પેરા 13 માં આ અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલા અવલોકન અનુસાર, જ્યાં પુરાવાના વિપરીત બોજની પ્રકૃતિ છે, ત્યાં ફરિયાદી પક્ષની જવાબદારી રહે છે કે તે પ્રાથમિક રીતે સાબિત કરે કે તપાસ નિષ્પક્ષ અને ન્યાયી હતી અને એવી કોઈ પરિસ્થિતિ ન હતી જે તેની સત્યતા પર શંકા ઉઠાવે. આ સાથે, આ નોંધવું જરૂરી છે કે એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમ હેઠળની ધારણાઓ, ખાસ કરીને કલમ 35 અને 54 અનુસાર, આરોપીની વિરુદ્ધ છે. આના અર્થમાં, પુરાવાના વિપરીત ભારણના કિસ્સાઓમાં, ફરિયાદી પક્ષ પર હજૂઆતી ભારણ છે જેનો સંતોષ

કર્યા પછી જ આ ધારણાઓ લાગુ થઈ શકે છે. આ તબક્કે, એ સમજવું પણ મહત્વનું છે કે રિવર્સ બોજ (વિપરીત ભારણ) માત્ર એન.ડી.પી.એસ. અધિનિયમ અને ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ જેવા ખાસ કાયદાઓ માટે જ લાગુ થતો નથી, પરંતુ તે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ 304–બી (દહેજ મૃત્યુ) માટે પણ લાગુ પડે છે. આ ઉપરાંત, આ તમામ પ્રકારના ગુનાઓની તપાસ Cr.P.C (ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ) ની જોગવાઈઓ મુજબ કરવામાં આવે છે. પરિણામે, માહિતી આપનારને (અધિકારીએ) કલમ 157 Cr.P.C હેઠળ તપાસ માટે અધિકાર પ્રાપ્ત છે અને તે ગુનાઓની તપાસ શરૂ કરી શકે છે.

૧૧. તેથી, માહિતી આપનારની વિશ્વસનીયતા પર શંકા કરવાનું કોઈ કારણ નથી અને માહિતી આપનારએ કેસની તપાસ કરી છે તે આધાર પર જ ફરિયાદી પક્ષના સમગ્ર કેસ પર શંકા કરવાનું કોઈ કારણ નથી.માત્ર કેટલીક આશંકાઓ અથવા શંકાના આધારે, સમગ્ર ફરિયાદી પક્ષની દલીલને નકારી શકાતી નથી અને જ્યાં સુધી આરોપી પૂર્વગ્રહ અને પૂર્વગ્રહને સ્થાપિત અને સાબિત કરવામાં સક્ષમ ન થાય ત્યાં સુધી આરોપીને સીધો નિર્દોષ જાહેર કરી શકાતો

નથી.જેમ કે આ અદાલતે રામચંદ્ર (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં ચુકાદો આપ્યો છે તેમ પૂર્વગ્રહ અથવા પક્ષપાતનો પ્રશ્ન સ્થાપિત થવો જોઈએ અને તેનું અનુમાન લગાવવું જોઈએ નહીં.પક્ષપાતનો પ્રશ્ન દરેક કેસની હકીકતો પર નક્કી કરવો પડશે [વિપાન કુમાર જૈન (સુપ્રા) જુઓ].આ તબક્કે, એ નોંધવું જરૂરી છે અને અહીં ઉપર અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે તેમ, એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમ એ વિશેષ હેતુ સાથે અને કલમ ૬૮ સહિતની વિશેષ જોગવાઈઓ સાથેનો એક વિશેષ અધિનિયમ છે, જેમાં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમની કોઈપણ જોગવાઈ અથવા તેના હેઠળ બનાવેલા કોઈપણ નિયમ અથવા આદેશ હેઠળ તેનામાં નિહિત સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને કામ કરતા કોઈ પણ અધિકારીને તે કહેવાની ફરજ પાડવામાં આવશે નહીં કે તેને કોઈ પણ ગુના કરવા અંગે કોઈ માહિતી ક્યાંથી મળી હતી.તેથી, એન. ડી. પી. એસ. અધિનિયમને પ્રકરણ V હેઠળ અનુસરવાની વિશેષ પ્રક્રિયા સાથેનો એક વિશેષ અધિનિયમ ગણાતા અને અહીં ઉપર અવલોકન કર્યા મુજબ, માહિતી આપનાર દ્વારા તપાસ હાથ ધરવા સામે કોઈ ચોક્કસ પ્રતિબંધ નથી અને અધિનિયમ હેઠળ જ પૂરી પાડવામાં આવેલ સુરક્ષાને ધ્યાનમાં રાખીને, એટલે કે, કલમ ૫૮, અમારો અભિપ્રાય છે કે કાયદાનો કોઈ સામાન્ય પ્રસ્તાવ મૂકી શકાતો નથી કે દરેક

કેસમાં જ્યાં માહિતી આપનાર તપાસકર્તા હોય, ત્યાં સુનાવણી દૂષિત થાય છે અને આરોપી નિર્દોષ જાહેર થવાનો હકદાર છે.તેવી જ રીતે, આઈ. પી. સી. હેઠળના ગુનાઓના સંદર્ભમાં પણ, અહીં ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ, કેસની તપાસ કરનાર માહિતી આપનાર/ફરિયાદી સામે કોઈ ચોક્કસ પ્રતિબંધ નથી.માત્ર એવા કેસમાં કે જ્યાં આરોપી માહિતી આપનાર–કમ–તપાસકર્તા દ્વારા પૂર્વગ્રહ અને/અથવા અયોગ્ય તપાસને સ્થાપિત અને સાબિત કરવામાં સક્ષમ હોય અને ફરિયાદી પક્ષનો કેસ માત્ર માહિતી આપનાર–કમ–તપાસકર્તાની જુબાની પર આધારિત હોય, એટલે કે તે રીતે ફરિયાદી પક્ષ અન્ય સાક્ષીઓ, ખાસ કરીને સ્વતંત્ર સાક્ષીઓ પર આધાર રાખતો નથી, તે કિસ્સામાં, જ્યાં ફરિયાદીએ પોતે તપાસ હાથ ધરી હતી, તે મામલાના આવા પાસાને રેકોર્ડ પરના પુરાવાઓનું મૂલ્યાંકન કરતી વખતે ચોક્કસપણે યોગ્ય મહત્વ આપી શકાય છે.તેથી, ભાસ્કર રામપ્પા મદાર (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતે યોગ્ય નિરીક્ષણ કર્યું છે તેમ, આ બાબતનો નિર્ણય કોઈ પણ સાર્વત્રિક સામાન્યીકરણ વિના કેસ–ટુ–કેસ આધારે થવો જોઈએ.વી. જયપોલ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલત દ્વારા યોગ્ય રીતે ઠરાવવામાં આવ્યું છે તેમ, આ કેસની તપાસ કરવા માટે માહિતી આપનાર પોલીસ અધિકારી સામે કોઈ પ્રતિબંધ નથી.જેમ યોગ્ય રીતે અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે

તેમ, જો આવી તપાસ માત્ર તપાસ અધિકારી તરફથી પક્ષપાત અથવા પક્ષપાતની વાસ્તવિક સંભાવનાના આધારે જ થઈ શકે છે, તો પક્ષપાતનો પ્રશ્ન દરેક કેસના તથ્યો અને સંજોગો પર આધાર રાખે છે અને તેથી એક વ્યાપક અને અયોગ્ય દરખાસ્ત મૂકવી યોગ્ય નથી કે દરેક કેસમાં જ્યાં પોલીસ અધિકારી કે જેણે પ્રથમ માહિતી દાખલ કરીને કેસ નોંધ્યો હોય, તે તપાસ કરે છે જે પોતે જ આરોપી પ્રત્યે પૂર્વગ્રહ પેદા કરે છે અને તેથી તે સમગ્ર કાર્યવાહીના કેસને દૂષિત કરે છે અને આરોપી નિર્દોષ જાહેર થવાનો હકદાર છે.

૧૨. ઉપરોક્ત ચર્ચા અને ઉપર જણાવેલા કારણોથી, અમે નીચે આપેલા સંદર્ભને સમાપ્ત કરીએ છીએ અને જવાબ આપીએ છીએ:

I. ભગવાન સિંહ વિરુદ્ધના કેસોમાં આ અદાલતના અવલોકનો. રાજસ્થાન રાજ્ય (૧૯૭૬) ૧ એસ. સી. સી. ૧૫; મેઘા સિંહ વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય (૧૯૯૬) ૧૧ એસ. સી. સી. ૭૦૯; અને રાજ્ય દ્વારા પોલીસ નિરીક્ષક, એન. આઈ. બી., તમિલનાડુ વિરુદ્ધ રાજંગમ (૨૦૧૦) ૧૫ એસ. સી. સી. ૩૬૯ અને આ અદાલત દ્વારા આરોપીઓને એ આધાર પર નિર્દોષ જાહેર કરવામાં આવ્યા કે માહિતી આપનાર અને તપાસકર્તા સમાન હોવાથી, તેણે સુનાવણીને દૂષિત

કરી છે અને આરોપી નિર્દોષ જાહેર થવાનો હકદાર છે, તેને તેમના પોતાના તથ્યો સુધી મર્યાદિત ગણવામાં આવે છે.એવું ન કહી શકાય કે ઉપરોક્ત નિર્ણયોમાં, આ અદાલતે કાયદાની કોઈ પણ સામાન્ય દરખાસ્ત મૂકી છે કે દરેક કેસમાં જ્યાં માહિતી આપનાર તપાસકર્તા હોય ત્યાં આરોપી પ્રત્યે પક્ષપાત થાય છે અને સમગ્ર કાર્યવાહીના કેસને નકારી કાઢવો જોઈએ અને આરોપી નિર્દોષ જાહેર થવાનો હકદાર છે.

II. એવા કિસ્સામાં કે જ્યાં માહિતી આપનાર પોતે તપાસકર્તા હોય, તેના દ્વારા જ એમ ન કહી શકાય કે તપાસ પૂર્વગ્રહ અથવા સમાન પરિબળના આધારે દૂષિત છે.પૂર્વગ્રહ અથવા પૂર્વગ્રહનો પ્રશ્ન દરેક કેસની હકીકતો અને સંજોગો પર આધારિત હશે.તેથી, માત્ર તે માટે કે માહિતી આપનાર તપાસકર્તા છે, એ આધાર પર જ તપાસ અન્યાયી અથવા પક્ષપાતગ્રસ્ત માનવી શકાય નહીં અને તેથી એકમાત્ર આધાર પર કે માહિતી આપનાર તપાસકર્તા છે, આરોપી નિર્દોષ જાહેર થવાનો હકદાર નથી.આ બાબતનો નિર્ણય કેસ–ટુ–કેસ આધારે થવો જોઈએ.મોહનલાલ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય (૨૦૧૮) ૧૭ એસ. સી. સી. ૬૨૭ના કેસમાં આ અદાલતનો વિરોધાભાસી નિર્ણય અને તેનાથી વિપરીત અભિપ્રાય ધરાવતો અન્ય કોઈ પણ નિર્ણય કે માહિતી આપનાર તપાસકર્તા ન હોઈ શકે અને આવા કેસમાં આરોપી

નિર્દોષ જાહેર થવાનો હકદાર છે તે સારો કાયદો નથી અને તે ખાસ કરીને નકારી કાઢવામાં આવે છે.

૧૩. સંદર્ભનો જવાબ તે મુજબ આપવામાં આવે છે.

૧૪. હવે, કાયદા અનુસાર અને ગુણદોષ પર અને અહીં ઉપર કરવામાં આવેલા અવલોકનો અને સંદર્ભ માટેના અમારા જવાબના પ્રકાશમાં અરજીઓ પર નિર્ણય લેવા માટે સંબંધિત અરજીઓ યોગ્ય અદાલત સમક્ષ મૂકવામાં આવે.

દિવ્યા પાંડે

સંદર્ભ જવાબ આપ્યો.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

==========

<u>અસ્વીકરણ</u>: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

<u>DISCLAIMER:</u> The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment

shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.